

Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
Міністерство освіти і науки України  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця  
на правах рукопису

**КАЗЬМІРИК ЮЛІЯ ІВАНІВНА**

УДК 341.1:061.1ЕЕУ

**ДИСЕРТАЦІЯ**

**ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

\_\_\_\_\_ Ю.І. Казьмірик

Науковий керівник Шпакович Ольга Миколаївна,  
доктор юридичних наук, професор

**Київ – 2018**

## АНОТАЦІЯ

*Казьмірик Ю.І.* Юридична природа Євразійського економічного союзу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 - міжнародне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. - Київ, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню юридичної природи Євразійського економічного союзу.

У роботі детально розглянуто та проаналізовано теоретико-правові аспекти й основні концептуальні підходи до інтеграційних процесів, які сформувалися у міжнародному праві, зокрема підходи різних науковців щодо понять «міжнародна економічна інтеграція», «інтеграційне право», «інтеграційне об'єднання», наукові погляди на правову природу міжнародних інтеграційних об'єднань.

Досліджуються теоретико-правові аспекти компетенції Євразійського економічного союзу (далі – ЄАЕС, Союз) як міжнародної міждержавної організації. Компетенція Союзу визначається як коло повноважень і прав, якими на договірній основі наділяють об'єднання держави-члени. Міжнародна організація, у тому числі Євразійський економічний союз, створюється для досягнення відповідної мети, поставлених цілей. Звідси зроблено висновок, що основні цілі Союзу, зафіксовані у Договорі про ЄАЕС, у тому числі формування єдиного ринку товарів, послуг, трудових ресурсів і капіталу у межах ЄАЕС, визначають компетенцію, характер повноважень органів Союзу.

Класифіковано компетенцію Євразійського економічного союзу за територіальним критерієм на внутрішню та зовнішню.

У ході дослідження автором проаналізовано та систематизовано основні концептуальні підходи науковців до визначення юридичної природи Євразійського економічного союзу. Встановлено, що у науковій літературі переважає підхід, відповідно до якого ЄАЕС розглядається як міжнародна

організація. Окремо виділено позицію науковців, які вважають, що ЄАЕС є міжнародною організацією із певними ознаками наднаціональності. Відзначено, що концепція конфедеративної природи ЄАЕС не набула поширення в наукових колах. Автором обґрунтовано положення про те, що наразі відсутні об'єктивні ознаки, які би давали підстави застосовувати термін «конфедеративна природа» по відношенню до ЄАЕС.

У дослідженні правової природи Євразійського економічного союзу вивчається історичний генезис розвитку інтеграційних процесів у євразійському регіоні. Пропонується класифікація етапів розвитку економічної інтеграції у євразійському регіоні, визначаються особливості й основні тенденції кожного з етапів, надається аналіз міжнародно-договірної бази оформлення економічної співпраці. Окреслюються та аналізується інституційне забезпечення, зокрема частина розділу присвячена дослідженню Євразійського економічного співтовариства та системи його органів.

У дисертаційному дослідженні охарактеризовано принципи функціонування митного союзу у межах Євразійського економічного союзу. Встановлено, що митний союз Євразійського економічного союзу як етап економічної інтеграції відповідає основним юридичним критеріям, що сформувалися в міжнародному економічному праві, та, відповідно, містить внутрішню складову, яка означає скасування мит і кількісних обмежень у торгівлі між учасниками митного союзу в межах митної території, та зовнішню, що передбачає встановлення спільного митного тарифу в торгівлі із третіми країнами. У роботі також аналізуються правові основи функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС з погляду вільного руху чотирьох свобод внутрішнього ринку.

Розкрито визначення правового механізму ЄАЕС та наведено характерні особливості правового механізму об'єднання. Правовий механізм ЄАЕС визначається як система правових норм, що регулює створення та функціонування Союзу, регламентує інтеграційні процеси у межах зазначеної

міжнародної організації. Норми права ЄАЕС класифікуються за предметом правового регулювання та за часом дії.

За предметом правового регулювання виокремлено інституційні або організаційні норми; матеріальні норми; процесуальні норми. За часом дії виокремлено норми постійної дії та тимчасові норми.

У ході дослідження проаналізовано структуру Договору про ЄАЕС, що має пріоритет над нормами міжнародних договорів, укладених у межах Союзу, у випадку виникнення розбіжностей та суперечностей.

Досліджується система органів ЄАЕС. Наводиться визначення інституційного механізму Євразійського економічного союзу як системи органів, що створена державами-членами у межах Союзу для виконання та досягнення цілей об'єднання, для чого держави-члени наділяють органи відповідною компетенцією. Інституційний механізм також включає акти, які ці органи ухвалюють.

Автором обґрунтовано та доведено положення про те, що організаційний механізм ЄАЕС підпорядковується загальним принципам побудови організаційного механізму міжнародних організацій та включає в себе вищі органи, виконавчі, судові.

Здійснено детальний аналіз повноважень і функцій основних органів ЄАЕС, а саме: Вищої Євразійської економічної ради, Євразійської Міжурядової ради, Комісії Євразійського економічного союзу та Суду Євразійського економічного союзу. Розглянуто порядок формування та структуру основних органів, їхню роль і місце в інституційному механізмі євразійського інтеграції. Вивчається юридична сила актів, які ухвалюються зазначеними органами. Розглядається процедура прийняття актів та порядок їхнього виконання.

Окрему увагу приділено дослідженню повноважень і функцій Комісії Євразійського економічного союзу як постійно діючого регулюючого органу. Детально аналізуються повноваження Комісії ухвалювати юридично обов'язкові рішення, які підлягають безпосередньому виконанню на території

держав-членів та можуть поширюватися на юридичних і фізичних осіб-підприємців.

Органи Союзу класифікуються за критерієм створення (основні органи та допоміжні, консультативні органи) і за порядком функціонування (постійно діючі органи й органи, діяльність яких є сесійною).

Частина роботи присвячена дослідженню особливостей процедури врегулювання спорів, що сформувалася та діє в межах ЄАЕС. Процедура врегулювання спорів у межах ЄАЕС передбачає дві стадії: досудовий розгляд спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів за участю держави-члена або Комісії, та, власне, розгляд спору Судом Євразійського економічного союзу.

Автором охарактеризовано особливості досудового врегулювання спорів у межах ЄАЕС. Так, однією з умов розгляду справи Судом Союзу є вичерпання процедури досудового вирішення спорів, яка передбачає обов'язкове попереднє звернення заявника до держави-члена або Комісії для розв'язання спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів, передбачених установчим договором, міжнародними договорами у межах Союзу.

У роботі проаналізовано предметну компетенцію Суду Євразійського економічного союзу та компетенцію Суду за колом осіб, охарактеризовано принципи судочинства. Наведено характерні особливості процедури розв'язання спорів у межах ЄАЕС.

Розглянуто та проаналізовано і практику Суду Євразійського економічного союзу щодо питань невиконання положень міжнародних договорів, укладених у межах ЄАЕС, оскарження рішень Комісії, реалізації свободи вільного руху працівників, консультативні висновки щодо роз'яснень положень Договору про Євразійський економічний союз, міжнародних договорів у межах Союзу та рішень Комісії.

Досліджено та проаналізовано юридичні засади й інструменти міжнародної співпраці ЄАЕС із третьою стороною. Характеризуються основні форми співпраці ЄАПЕС із третіми країнами та міжнародними організаціями,

проведено аналіз існуючої міжнародної договірної бази в межах здійснення Союзом міжнародного співробітництва.

Проведено аналіз Угоди про міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третіми країнами, міжнародними організаціями або міжнародними інтеграційними об'єднаннями від 14 травня 2018 р., яка регламентує порядок і процедуру підписання таких документів.

Автором доводиться та аргументується положення про те, що Союз є міжнародною міждержавною організацією, яка створена та функціонує на основі міжнародного договору між державами, заснована відповідно до міжнародного права, має власну організаційну структуру, яка наділяється державами-членами відповідним колом повноважень і компетенцією, характер та обсяг якої визначений цілями ЄАЕС.

**Ключові слова:** юридична природа Євразійського економічного союзу, система органів Євразійського економічного союзу, правовий механізм Євразійського економічного союзу, інституційний механізм, наднаціональність, Суд Євразійського економічного союзу.

## SAMMARY

*Kazmiryk Iu. I. Legal nature of the Eurasian Economic Union. – Qualifying scientific work as a manuscript.*

Thesis for a Candidate degree in Law, speciality 12.00.11 - International law. - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the comprehensive study of the legal nature of the Eurasian Economic Union (hereinafter EAEU, Union).

The thesis highlights and analyses the theoretical and legal aspects as well as basic conceptual approaches to the integration processes existing in International Law. The following terms are being characterised in the paper: «integration

association», «integration law», «international economic integration», scientific views to the legal nature of international integration associations.

The theoretical and legal aspects of the competence of the EAEU as international interstate organization are being studied. The competence of the Union is defined as the scope of powers and rights which are conferred to the Union (its organs) by the Member States. International organisations including EAEU are created by states to reach certain goals and aims. Thus it is concluded that the main goals of the EAEU as specified in the Treaty on the Eurasian Economic Union, in particular creation of common market of goods, services, employees, capital within the Union, determine and outline the competence of the EAEU, scope and nature of powers of EAEU organs.

The competence of the EAEU has been classified by territorial criterion to the internal competence and external competence of the Union.

In the course of the research the author analyses and systemises the main scientific approaches to the definition of legal nature of the EAEU. The common scientific view defines the EAEU as the international organisation. Some scientists consider the Union to be the international organisation with some features of supranationality. The concept of confederative nature of the EAEU is not that popular. The author states that such term can not be applied to the EAEU due to the lack of objective grounds.

The study of the historical genesis and development of integration processes in the Eurasian region made it possible to distinguish separate periods of development of economic integration. The peculiarities of each of the stage, as well as the analysis of the international treaty base of economic cooperation in the Eurasian region, institutional base have been determined in the paper.

The thesis describes the principles of functioning of the Customs Union within the Eurasian Economic Union. The author concludes that the Customs Union within the Eurasian economic Union meets the main criteria existing the international economic law and accordingly includes the internal component, which means the abolition of customs duties and quantitative restrictions in trade between the members

of the Customs Union within the customs territory, and external, which provides for the establishment of a common customs tariff in trade with third countries. The legal base for free movement of four freedoms of the internal market within the EAEU are highlighted in the research.

The description of the EAEU legal mechanism as well as its peculiarities are presented in the thesis. The EAEU legal mechanism is defined as a system of legal norms governing the establishment and functioning of the Union, regulating integration processes within the EAEU. The legal norms of the EAEU have been classified by the criterion of a subject and by the time of validity criterion.

By the subject criterion the legal norms of the EAEU are classified as institutional or organizational norms; material norms; procedural norms. According to the time of validity criterion they are permanent norms and temporary legal norms. The structure of the Treaty on the Eurasian Economic Union is being analysed in the research. In case of discrepancies and inconsistencies the provisions of the Treaty on the EAEU prevail over international agreements concluded within the EAEU.

The system of the EAEU organs is studied in the research. The institutional mechanism of the EAEU is described as the system of bodies set up by the Member States within the Union to achieve the objectives of the EAEU. To this end, the Member States delegate the relevant scope of powers to such bodies. The institutional mechanism within the EAEU also includes the system of acts adopted by the EAEU organs.

The author states that the organizational mechanism of the EAEU is subordinated to the general principles of international organizations' structure and includes supreme organs, executive organs and judicial organs.

The detailed analysis of the powers and functions of the main bodies of the EAEU namely: the Supreme Eurasian Economic Council, the Eurasian Intergovernmental Council, the Eurasian Economic Commission and the Court of the Eurasian Economic Union has been provided in the research. Apart from the structure, the composition of each of the EAEU body the particular attention has also



been paid to the procedure of adopting and legal force of acts adopted by the above bodies.

Particular attention is paid to the study of the powers and functions of the Eurasian Economic Commission as a permanent regulatory organ of the Union. The powers of the Eurasian Economic Commission to adopt legally binding decisions in the certain spheres have been examined and analysed in the paper.

The organs of the Union are classified according to the criterion of establishment (main organs and subsidiary, advisory organs). By the criterion of functioning there are permanent organs and organs that act in accordance with their session schedule.

The dispute settlement procedure is also under author's attention in the research. It is presented that the dispute settlement procedure within the EAEU consists of two stages: pre-trial consideration of a dispute through consultations, negotiations and other methods with the participation of a Member State or the Eurasian Economic Commission, and the consideration of the dispute by the Court of the Eurasian Economic Union.

The author describes the peculiarities of pre-trial settlement of disputes within the Union. The exhaustion of the pre-trial dispute resolution procedure through consultations, negotiations and other means by application to the State Member or the Eurasian Economic Commission is the obligatory condition for the case to be considered by the Court of the Eurasian Economic Union.

The paper analyses the competence of the Court of the EAEU, describes the principles of court proceedings. The author reviews and provides the analysis of EAEU Court's decisions regarding non-compliance with the provisions of international treaties concluded within the EAEU, appeals against the decisions of the Eurasian Economic Commission and other cases. Some peculiarities of the dispute settlement procedure within the EAEU have been outlined.

The part of the research is devoted to the study of the legal base and instruments of international cooperation of the EAEU with third states and international organisations. Main legal forms of international cooperation of the

Union with third states are highlighted. The analysis of the existing international treaty base of EAEU with third states is also outlined in the research.

The review of the Treaty on International Agreements Of the Eurasian Economic Union with Third Countries, International Organisations or International Integration Associations concluded on the 14th of May 2018 is provided in the paper.

The author concludes that the EAEU is an international interstate organization established and functioning on the basis of an international treaty between the states, created in accordance with international law norms and principles of international law, having its own organizational structure. The member states empower the organs with a certain scope of the competence that is defined and stipulated by the goals of the EAEU.

**Keywords:** legal nature of the Eurasian Economic Union, the system of organs of the Eurasian Economic Union, legal mechanism of the Eurasian Economic Union, institutional mechanism, Court of the Eurasian Economic Union.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

*Статті у наукових фахових виданнях України  
та наукових періодичних виданнях інших держав*

1. Kazmiryk I.I. Legal Aspects of Regional Economic Integration. *Science and Education a New Dimension*. Humanities and Social Science. 2014. II (3). Issue 18. P. 142–145 (м. Будапешт, Угорщина).

2. Казьмірик Ю.І. Юридична природа Євразійської економічної комісії. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 7. С. 52–55. URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/arxiv-nomerov/zhurnal-sxidnoyevropejskogo-prava-7> (дата звернення: 02.11.2018).

3. Казьмірик Ю.І. Інтеграційне право: поняття та особливості. *Публічне право: наук.-практ. юрид. журн.* 2015. № 3 (19)/2015. С. 249–254.

4. Казьмірик Ю.І. Процедура вирішення спорів у межах Євразійського економічного союзу. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13/2016. С. 76–84.

5. Казьмірик Ю.І. Ознаки наднаціональності у праві Євразійського економічного союзу. *Правові новели: наук. юрид. журн.* 2017. № 3/2017. С. 182–187.

6. Kazmiryk I.I. The Concepts Of Legal Nature Of The Eurasian Economic Union. *Legea si Viata*. 2018. № 3/2. P. 60–64.

#### *Матеріали наукових конференцій*

7. Казьмірик Ю.І. Особливості інституційного механізму, створеного в рамках Євразійського економічного співтовариства. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 12–13 вересня 2014)*. Київ: Центр правових наукових досліджень, 2014. С. 13–16.

8. Казьмірик Ю.І. Правова природа основних форм регіональної економічної інтеграції. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 11–12 вересня 2015)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 19–22.

9. Казьмірик Ю.І. Компетенція Євразійського економічного союзу. *Одеські юридичні читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 листопада 2017)* / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 211–214.

## ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
<b>РОЗДІЛ I. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК</b>	
ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ.....	22
1.1. Інтеграційні процеси: теоретичні аспекти та концептуальні підходи .....	22
1.2. Основні етапи формування євразійської інтеграції .....	54
1.3. Принципи функціонування Митного союзу та Спільного економічного простору у межах Євразійського економічного союзу .....	77
Висновки до розділу 1 .....	91
<b>РОЗДІЛ II. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ</b>	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ .....	94
2.1. Правовий механізм Євразійського економічного союзу .....	94
2.2. Інституційний механізм Євразійського економічного союзу .....	107
Висновки до розділу 2 .....	148
<b>РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ</b>	
ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ.....	153
3.1. Процедура врегулювання спорів у межах Євразійського економічного союзу .....	153
3.2. Правова основа та механізм співпраці Євразійського економічного союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями .....	176
Висновки до розділу 3 .....	197
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209
ДОДАТОК 1.....	231

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Вища рада – Вища євразійська економічна рада

ГАТС – Генеральна угода з торгівлі послугами

ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі

ГУАМ – Міжнародна регіональна організація у складі Грузії, України, Азербайджану і Молдови

ЄАЕС (Союз) – Євразійський економічний союз

ЄвразЕС – Євразійське економічне співтовариство

ЄМТ ЄАЕС – Єдиний митний тариф Євразійського економічного союзу

ЄС – Європейський Союз

Комісія ЄАЕС – Комісія Євразійського економічного союзу

Комісія МС – Комісія Митного союзу

МЕРКОСУР – Економічний союз держав у Південній Америці

Міжурядова рада – Євразійська міжурядова рада

МК МС – Митний кодекс Митного союзу

НАФТА (North American Free Trade Agreement) – Угода про Північноамериканську зону вільної торгівлі

Право ЄАЕС – право Євразійського економічного союзу

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

Суд ЄАЕС – Суд Євразійського економічного союзу

ТН ЄАЕС – Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності Євразійського економічного союзу

UMSCA (United States – Mexico – Canada Agreement) – Угода між Сполученими Штатами, Мексикою та Канадою.

## ВСТУП

## **Обґрунтування вибору теми дослідження**

Регіональна економічна інтеграція є одним із визначальних феноменів, що характеризують сучасну систему міжнародних відносин. Процес міждержавної інтеграції передбачає поступовий рух від найнижчої форми інтеграції до економічного, валютного та політичного союзів. Для управління інтеграційними процесами та досягнення визначених цілей держави-учасниці створюють спеціальне об'єднання із власним організаційно-правовим механізмом.

Результатом розвитку регіональної економічної співпраці у євразійському регіоні стало створення Євразійського економічного союзу (далі – ЄАЕС, Союз). Відповідно до положень Договору про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 р. (далі – Договір про ЄАЕС, Установчий договір) ЄАЕС визначається як міжнародна організація регіональної економічної інтеграції. У межах Союзу забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталу та працівників, а також здійснення скоординованої, погодженої, єдиної політики у визначених сферах.

До складу Євразійського економічного союзу входять: Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Вірменія, Киргизька Республіка, Російська Федерація. У межах ЄАЕС функціонує митний союз, у якому усунені митні збори між учасниками та встановлений єдиний митний тариф у торгівлі із третіми країнами.

Для регулювання та розвитку економічної інтеграції у межах ЄАЕС створені та діють інституційний і правовий механізми, які є взаємодоповнюючими складовими єдиного механізму управління інтеграційними процесами.

Українські компанії, що експортують товари до країн – членів Євразійського економічного союзу, безпосередньо підпадають під дію норм права об'єднання (митно-тарифне регулювання, нетарифне регулювання торгівлі із третіми країнами, у тому числі заходи захисту внутрішнього ринку, норми щодо введення спеціальних захисних, компенсаційних, антидемпінгових

заходів, інші сфери). З огляду на це, дослідження та правовий аналіз механізмів і принципів функціонування митного союзу в межах ЄАЕС є актуальними з погляду практичної спрямованості результатів дослідження та можливого подальшого їх урахування та використання у сфері правових аспектів міжнародних торговельних відносин України із державами-учасниками ЄАЕС.

Для юридичних осіб, які експортують товари до держав – учасниць ЄАЕС, актуальними для подальшого врахування та використання у практичній діяльності є положення та висновки, отримані внаслідок детального аналізу процедури врегулювання спорів, що діє в межах ЄАЕС. Зазначені юридичні або фізичні особи, які зареєстровані як індивідуальні підприємці відповідно до законодавства третьої держави, що не є членом ЄАЕС, можуть звертатися до Суду Євразійського економічного союзу із заявою про розгляд Судом спору щодо відповідності рішення Комісії Євразійського економічного союзу (далі – Комісія, Комісія ЄАЕС) нормам права ЄАЕС, у випадках, коли таке рішення безпосередньо стосується прав і законних інтересів таких осіб у сфері підприємництва або економічної діяльності.

Правова природа міжнародних міждержавних об'єднань становить практичний і науковий інтерес та є предметом жвавих дискусій юристів-міжнародників.

Правову природу міжнародних інтеграційних організацій досліджували такі науковці, як: А. Фердрос, Г. Шермерс, Н. Блокер, П. Хей, І.Зайдль-Хохенвельдерн, П. Кептейн, Ж. Булюї, Д. Уайет, О. Шпірман, Л. Карту, Н. Каталано, Д. Сидянські, Ф. Карлі, Г. Йеніке, П. Пескатор, Д. Лазок, Х. Іпсен, А. Татам, К. Дітер Борчардт, П. Фішер, В. Муравйов, В. Василенко, В. Денисов, В. Довгань, П. Мартиненко, В. П'ятницький, Т. Шинкаренко, Ю. Шемшученко, М. Микієвич, А. Дмитрієв, О. Шпакович, В. Опришко, Л. Грицаєнко, В.Посельський та ін. Теоретико-правові аспекти економічної інтеграції детально вивчалися багатьма вченими, серед яких: Б. Баласса, А. Хосні, Ф. Малчап, Дж. Віннер, С. Лестер, Б. Меркуріо та ін.

Питання правової природи ЄАЕС є предметом дослідження переважно російських, білоруських і казахських юристів-міжнародників, а саме: К. Бекашева, Є. Моїсеєва, А. Капустіна, Б. Азанова, С. Кашкіна, А. Четверікова, С. Айдарбаєва, А. Сапаргалі та ін.

Актуальність теми дисертації зумовлена відсутністю в Україні наукових досліджень щодо правової природи Євразійського економічного союзу. Результати дослідження правової природи зазначеної міжнародної міждержавної організації можуть бути використанні під час оцінки та подальшого аналізу особливостей юридичної природи економічних союзів.

Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений низкою факторів, а саме: необхідністю комплексного аналізу юридичної природи Євразійського економічного союзу з погляду практичної спрямованості результатів дослідження та можливого подальшого їхнього урахування та використання у сфері правових аспектів міжнародних торговельних відносин; відсутністю в українській науці міжнародного права комплексного дослідження правової природи Євразійського економічного союзу, правового й інституційного механізмів зазначеного об'єднання.

Комплексний аналіз юридичної природи ЄАЕС, його організаційного та правового механізмів, виявлення особливостей функціонування митного союзу у межах об'єднання, а також дослідження правових інструментів взаємодії Союзу із третіми країнами є актуальними з точки зору прикладного значення та застосування результатів вивчення окресленої сфери.

Висновки, положення та результати здійснюваного дослідження можуть бути використані під час розробки та формування правової концепції торговельної співпраці України із країнами – членами Євразійського економічного союзу, розробки міжнародно-договірної бази щодо економічного співробітництва України із державами – учасницями ЄАЕС.

### **Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**

Дисертаційне дослідження виконано у межах наукової теми № 16БФ048-01 «Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом:



політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти», яка є складовою Комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

### **Мета і завдання дослідження**

Метою дисертаційного дослідження є проведення комплексного аналізу юридичної природи Євразійського економічного союзу як міжнародної організації регіональної економічної інтеграції. Для досягнення поставленої мети у роботі зосереджена увага на розв'язанні таких завдань:

- дослідити розвиток інтеграційних процесів у євразійському регіоні та надати характеристику основних етапів розвитку євразійської інтеграції;
- з'ясувати компетенцію Євразійського економічного союзу;
- проаналізувати правовий механізм ЄАЕС;
- розкрити особливості інституційного механізму Євразійського економічного союзу;
- розглянути та охарактеризувати механізм урегулювання спорів у межах об'єднання;
- комплексно проаналізувати правові засади співпраці Євразійського економічного союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями.

*Об'єкт дослідження* – комплекс міжнародних правовідносин, що сформувалися внаслідок створення та функціонування Євразійського економічного союзу.

*Предметом дослідження* є: Договір про Євразійський економічний союз, міжнародні договори у межах Євразійського економічного союзу, міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третіми сторонами, акти органів Євразійського економічного союзу, рішення Суду союзу щодо застосування норм права об'єднання.

### **Методи дослідження**

Методологічне підґрунтя дисертації формує комплекс загальнонаукових методів та підходів, а також спеціальних наукових методів, що характерні для науки правознавства та міжнародному праву, зокрема. Вибір методів

дослідження був обумовлений поставленою метою та завданнями. Таким чином, автором були використані такі загальнонаукові та спеціальні наукові методи:

- історично-правовий метод – для дослідження генези та розвитку інтеграційних процесів у євразійському регіоні;

- метод системного аналізу – для дослідження інституційного та правового механізмів Євразійського економічного союзу як систем із метою виявлення взаємозв'язків як усередині цих систем, так і між собою;

- порівняльно-правовий метод – було використано під час здійснення порівняльного аналізу інституційного механізму Євразійського економічного союзу та компетенції об'єднання з іншими інтеграційними міжнародними співтовариствами;

- формально-юридичний метод – для здійснення аналізу нормативного змісту джерел права Євразійського економічного союзу;

- діалектичний метод – для дослідження міжнародних правових відносин у межах інтеграційного об'єднання у їхньому взаємозв'язку з економічними, політичними й іншими чинниками.

**Наукова новизна отриманих результатів дослідження** полягає в тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняній правовій доктрині спроб комплексно дослідити та проаналізувати юридичну природу Євразійського економічного союзу, особливості інституційного та правового механізмів зазначеного об'єднання. На основі аналізу наукових доктринальних джерел, нормативно-правових актів, практики Суду Євразійського економічного союзу автором розроблено й обґрунтовано висновки, які характеризуються науковою новизною, мають теоретичне та практичне значення.

На захист винесено такі наукові положення:

*Уперше:*

- запропоновано періодизацію історичних етапів розвитку економічної інтеграції у євразійському регіоні;

- проаналізовано компетенцію Євразійського економічного союзу за територіальним критерієм;
- визначено особливості інституційного механізму ЄАЕС;
- розкрито характеристики процедури врегулювання спорів у межах об'єднання.

*Удосконалено:*

- визначення понять «компетенція ЄАЕС», «інституційний механізм ЄАЕС», «договірний механізм ЄАЕС»;
- розуміння правового механізму Євразійського економічного союзу;
- класифікацію норм права ЄАЕС.

*Набули подальшого розвитку:*

- розуміння правової категорії «міжнародне інтеграційне об'єднання»;
- поняття «інтеграційне право»;
- положення про ЄАЕС як міжнародну міждержавну організацію відповідно до існуючих у міжнародному праві класифікацій міжнародних організацій.

**Теоретичне та практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що результати дослідження, теоретичні положення та висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, можуть бути використані в науково-дослідній та практичній діяльності, а також у навчальному процесі.

Сформульовані в *науково-дослідній роботі* теоретичні положення та висновки можуть бути використані для подальшого вивчення юридичної природи Євразійського економічного союзу та правової природи інтеграційних об'єднань та для майбутнього розвитку та поглиблення досліджень із права міжнародних організацій, міжнародного торговельного права, міжнародного економічного права та міжнародного права загалом.

У *практичній діяльності* результати дослідження можуть бути використані та враховані під час розробки і формування механізмів правової взаємодії у сфері торгівлі, розробки міжнародно-договірної бази у сфері торговельної та економічної співпраці України із країнами – учасницями

Євразійського економічного союзу, а також застосовуватися юристами-міжнародниками й іншими профільними фахівцями, що працюють у сфері міжнародного торговельного права, зовнішньоекономічної діяльності. Положення щодо процедури врегулювання спорів у межах Євразійського економічного союзу можуть використовуватися, зокрема, юристами-міжнародниками, які представляють інтереси українських компаній у Суді Євразійського економічного союзу.

У навчальному процесі одержані результати та висновки можна застосовувати при підготовці програм, робочих програм, навчально-методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників і методичних розробок для студентів та аспірантів юридичних вузів; при викладанні курсів «Право міжнародних організацій», «Міжнародне економічне право», «Міжнародне митне право», «Право Світової організації торгівлі», «Міжнародне публічне право».

#### **Особистий внесок здобувача**

Дисертаційне дослідження виконане особисто здобувачем. Висновки, результати дослідження та положення, що становлять зміст дисертаційного дослідження та виносяться на захист, сформульовано й обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень роботи використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено відповідні посилання.

#### **Апробація результатів дисертації**

Положення дисертаційного дослідження обговорювали на засіданнях кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, розглядали на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, таких як: Науково-професійна конференція «Сучасні проблеми освіти та науки» (м. Будапешт, Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 28–30 січня 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та

проблеми правозастосування» (м. Київ, Центр правових наукових досліджень, 12–13 вересня 2014; тези опубліковано); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, ГО «Причорноморська фундація права», 11–12 вересня 2015; тези опубліковано); Всеукраїнська науково-практична конференція «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 10–11 листопада 2017; тези опубліковано).

### **Публікації**

Основні висновки та результати дослідження викладено у шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та в наукових закордонних виданнях, і трьох тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

### **Обсяг і структура дисертації**

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки. Список використаних джерел нараховує 172 найменування та розміщений на 22 сторінках.

## **РОЗДІЛ I. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ**

### **1.1. Інтеграційні процеси: теоретичні аспекти та концептуальні підходи**

Сучасна система міжнародних відносин характеризується стрімким розвитком інтеграційних процесів. Міжнародну інтеграцію визначають як об'єктивне явище суспільного життя, а також цілеспрямовану діяльність держав [1, с. 26]. На думку Н. Овчаренко, питання інтеграції – одне з основних питань сучасності, зміст якого відображає основні зміни, що відбуваються в сучасному світі, тенденції, які виникають в економічній, соціально-політичній та інших сферах [2].

Власне термін «інтеграція» позначає багатостороннє явище, яке можна розглядати в різних аспектах: економічному, культурному, політичному, соціальному. Походить термін «інтеграція» від латинського слова «integration», що означає відновлення [3]. У загальному значенні під інтеграцією розуміють процес об'єднання частин в одне ціле. Міжнародну інтеграцію можна визначити як процес об'єднання держав із метою поглиблення співпраці та досягнення відповідних цілей в економічній, політичній, культурній чи інших сферах.

Політичну інтеграцію можна визначити як процес об'єднання двох і більше частин в одну групу, наслідком якого є створення політичної спільноти [4]. Нікола Ілевські виокремлює такі фактори, на яких, на думку дослідника, базується політична інтеграція: встановлення уніфікованого правового базису, створення спільних інституцій, центру ухвалення рішень. При цьому автор наголошує на проектуванні ідентичності утвореної, власне, внаслідок політичної інтеграції політичної спільноти, а не окремих частин, які входять до її складу та наділенні інститутів такої створеної спільноти певною частиною автономії [4].

Економічну інтеграцію можна визначити як процес усунення дискримінаційних бар'єрів на кордонах між державами [5, с. 133]. Побуває

думка, що термін «економічна інтеграція» до наукового дискурсу був уведений завдяки роботам Х. Кельзена, Д. Шиндлера, Р. Шмеда на початку ХХ ст. [6, с. 15].

Б. Баласса асоціює економічну інтеграцію із заборною дискримінації у межах певної території [7]. На думку Ф. Малчапа, економічну інтеграцію варто розглядати як процес об'єднання окремих частин в одну систему [5, с. 133]. У широкому значенні економічна інтеграція – це процес розвитку глибоких і стійких економічних зв'язків між державами, в основі яких перебуває спільний інституційний механізм та координація національних політик.

Теоретико-правові аспекти економічної інтеграції детально досліджувалися багатьма вченими, серед яких: Б. Баласса, А. Хосні, Ф. Малчап, Дж. Віннер. Політико-юридичні аспекти європейської інтеграції представлені ґрунтовними науковими розробками таких дослідників, як: А. Етціоні, Дж. Піндер (федералізм, неофедералізм), Д. Мітрані (функціоналізм), Е. Гаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг (неофункціоналізм), П. Пірсон, С. Балмер (інституціоналізм), А. Фердрос, Г. Шермерс, Н. Блокер, П. Хей, П. Кептейн, І. Зайдль-Хохенвельдерн, Ж. Булюї, Д. Уайет, О. Шпірман, Л. Карту, Н. Каталано, Ф. Карлі, Д. Сидянські, Г. Йеніке, П. Пескатор, Д. Лазок, Х. Іпсен, А. Татам, П. Фішер, К. Дітер Борчардт, С. Лестер, Б. Меркуріо.

Дослідженням правових питань функціонування Європейського Союзу та його права займаються такі українські науковці, як: В. Муравйов, В. Василенко, В. Опришко, М. Микієвич, О. Шпакович, Л. Грицаєнко та ін.

Вивченням правових аспектів євразійської інтеграції та Євразійського економічного союзу займаються переважно російські та казахські науковці, серед яких: С. Кашкін, А. Четверіков, К. Бекашев, Є. Моїсеєв, А. Капустін, Б. Азанов, С. Айдарбаєв, А. Сапаргалі, П. Мисливський та ін.

Економічна інтеграція часто визначається правознавцями як процес співпраці між державами, що починається зі створення зони вільної торгівлі та продовжує розвиватися до стійкіших та глибших форм економічної взаємодії [8].

С. Кашкін та А. Четверіков у роботі «Основи інтеграційного права» надають визначення інтеграції як своєрідного процесу пошуку оптимальних механізмів та алгоритмів правового регулювання суспільних відносин, що спрямовані на позитивний розвиток суспільства [1, с. 17].

Наразі інтеграцію також розглядають як процес, у межах якого держави-члени передають частину своїх повноважень спеціально створеному інституційному механізму з метою реалізації спільних інтересів [9]. Акцентуючи увагу саме на аспектах торгівлі, міжнародну інтеграцію розглядають також як процес об'єднання держав із метою лібералізації торгівлі та зменшення бар'єрів у міжнародних відносинах між учасниками.

Отже, існує чимало визначень міжнародної економічної інтеграції, при цьому науковці акцентують увагу на тому чи іншому аспекті зазначеного економіко-правового явища. Можемо зробити висновок, що спільним майже для усіх проаналізованих нами визначень та підходів правників-науковців є визначення та сприйняття міжнародної економічної інтеграції саме як процесу взаємодії та співпраці між державами. Наголошуючи на тих чи інших аспектах (лібералізація торгівлі, усунення бар'єрів, створення органів, наднаціональних інститутів інтеграції), в основі перебуває розуміння міжнародної економічної інтеграції як процесу об'єднання держав.

На нашу думку, при наданні визначення варто додати також деякі суттєві ознаки для визначення міжнародної економічної інтеграції. Міжнародна економічна інтеграція – це: 1) процес об'єднання держав; 2) який спрямований на досягнення цілей інтеграції залежно від етапу інтеграції; 3) на основі правового й організаційного механізмів управління інтеграцією; 4) результатом інтеграційних процесів є створення інтеграційної спільноти (об'єднання учасників інтеграції).

Вважаємо, що міжнародну економічну інтеграцію варто розглядати як процес об'єднання держав із метою розбудови взаємовигідної співпраці на основі організаційного та правового механізмів у межах такого інтеграційного об'єднання.



За географічним фактором міжнародну інтеграцію поділяють на глобальну та регіональну. Прикладом міжнародної інтеграції на глобальному рівні є Світова організація торгівлі (СОТ), основна мета діяльності якої – сприяння розвитку міжнародної торгівлі шляхом зменшення бар'єрів у торгівлі, сприяючи економічному зростанню та розвитку [10]. Глобальний характер інституції підтверджується кількістю держав-учасниць, яка відповідно до даних офіційного сайту СОТ нараховує 164 країни. Угоди, що діють у межах СОТ, зобов'язують держав-членів повідомляти СОТ про ухвалені національні закони та заходи у сфері торгівлі, роблячи таким чином торговельну політику держави-учасниці прозорою та доступною для інших членів спільноти [10].

Для досягнення цілей і мети діяльності СОТ у межах організації створено й успішно функціонує договірний та інституційний механізми. У межах СОТ розроблено цілий комплекс правових норм у сфері міжнародної торгівлі, які у своїй сукупності можна розглядати як окремий міжнародний правопорядок – правопорядок СОТ.

Регіональна економічна інтеграція, відповідно, представлена інтеграційними об'єднаннями держав на регіональному рівні: Європейський Союз, Євразійський економічний союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії та ін.

Розрізняють негативну та позитивну інтеграції. Так, під негативною інтеграцією розуміють взаємне усунення бар'єрів у розвитку прикордонних зв'язків між державами, що інтегруються. Водночас позитивна інтеграція передбачає розробку та реалізацію спільної політики щодо управління певними сферами на сукупній території держав – учасниць інтеграції. С. Кашкін та А. Четверіков вважають, що позитивна і негативна інтеграції є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими напрямками одного інтеграційного процесу та повинні застосовуватися комплексно [1, с. 38].

Вищезгадані види інтеграції лежать в основі розмежування європейської та американської моделей інтеграції. Так, в американській моделі інтеграції активно використовують негативну інтеграцію, в основі якої – лібералізація

міжнародної торгівлі за рахунок зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів. Головним провідником такої моделі є США. Американська модель міжнародної інтеграції проявляється в діяльності СОТ.

Європейська модель інтеграції передбачає комплексне використання як негативної, так і позитивної інтеграції. Така модель лежить в основі розвитку та функціонування Європейського Союзу [1, с. 38].

Отже, у теорії міжнародної інтеграції вирізняють такі види інтеграції: політична, економічна, культурна, соціальна. За географічним фактором виокремлюють міжнародну інтеграцію на глобальному, регіональному та міжрегіональному рівнях (інтеграція між певними географічними регіонами). Також розрізняють позитивну та негативну інтеграції, що лежать в основі розмежування європейської та американської моделей інтеграції.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується стрімким розвитком інтеграційних процесів саме на регіональному рівні. Якщо заглибитися в історію регіональної інтеграції, то варто зазначити, що перший у світі митний союз з'явився у ХІХ ст. Так, у 1834 р. під керівництвом Пруссії було створено Німецький митний союз – Zollverein, що передбачав вільну торгівлю між його учасниками [11].

Одним із найстаріших митних союзів у світі, що функціонують і нині, є Південноафриканський митний союз, історія створення якого бере свій початок із 1889 р. [12].

Розглядаючи географічні осередки (центри) регіональної інтеграції, нині варто виокремити такі: Західна Європа (Європейський Союз, Європейська асоціація вільної торгівлі), Північна Америка (Північноамериканська зона вільної торгівлі), Азіатсько-Тихоокеанський регіон (Асоціація держав Південно-Східної Азії), Євразійський регіон (СНД, Євразійський економічний союз, ГУАМ). Варто також згадати і Південноамериканський спільний ринок МЕРКОСУР.

Наприклад, у північноамериканському регіоні слід звернути увагу на Північноамериканську зону вільної торгівлі – НАФТА. Угода, якою було

засновано зону вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою, набрала чинності 1 січня 1994 р. НАФТА була створена з такою метою: усунення бар'єрів та сприяння руху товарів і послуг між державами-учасницями; сприяння добросовісній конкуренції у межах зони вільної торгівлі; сприяння залученню інвестицій; захисту прав інтелектуальної власності тощо [13].

У межах НАФТА було утворено Комісію з вільної торгівлі (Free Trade Commission), яка допомагала та сприяла сторонам у врегулюванні спорів, якщо сторони не могли домовитися за допомогою консультацій і переговорів. У разі необхідності Комісія з вільної торгівлі могла створювати спеціальну колегію арбітрів (Arbitration panel) для врегулювання спору [13].

Слід зауважити, що станом на жовтень 2018 р. США, Канада та Мексика досягли порозуміння та погодили підписання нової угоди про зону вільної торгівлі, що замінить угоду між ними від 1994 р. Нова угода буде називатися United States – Mexico – Canada Agreement (USMCA) [14].

Іншим відомим інтеграційним об'єднанням є Спільний ринок країн Південної Америки – МЕРКОСУР. Членами об'єднання є Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай і Венесуела. У межах МЕРКОСУР функціонує інституційний механізм (Рада спільного ринку, Група спільного ринку, Секретаріат та інші органи) [15].

Юристи-міжнародники С. Лестер та Б. Меркуріо пояснюють інтенсивний розвиток саме регіональних інтеграційних процесів такими факторами:

- на регіональному рівні досягти згоди та домовленостей набагато легше, ніж на міжнародному. Завдяки цьому міжнародна договірна база в межах регіональних інтеграційних утворень є досить розвиненою, і такі регіональні домовленості часто регламентують специфічні питання та сфери, які ще не врегульовані на загальному міжнародному рівні;
- інтеграційні угоди, зазвичай, сприяють розвитку торговельних відносин між країнами, що історично мали тісні економічні зв'язки (сусідні країни);
- така форма регіональної співпраці сприяє розвитку торгівлі та залученню інвестицій до країн, що розвиваються [16, с. 346–347].

На міждержавному рівні регіональна економічна інтеграція відбувається на основі формування економічних об'єднань держав й узгодження національних політик. Залежно від рівня співпраці між країнами в теорії економічної інтеграції виокремлюють такі основні форми (етапи) економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз.

Зауважимо, що Б. Баласса виокремлює п'ять форм міжнародної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз, політичний союз [17, с. 93].

Деякі дослідники окремо виділяють також зону преференційної торгівлі як найпростішу форму економічної інтеграції [18]. Преференційна торговельна угода зобов'язує сторони зменшити тарифи на торгівлю товарами, що походять із митних територій сторін договору, порівняно із тарифами на товари, які походять із країн, що не є сторонами преференційної торговельної угоди.

Найпростішою формою економічної інтеграції є зона вільної торгівлі. Так, згідно з п. 8 ст. XXIV Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ) під зоною вільної торгівлі слід розуміти групу із двох або більше митних територій, на яких мита й інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються щодо основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, які походять із таких територій [19].

Більш поглиблену співпрацю передбачає митний союз. Відповідно до ст. XXIV ГАТТ під митним союзом слід розуміти заміну двох чи більше митних територій на одну митну територію таким чином, що мита й інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються стосовно основної частини торгівлі між складовими територіями союзу чи, принаймні, щодо основної частини торгівлі товарами, які походять із таких територій, переважно однакові мита й інші засоби регулювання торгівлі застосовуються кожним із членів союзу до торгівлі з територіями, що не входять до цього союзу [19]. Аналіз положення статті дозволяє стверджувати, що митний союз як форма інтеграції передбачає дві складові співробітництва: внутрішню та

зовнішню. Внутрішній елемент співпраці зобов'язує держав-членів скасувати мита й інші обмежувальні заходи в торгівлі товарами між собою. Водночас зовнішня складова митного союзу покладає зобов'язання на держав-членів застосовувати однаковий зовнішній митний тариф у торгівлі із третіми країнами, які не є членами митного союзу. Звідси, митний союз передбачає узгодження та координацію політик держав-членів.

Додатково до зобов'язань, які покладено на членів митного союзу, функціонування спільного ринку вимагає від учасників забезпечення вільного пересування послуг, осіб і капіталу на території держав-членів. Іншими словами, спільний ринок – це територія без кордонів, на якій вільно пересуваються товари, особи, послуги та капітал.

Більш розвинутою формою інтеграції є економічний союз, який передбачає не лише чотири свободи спільного ринку, а й узгодження економічної політики держав-членів, уніфікацію законодавства та координацію політик держав-членів [20, с. 23]. Економічний союз може доповнюватися також валютним союзом, що передбачає введення єдиної валюти, узгодження та становлення єдиної валютної політики. Валютна інтеграція – складова частина економічної інтеграції, що, у свою чергу, є необхідною основою для здійснення повної інтеграції [21].

Повна інтеграція бо політичний союз є найвищою формою співпраці між учасниками інтеграції та передбачає здійснення єдиної економічної політики держав-членів [20, с. 22]. Для політичного союзу також характерна реалізація спільної оборонної політики.

Таким чином, економічна інтеграція передбачає поступовий процес переходу від нижчої форми до вищої форми (стадії) інтеграції. Кожна наступна форма інтеграції вимагає тіснішої взаємодії та співпраці між учасниками, починаючи від усунення бар'єрів у взаємній торгівлі шляхом зменшення митних тарифів, поступового усунення митних тарифів й інших обмежень у торгівлі товарами (негативна інтеграція), продовжуючи встановленням спільного зовнішнього тарифу у торгівлі із третіми країнами, забезпеченням

вільної мобільності товарів, послуг, осіб, капіталу, та завершуючи гармонізацією економічних політик держав-членів на етапі створення економічного союзу.

Отже, регіональну економічну інтеграцію можна визначити як поступовий процес об'єднання держав-учасниць певного регіону з метою розвитку стійких економічних зв'язків між ними на основі створення правового й організаційного механізмів для досягнення певних взаємовигідних цілей залежно від етапу інтеграції, на якому перебувають його учасники.

Регіональна економічна інтеграція є одним із визначальних феноменів, що характеризують сучасну систему міжнародних відносин. І внаслідок активного розвитку інтеграційних процесів між державами-учасницями на шляху до функціонування повноцінного економічного та валютного союзу ми маємо справу з об'єднанням держав, яке, на думку багатьох юристів-міжнародників, не відповідає визначенню міжнародної організації у його «класичному» розумінні. Для управління інтеграційними процесами держави-учасниці створюють спеціальний механізм управління інтеграцією – міжнародне інтеграційне об'єднання держав, інтеграційну організацію (утворення), головною метою створення та діяльності якої є розвиток інтеграційних процесів між учасниками такого об'єднання.

Міжнародне інтеграційне об'єднання можна розглядати як добровільне об'єднання держав, що створюється для регулювання та розбудови інтеграційних процесів між учасниками з метою досягнення взаємовигідних цілей: функціонування митного союзу, забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталів, осіб, створення економічного, валютного союзу тощо. Отже, інтеграційне об'єднання створюється із єдиною метою – розвиток інтеграції між державами-членами.

Зауважимо, що міжнародно-правовий статус міжнародної організації визначають як сукупність прав та обов'язків, які встановлені нормами міжнародного права й окреслюють міжнародно-правове становище організації [22, с. 81]. Саме держави-засновниці наділяють міжнародну організацію

міжнародною правосуб'єктністю – тобто відповідними міжнародними правами [23, с. 29].

У деяких міжнародних договорах зустрічаються визначення організацій економічної інтеграції. Так, Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22 березня 1985 р. містить таке визначення: «Регіональні організації економічної інтеграції» означають організацію, засновану державами даного регіону, яка компетентна в питаннях, що регулюються цією Конвенцією і протоколами до неї, та належним чином уповноважена, згідно з її внутрішніми процедурами, підписувати та ратифікувати, ухвалювати, затверджувати відповідні документи або приєднуватися до них [24]. На нашу думку, розробники документа розглядали регіональну організацію економічної інтеграції саме як міжнародну організацію – вторинний суб'єкт міжнародного права, який створюється державами-учасниками на основі договору та наділяється на основі такого договору відповідними повноваженнями.

Правосуб'єктність міжнародних організацій, її межі визначаються установчими актами зазначених організацій [25, с. 317]. У теорії міжнародного права виокремлюють загальні права міжнародних організацій, такі як: право укладати договори із державами, міжнародними організаціями, право на співпрацю з іншими суб'єктами міжнародних правовідносин, право визнання держав та урядів тощо [25, с. 318]. Спеціальні права або специфічні риси правосуб'єктності конкретної міжнародної організації визначаються та впливають із функцій міжнародної організації. Міжнародну правосуб'єктність міжнародних організацій часто визначають як «функціональну правосуб'єктність» [25, с. 318].

Юридична природа міжнародних інтеграційних об'єднань становить практичний і науковий інтерес. Прикладом успішної регіональної економічної інтеграції є Європейський Союз. У юридичній доктрині існує кілька концепцій щодо правової природи об'єднання, найвпливовішими серед яких вважають такі: концепція федеративної природи, Європейський Союз як міжнародна

регіональна організація, концепція, відповідно до якої ЄС розглядають як об'єднання держав особливого характеру з особливим правопорядком [21].

Частина юристів-міжнародників (А. Фердрос, Г. Шермерс, Н. Блокер, П. Хей, П. Кептейн, І. Зайдль-Хохенвельдерн, Ж. Булюї, Д. Уайет, О. Шпірман та ін.) вважають, що Європейський Союз є регіональним міжнародним об'єднанням [21]. Прибічники зазначеного доктринального підходу аргументують свою позицію так: європейські інтеграційні об'єднання створені на основі установчих догорів і наділені міжнародною правосуб'єктністю на основі установчих договорів [26, с. 96]. Держави-члени за своєю згодою надають європейським інтеграційним об'єднанням правоздатність і можуть змінювати правовий статус і правоздатність об'єднань. Окрім інших аргументів, прихильники зазначеного підходу також посиляються на право виходу держави із Євросоюзу [26, с. 97].

Інших поглядів дотримуються науковці та правознавці, які розглядають Європейський Союз із позиції федеративного союзу або федеративної держави, акцентуючи увагу на таких ознаках, як наднаціональний характер інститутів, конституційна природа установчих договорів, спільна валютна політика, формування єдиної валюти [26, с. 94]. Зазначений підхід до визначення правової природи ЄС підтримують Л. Карту, Н. Каталано, Ф. Карлі, Д. Сидянські, В. Василенко та ін.

Значного поширення серед юристів-міжнародників набула концепція так званої особливої юридичної природи інтеграційних об'єднань. Концепція особливої правової природи Європейського Союзу відстоюється такими правниками-міжнародниками, як: Г. Йеніке, П. Пескатор, Д. Лазок, Х. Іпсен, А. Татам, П. Фішер, В. Опришко, М. Микієвич та ін. [21].

Прибічники зазначеного підходу обґрунтовують свою позицію такими аргументами: передача державами-членами частини своїх повноважень інститутам інтеграційного об'єднання, пряма дія норм права Європейського Союзу, процедура ухвалення рішень, вплив практики суду на розвиток правопорядку співтовариства тощо [21].



Вагомий вплив на формування концепції особливої юридичної природи Європейського Союзу здійснив Суд справедливості (Court of Justice). Незважаючи на те, що рішення Суду справедливості у справах Van Gend and Loos (1963) та Costa v Enel (1964) стосувалися Європейського економічного співтовариства, на ці рішення і досі посилаються при визначенні правової природи Європейського Союзу на сучасному етапі [27]. Так, у рішенні у справі Van Gend and Loos Суд прийшов до висновку, що «Співтовариство становить собою новий правопорядок міжнародного права, для досягнення цілей якого держави-члени обмежили свої права у певних визначених сферах...» [27]. У рішенні у справі Costa v Enel Суд встановив принцип примату права співтовариства над національним правом держав-членів.

Професор К. Дітер Борчардт виокремлює такі елементи, що характеризують особливу природу Європейського Союзу:

- інституційна структура, що переслідує інтереси та цілі європейської спільноти загалом;
- держави-члени передають інституціям Євросоюзу повноваження у відповідних сферах, у яких зазвичай держави здійснюють свої права, відповідно такі інституції мають більше повноважень, ніж звичайні органи міжнародних організацій;
- власний правопорядок, який існує окремо від правопорядків держав-членів;
- пряма дія та пряме застосування норм права Євросоюзу на території держав-членів;
- примат права Європейського Союзу над національним правом держав-членів [27].

К. Дітер Борчардт вважає, що Європейський Союз за своєю природою має спільні риси як зі звичайними міжнародними організаціями, так і зі структурами федеративного типу, але, водночас, має і суттєві відмінності. На думку науковця, ЄС не є ні звичайною міжнародною організацією, ні

структурою федеративного типу, а, радше, – «автономним об'єднанням», що займає місце посередині між зазначеними двома поняттями [27].

Погоджуємося із позицією, що Європейський Союз має особливу юридичну природу із власним особливим правопорядком, та виходить за межі міжнародної організації у класичному розумінні цього терміна.

Л. Грицаєнко у статті «Європейський Союз як організація *sui generis*» приходить до висновку, що найчастіше ЄС визначають як «інтеграційне об'єднання держав наднаціонального характеру, який виявляється у діяльності інститутів Європейського Союзу та механізмі ухвалення рішень» [28, с. 86].

Т. Циганкова та Т. Гордєєва за характером повноважень (юридичним статусом) розрізняють міжнародні та наднаціональні організації [29, с. 15–19]. При цьому наднаціональні організації вчені розглядають як утворення федеративного типу. Елементи наднаціональності, на думку авторів, можуть виявлятися в таких особливостях: право організації зобов'язувати держави-учасниці виконувати ухвалені більшістю голосів рішення без згоди держав-учасниць, а інколи – і проти згоди таких держав-учасниць; організація може наділяти певним правами або вимагати виконання певних обов'язків від національних юридичних і фізичних осіб або національних органів державної влади держав-членів без попередньої трансформації таких прав та обов'язків у внутрішньодержавне право [29, с. 15–19].

О. Шпакович за критерієм розподілу повноважень між міжнародною організацією та державами-членами виокремлює такі типи організацій: міжурядові організації, що виконують координаційні функції; міжнародні організації, які здійснюють окремі наднаціональні функції; повністю наднаціональні організації [30].

Що стосується поняття «наднаціональність» у європейській правовій доктрині, то варто зауважити, що в Договорі про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі від 18 квітня 1951 р. під наднаціональністю розуміли незалежність членів Верховного органу від вказівок та впливу з боку держав-членів [31]. Так, у ст. 9 договору йдеться про те, що члени верховного

органу діють незалежно від держав-членів, не керуються інструкціями під час виконання своїх функцій та не отримують будь-яких вказівок від держав-членів [32]. Членів верховного органу обирають терміном на шість років. Положення ст. 9 зобов'язували держав-членів поважати наднаціональний характер верховного органу та не чинити вплив на його членів під час виконання ними функцій [32]. Варто зауважити, що згодом ст. 9 Договору про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі було скасовано [31]. Однак юристи-міжнародники та дослідники феномена наднаціональності часто звертаються до аналізу положень ст. 9 саме в першій редакції.

На сучасному етапі в теорії права міжнародних організацій виокремлюють різні критерії наднаціональності, серед яких такі: органи повинні формуватися із міжнародних чиновників, які не мають імперативних мандатів від власних урядів та є незалежними від них; рішення в межах такого органу ухвалюються більшістю голосів та мають пряму дію на території держав-членів [33, с. 139]. У праві Європейського Союзу термін «наднаціональність» означає незалежність членів органів від вказівок або впливу з боку держав-членів [34, с. 13].

До визначення поняття наднаціональності існує кілька підходів. Залежно від підходів акцентується увага на різних аспектах зазначеного явища. Так, Є. Шибасєва вважає, що міжнародна наднаціональна організація, а точніше – її «воля» є більш автономною від воль держав-членів порівняно зі звичайною міжнародною міжурядовою організацією. Автор посилається на можливість органів наднаціональної організації ухвалювати обов'язкові для виконання рішення саме більшістю голосів, а не консенсусом [23, с. 37]. Однак така «автономна воля наднаціональної організації» [23, с. 37] обмежується установчим актом організації та не може виходити за його межі.

Д. Кулеба в науковій доповіді «Принцип наднаціональності у міжнародному праві» зауважує, що розвиток принципу наднаціональності дозволив виокремити критерії кваліфікації організації як наднаціональної та наводить такі відомі у міжнародному праві критерії:

- пріоритетний характер компетенції міжнародної організації щодо компетенції держав-членів; метою діяльності такої організації є забезпечення спільних інтересів організації, а не держав;

- організація має право ухвалювати рішення, які є обов'язковими для держав-членів, рішення ухвалюють більшістю голосів, а не консенсусом;

- критерій незалежності організації, який виявляється в тому, що органи, які приймають рішення, не залежать винятково від співпраці держав-учасниць;

- заборонені односторонній вихід з організації та/або її розпуск;

- право організації застосовувати санкції за порушення відповідних власних норм;

- наявність певної фінансової автономності організації;

- наділення судового органу організації компетенцією стосовно застосування та роз'яснення змісту наднаціональних норм;

- органи організації формують із міжнародних чиновників, які є незалежними та не мають мандатів від своїх урядів;

- критерій передачі державами-членами певної частини своїх повноважень організації;

- організація має право втручатися у питання, що належать до внутрішньої компетенції держави-учасниці;

- право організації ухвалювати норми прямої дії для фізичних і юридичних осіб держав – учасниць такої організації [35, с. 12–13].

Підсумовуючи, Д. Кулеба приходять до висновку, що наднаціональність має характеризувати й описувати саме стан верховенства юрисдикції міжнародної організації над юрисдикціями її держав-членів у певних сферах, що визначені державами [35, с. 20].

Досліджуючи питання наднаціональності в діяльності європейських співтовариств, В. Василенко серед ознак наднаціональності виділяє такі:

- органи співтовариств наділяються виключною компетенцією у сферах, які раніше належали до компетенції суверенних держав;

- головний представницький орган співтовариств має право розширювати компетенцію співтовариств;
- право органів співтовариств ухвалювати обов'язкові для виконання державами-членами рішення без їхньої згоди та проти їхньої згоди;
- право співтовариств у межах своєї компетенції укладати договори від імені співтовариства із третіми країнами, які є обов'язковими для виконання державами-членами;
- рішення органів співтовариств та укладені договори в межах компетенції можуть зобов'язувати фізичних або юридичних осіб та органи держав-членів безпосередньо без трансформації таких актів у внутрішньодержавне право;
- непередставницькі органи співтовариств, які складаються із міжнародних чиновників, мають право ухвалювати рішення, обов'язкові для держав-членів [30].

Серед ознак наднаціональності також виокремлюють право організації укладати міжнародні угоди від її імені та наділення непередставницьких органів організації, що складаються із міжнародних чиновників, повноваженнями щодо налагодження механізму контролю за виконанням обов'язкових для держав-членів норм [30].

С. Кашкін та А. Четверіков вважають, що відображенням наднаціональності інтеграційних об'єднань є створення інтеграційного правосуддя – наднаціонального органу судової влади у межах інтеграційного об'єднання [1, с. 93].

Ті чи інші елементи наднаціональності притаманні багатьом сучасним міжнародним організаціям. У контексті економічної інтеграції вбачається, що елементи наднаціональності виявляються залежно від етапу інтеграції: чим вищий рівень економічної інтеграції між державами-членами, тим, на нашу думку, більше ознак або елементів наднаціональності виявляються в діяльності такого міжнародного інтеграційного об'єднання.

Отже, у науці міжнародного права не існує єдиного підходу до визначення поняття наднаціональності. Усе ж в основі теорії наднаціональності лежить такий критерій, як передача державами-членами окремих повноважень до компетенції міжнародної організації [31]. У свою чергу, питання наднаціональності міжнародних інтеграційних об'єднань породжує дискусії у наукових колах, зокрема щодо питань співвідношення наднаціональності та суверенітету держав (О. Мещерякова [36], О. Шпакович [31], М. Корольов [37] та ін.).

Активний розвиток інтеграційних процесів між державами викликав науковий інтерес не лише до питань визначення юридичної природи інтеграційних об'єднань, їхнього міжнародно-правового статусу й аналізу ознак наднаціональності, але й привернув увагу правників-міжнародників до дослідження нового за своєю природою системного комплексу міжнародних правових норм у межах інтеграційного об'єднання – інтеграційного права або права інтеграції.

У процесі інтеграції у межах інтеграційного об'єднання створюється певна система правових норм, що регулює інтеграційні процеси. Можна вести мову про створення окремого інтеграційного правопорядку, наприклад: правопорядок Європейського Союзу, правопорядок Євразійського економічного союзу. На глобальному рівні ми можемо говорити про правопорядок, який сформувався та діє в межах СОТ.

Система юридичних норм, що сформувалася в межах певного інтеграційного об'єднання та регулює процеси співпраці між державами-членами, охоплюється поняттям інтеграційного права або інтеграційного правопорядку. Для регулювання інтеграційних процесів між державами – учасницями таких інтеграційних об'єднань створюється спеціальний комплекс правових норм, що, безумовно, є запорукою ефективного розвитку інтеграційних процесів.

Право як інструмент та як ціль інтеграції розглядають М. Капеллетті (Mauro Cappelletti), М. Секомбе (Monica Seccombe) та Дж. Вейлер (Joseph Weiler) [38].

С. Кашкін визначає інтеграційне право як сукупність юридичних норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародної інтеграції [1, с. 120]. На думку А. Терзі, під інтеграційним правом у широкому значенні варто розуміти цілісний комплекс правових явищ, пов'язаних з інтеграцією [39, с. 520]. Досить часто в науковій літературі інтеграційне право ототожнюють із правом регіональних об'єднань держав [39, с. 520].

Інтеграційний правопорядок є унікальним та особливим за своєю юридичною природою. Інтеграційне право виникає та формується у сфері міжнародного права на основі узгодженої волі держав, а згодом на певному етапі розвитку воно формується як особлива система норм, що регулює інтеграційні відносини особливими методами, взаємодіє із національною та міжнародною системами права, але не належить до жодної з них.

Внаслідок розвитку інтеграційних процесів у межах інтеграційного об'єднання виникає та формується автономний комплекс правових норм – інтеграційне право або інтеграційний правопорядок, для якого можуть бути характерними пряма дія норм, примат над національним правом держав-членів. Особливий автономний правопорядок є однією із визначальних особливостей правової природи інтеграційного об'єднання.

Результатом активного розвитку інтеграційних процесів у євразійському регіоні стало створення Євразійського економічного союзу – міжнародної організації регіональної економічної інтеграції, що володіє міжнародною правосуб'єктністю. Юридична природа зазначеного інтеграційного об'єднання наразі є предметом дискусії серед науковців. Дослідженням питання міжнародно-правового статусу ЄАЕС займалися переважно російські, білоруські та казахські юристи-міжнародники: К. Бекашев, Є. Моїсєєв, А. Капустін, Б. Азанов, С. Кашкін, А. Четверіков, С. Айдарбаєв, А. Сапаргалі та ін.

Укладанням Договору про Євразійський економічний союз (далі по тексту – Договір, установчий договір, Договір про ЄАЕС) держави-учасниці створюють Євразійський економічний союз (далі по тексту – ЄАЕС, Союз), у межах якого забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також проведення скоординованої, погодженої або спільної політики у відповідних галузях економіки [40]. Договір про ЄАЕС чітко визначає, що ЄАЕС є міжнародною організацією регіональної економічної інтеграції, що володіє міжнародною правосуб'єктністю.

Союз створюється державами-членами для виконання певних визначених цілей і завдань. Відповідно до положень установчого договору основними цілями діяльності ЄАЕС є: створення умов для стабільного розвитку економік держав-членів в інтересах підвищення життєвого рівня їхнього населення; прагнення до формування єдиного ринку товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів у межах ЄАЕС; всебічна модернізація, кооперація та підвищення конкурентоспроможності національних економік в умовах глобальної економіки [40].

ЄАЕС функціонує на основі таких принципів:

- принцип поваги загально визнаних принципів міжнародного права, включно із принципами суверенної рівності держав-членів та територіальної цілісності держав;
- принцип поваги особливостей політичного устрою держав-членів;
- забезпечення взаємовигідної співпраці, рівноправності та врахування національних інтересів учасників;
- дотримання принципів ринкової економіки та добросовісної конкуренції;
- функціонування митного союзу без вилучень й обмежень після завершення перехідних періодів [40].

Відповідно до положень ст. 3 Договору про ЄАЕС Союз здійснює свою діяльність у межах компетенції, якою його наділяють держави-члени. для виконання об'єднанням покладених на нього функцій і завдань. Компетенцію



ЄАЕС можна визначити як коло повноважень і прав, якими на договірній основі наділяють Союз держави-члени.

Договір про ЄАЕС визначає, що Союз наділяється компетенцією у межах та обсягах, які встановлені Договором та міжнародними договорами у межах ЄАЕС. Отже, як бачимо, установчий договір містить досить широке визначення компетенції ЄАЕС, що обмежена рамками Договору про ЄАЕС та іншими міжнародними договорами у межах Союзу, як зазначено у ст. 5 Договору про ЄАЕС [40].

Взагалі питання компетенції міжнародної організації залишається предметом дискусії в науці міжнародного права. Виокремлюють такі елементи компетенції міжнародної організації як предметна та юрисдикційна [22, с. 117–118]. Предметна компетенція охоплює коло питань, що передаються державами-учасницями у відання міжнародній організації. Юрисдикційна компетенція визначає юридичну силу актів організації, які приймаються щодо питань, віднесених до предметної компетенції міжнародної організації [22, с. 117–118].

У міжнародному праві існує також доктрина дорозумілої компетенції, представниками якої є Ф. Сейерстед, Г. Хекворт та ін. Дорозумілу компетенцію у широкому розумінні визначають як повноваження, що впливають із функцій та цілей організації та є необхідними для їхньої реалізації [41].

Компетенція інтеграційних об'єднань є досить складною правовою категорією та важливим фактором під час дослідження правової природи інтеграційного об'єднання. Саме для міжнародних інтеграційних об'єднань, одним із важливих питань, що впливають на визначення їхньої юридичної природи, є розподіл компетенції між таким об'єднанням і державами-учасницями. Зазначене питання є важливим, оскільки саме розподіл компетенції та визначення меж виключної компетенції інтеграційного об'єднання дозволяє робити висновки щодо наявності або відсутності ознак наднаціональності в діяльності інтеграційної організації, наднаціональних функцій органів такого об'єднання.

Для прикладу вважаємо доречним розглянути компетенцію Європейського Союзу. Межі та рамки компетенції ЄС визначено установчими договорами, однак при цьому важливу роль у формуванні доктрин, тлумаченні та роз'ясненні компетенції співтовариства відіграла практика Суду ЄС.

Важливо зауважити, що у ст. 5 Договору про Європейський Союз йдеться про таке: «Межі повноважень Союзу визначаються принципом надання повноважень. Союз здійснює свої повноваження згідно із принципами субсидіарності та пропорційності» [42].

Інакше кажучи, компетенція Європейського Союзу визначається відповідно до принципів надання повноважень, субсидіарності та пропорційності. Згідно з положеннями Договору про Європейський Союз принцип надання повноважень означає, що співтовариство діє в межах повноважень, які надаються йому державами-членами для досягнення відповідних цілей, що зазначені в установчих договорах» [42]. Принцип субсидіарності означає, що Європейський Союз може діяти у сферах, які не належать до його виключної компетенції, але лише за умови, коли держави-члени не можуть належним чином досягти відповідної цілі на регіональному, місцевому рівнях, а на рівні Союзу це є доцільним, та лише в обсязі, у якому держави-члени не можуть досягти цілі» [42]. Суть принципу пропорційності у праві Європейського Союзу полягає в тому, що повноваження, заходи Європейського Союзу за своїм змістом і формою не повинні виходити за межі, які не є необхідними для досягнення цілей, що закріплені в Договорі про Європейський Союз та Договорі про функціонування ЄС.

Погоджуємося із фахівцем із європейської інтеграції В. Муравйовим, який у підручнику «Право Європейського Союзу» зазначав: «установчі договори про ЄС окреслюють межі компетенції Союзу (принцип наділення повноваженнями) та засоби її реалізації (принципи субсидіарності і пропорційності)» [21]. Автор також розглядає й аналізує таке правове явище, як дорозуміла компетенція та визначає дорозумілу компетенцію Європейського Союзу як таку, «яка не є явно вираженою, але наявність якої припускається для

виконання цілей установчих договорів» [21]. Окрім положень установчих договорів (ст. 352 Договору про функціонування Європейського Союзу [43]), дорозуміла компетенція була визначена практикою Суду Європейського Союзу. Взагалі, компетенція ЄС неодноразово була предметом розгляду Судом Європейського Союзу, який відіграв важливу роль у формуванні доктрин паралельної компетенції співтовариства [21], в однаковому тлумаченні та розумінні компетенції Європейського Союзу як правової категорії.

У праві Європейського Союзу виключна компетенція ґрунтується на передачі державами-членами повноважень ЄС та означає, що коли відповідно до положень установчого договору співтовариство наділяється компетенцією у визначених сферах, то тільки воно може здійснювати законотворчі функції у зазначеній сфері й ухвалювати юридично обов'язкові акти [41]. До сфер виключної компетенції Європейського Союзу належать: митний союз, грошова політика щодо держав єврозони, спільна торговельна політика, встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку, збереження морських біологічних ресурсів щодо рибальства [41].

Спільна компетенція охоплює сфери, у яких і ЄС і держав-члени можуть ухвалювати юридично обов'язкові акти. У таких сферах держави-члени реалізують свою компетенцію до тих пір, поки співтовариство не скористалося своєю компетенцією, і навпаки: якщо об'єднання припинило свою компетенцію, то держави-члени мають право поновити її в зазначеній сфері. До сфер спільної компетенції належать: внутрішній ринок, довкілля, захист споживачів, транспорт тощо [41].

Отже, компетенція Європейського Союзу є досить складною правовою категорією, що визначається на основі установчих договорів та практики Суду ЄС.

Правовими засадами для аналізу та визначення компетенції Євразійського економічного союзу є установчий договір. Актуальним вважаємо здійснення аналізу розподілу компетенції між ЄАЕС та державами-учасницями. На нашу думку, у цьому випадку варто говорити про розподіл компетенції саме

між органами Союзу та державами-членами. Іншими словами, ведучи мову про компетенцію зазначеного інтеграційного об'єднання, ми, насамперед, говоримо про компетенцію його органів та, відповідно, повноваження, якими вони наділяються в певних сферах.

Питання розмежування та розподілу компетенції між органами ЄАЕС та державами-членами у сфері конкуренції стало предметом розгляду у Суді Євразійського економічного союзу (далі – Суд ЄАЕС). У Консультативному висновку від 4 квітня 2017 р. Суд ЄАЕС розтлумачив та надав роз'яснення, як співвідноситься компетенція органів ЄАЕС і держав-членів у сфері антимонопольного регулювання, тобто, чи можуть держави-члени ухвалювати національні юридично обов'язкові акти в зазначеній сфері.

У ст. 1 Договору визначається, що в межах Союзу забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, здійснення скоординованої, погодженої та єдиної політики в певних сферах економіки, які окреслюються Договором.

Єдина політика визначається як політика, яка здійснюється державами-членами у визначених Договором сферах, що передбачає застосування державами-членами уніфікованого правового регулювання, у тому числі на основі рішень органів ЄАЕС у межах їхніх повноважень.

Під скоординованою політикою розуміють політику, що передбачає здійснення співпраці держав-членів на основі спільних підходів, які схвалені органами Союзу та є необхідними для досягнення цілей співтовариства.

Погоджена політика може здійснюватися державами-членами в різних сферах та передбачає гармонізацію правового регулювання, у тому числі на основі рішень органів Союзу, тією мірою, що є необхідною для досягнення цілей об'єднання.

На думку Суду ЄАЕС, для того, щоб віднести ту чи іншу сферу відносин до сфери регулювання єдиної політики, необхідними умовами є: наявність уніфікованого правового регулювання та передача державами-членами повноважень органами Союзу у межах їхньої наднаціональної компетенції [44,

с. 4–5]. Аналіз позиції Суду ЄАЕС, що викладена в Консультативному висновку від 4 квітня 2017 р. засвідчив, що під єдиною політикою Суд розуміє наднаціональне регулювання та наявність наднаціональної компетенції органів [44]. Прикладом скоординованої політики у сфері конкуренції, на думку Суду, можна вважати положення Договору, які дозволяють державам-членам встановлювати на рівні національного законодавства додаткові заборони та додаткові вимоги й обмеження щодо загальних принципів і правил конкуренції, що закріплені в Договорі. У сфері конкуренції держави-члени також реалізують погоджену політику, наприклад, щодо дій суб'єктів ринку третіх країн, якщо такі дії мають негативний вплив на ринки держав-членів.

Велика колегія Суду прийшла до висновку, що загальні правила конкуренції, які закріплені в Договорі, є нормами прямої дії та повинні безпосередньо застосовуватися державами-членами. Національне законодавство, у свою чергу, може містити додаткові вимоги до загальних правил. Таким чином, Договором встановлюється певна свобода для держав-членів у регулюванні конкуренції на внутрішньому ринку.

Отже, аналіз положень Договору та судової практики в межах ЄАЕС засвідчив, що частина питань відноситься до компетенції органів ЄАЕС та належить до сфери єдиної політики. Такими питаннями є, наприклад, загальні правила та принципи конкуренції, загальні принципи технічного регулювання, застосування санітарних, ветеринарно-санітарних заходів. До сфери скоординованої політики можна віднести захист конкуренції на національних ринках, питання зі сфери транспорту, енергетики. Погоджена політика здійснюється державами-членами у сфері захисту прав споживачів. Договір встановлює, що правове регулювання захисту прав споживачів у межах ЄАЕС відбувається на двох рівнях: національним законодавством держав-членів, а також положеннями Договору. Договір закріпив національний режим для громадян держави-члена на території іншої держави-члена у сфері захисту прав споживачів. Іншими словами, іноземні громадяни мають на території держави-члена такі ж права у зазначеній сфері, як і громадяни цієї держави. На

рівні ЄАЕС держави-члени реалізують погоджену політику, що спрямована на формування рівних умов для громадян держав-членів. У цій сфері органи ЄАЕС, зокрема Комісія, мають право ухвалювати лише рекомендації для держав-членів та створювати консультативні органи. Погоджене регулювання здійснюється й у сфері макроекономічної політики, валютної політики, у сфері фінансових ринків.

Отже, правовою основою для визначення компетенції ЄАЕС є установчий договір, який окреслює межі компетенції зазначеного об'єднання. У межах Союзу регулювання економічних суспільних відносин здійснюється у формі єдиної політики (правове регулювання у визначених Договором сферах на основі рішень органів ЄАЕС у межах їхніх повноважень), скоординованої політики (співпраця держав на основі спільних підходів, що схвалені органами Союзу та є необхідними для досягнення його цілей), погодженої політики (передбачає гармонізацію правового регулювання, у т. ч. на основі рішень органів Союзу, тією мірою, яка є необхідною для досягнення його цілей).

Ураховуючи, що ЄАЕС було сформовано відносно нещодавно, а також специфіку євразійської інтеграції, можна припустити, що питання компетенції ще стануть предметом розгляду у Суді ЄАЕС у майбутньому. Однак варто наголосити, що Суд ЄАЕС не має компетенції скасовувати норми права Союзу або змінювати їх.

За територіальним фактором компетенцію ЄАЕС можна розділити на внутрішню, що здійснюється на території держав-членів та стосується функціонування внутрішнього ринку й інших питань у межах митної території об'єднання, а також на зовнішню – повноваження Союзу на міжнародній арені як суб'єкта міжнародних відносин.

Такий розподіл є умовним і базується на положеннях Договору про ЄАЕС. Так, відповідно, до внутрішньої компетенції Союзу можемо віднести митне регулювання в межах ЄАЕС, внутрішній ринок та технічне регулювання. До сфери зовнішньої компетенції входять: зовнішньоторговельна політика; співпраця Союзу із третіми країнами, міжнародними організаціями шляхом

укладання як спільно, так і з державами-членами міжнародних договорів у відповідних сферах.

Правовою основою для визначення міжнародно-правового статусу ЄАЕС є установчий договір. Стаття 1 Договору про створення, яка визначає міжнародно-правовий статус ЄАЕС як міжнародної організації регіональної економічної інтеграції, доповнюється положеннями ст. 7 Договору, що закріплює повноваження Союзу у сфері міжнародної діяльності та зовнішніх зносин [40]. Так, у межах своєї компетенції ЄАЕС має право здійснювати міжнародну діяльність, спрямовану на розв'язання завдань, які стоять перед об'єднанням. Із цією метою ЄАЕС має право здійснювати міжнародне співробітництво з державами, міжнародними організаціями та міжнародними інтеграційними об'єднаннями і самостійно або спільно з державами-членами укладати з ними міжнародні договори з питань, віднесених до компетенції Союзу. Порядок здійснення ЄАЕС міжнародної співпраці встановлюється рішенням Вищої євразійської економічної ради [40].

Договір наділяє Євразійський економічний союз повноваженнями здійснювати міжнародну діяльність, за наявності таких умов: така діяльність спрямована на розв'язання завдань і цілей, які має на меті досягти ЄАЕС; така міжнародна діяльність має здійснюватися в межах компетенції Союзу [40].

У межах своєї компетенції ЄАЕС уповноважений реалізовувати міжнародне співробітництво з державами, міжнародними організаціями та міжнародними інтеграційними об'єднаннями, самостійно або разом із державами-членами укладати міжнародні угоди стосовно питань, що належать до компетенції об'єднання.

Головну роль у здійсненні міжнародної діяльності ЄАЕС належить Вищій євразійській економічній раді, рішенням якої встановлюється порядок здійснення союзом міжнародного співробітництва. Цим повноваження Вищої євразійської ради у сфері здійснення міжнародної діяльності не обмежуються, оскільки проведення переговорів щодо проектів міжнародних угод із третьою стороною, їхнє підписання здійснюється на основі рішення Ради після

виконання державами-членами усіх відповідних внутрішньодержавних процедур. Висловлення згоди ЄАЕС на обов'язковість для союзу міжнародного договору із третьою стороною, припинення, призупинення дії такого міжнародного договору, вихід із міжнародного договору приймається відповідним рішенням Вищої євразійської економічної ради після виконання державами-членами усіх відповідних внутрішньодержавних процедур [40]. Важливо звернути увагу, що Вища Євразійська економічна рада має право ухвалити рішення щодо укладання або припинення дії міжнародного договору лише після того, як держави-члени проведуть необхідні внутрішньодержавні процедури.

Учені Казахського національного університету імені аль-Фарбі вважають, що вищезгадані положення ст. 7 Договору про створення ЄАЕС підтверджують, що об'єднання варто розглядати саме як міжнародну організацію, оскільки питання укладання міжнародних договорів ЄАЕС із третьою стороною визначаються міжнародним договором у межах Союзу – на основі домовленості між державами-членами. Окрім того, Вища Євразійська економічна рада має право ухвалити рішення щодо укладання або припинення дії міжнародного договору лише після погодження на це держав-членів шляхом проведення необхідних внутрішньодержавних процедур [45, с. 15]. Науковці вважають, що, аналізуючи положення Договору про створення ЄАЕС, можна прийти до висновку, що ЄАЕС є міжнародною регіональною організацією за своєю юридичною природою [45, с. 18].

ЄАЕС як міждержавну організацію за юридичною природою визначають також юристи-міжнародники К. Бекашев та Є. Моїсеєв, які дотримуються думки, що Євразійський економічний союз є міждержавною (міждержавною) організацією – вторинним суб'єктом міжнародного права. На думку науковців, для ЄАЕС характерна так звана функціональна наднаціональність [46, с. 34], коли держави-члени добровільно обмежують свої права (повноваження) в технічній сфері. Функціональна наднаціональність ЄАЕС висвітлена К. Бекашевим у роботі «ЄАЕС: міжнародна (міждержавна) організація або



міжнародне (міждержавне) інтеграційне об'єднання?». Автор розрізняє поняття: наднаціональність у публічно-правовому розумінні та функціональна наднаціональність. На думку вченого, функціональна наднаціональність виявляється тоді, коли держави-члени добровільно обмежують свої права в технічній сфері [47]. Така наднаціональність не суперечить принципу поваги державного суверенітету членів ЄАЕС.

Відповідно до положень Договору технічне регулювання в межах ЄАЕС здійснюється на основі встановлення обов'язкових вимог до продукції, що внесена до єдиного переліку продукції, щодо якої встановлюються обов'язкові вимоги в межах ЄАЕС, а також на основі застосування та виконання технічних регламентів Союзу в державах-членах без обмежень. Інакше кажучи, технічні регламенти об'єднання приймаються органами зазначеної інституції та підлягають застосуванню на території держав-членів без винятків, що і є виявом так званої функціональної наднаціональності. Наразі на митній території ЄАЕС діє близько 30 технічних регламентів, які встановлюють однакові обов'язкові для виконання та застосування на митній території Союзу вимоги щодо різного роду продукції [48].

ЄАЕС як міжнародну організацію регіонального характеру розглядає Л. Ануфрієва. У роботі «Щодо деяких теоретичних підходів до права євразійської інтеграції та його інституціалізації» науковець звертає увагу, що Договір про Євразійський економічний союз не містить положень, які би дозволяли стверджувати про наднаціональний характер Комісії Євразійського економічного союзу та про «наднаціональне» регулювання в межах ЄАЕС [49]. Автор дотримується позиції, що ЄАЕС є об'єднанням суверенних держав, фундаментальна основа якого – традиційний міжнародно-правовий інструментарій, який базується на міжнародному договорі [49, с. 126].

Досліджуючи правову природу Євразійського економічного союзу та природу права ЄАЕС, Н. Соколова приходить до висновку, що правова природа ЄАЕС базується на передачі державами-членами владних повноважень, завдяки яким формується право, що діє в межах Союзу. На думку науковця, правова

природа ЄАЕС має суттєві особливості, що потребують наукового дослідження та практичної розробки [50, с. 55].

А. Капустін вважає, що Євразійський економічний союз має певні характерні риси, які «зближують Союз із міжнародними наднаціональними організаціями» [51, с. 61]. За ЄАЕС закріплено правотворчу компетенцію, тобто повноваження створювати міжнародно-правові норми, які, у свою чергу, формують новий інтеграційний правопорядок у межах Союзу [51, с. 61]. На думку вченого, ЄАЕС слід розглядати не лише як «послідовний процес переходу від нижчих форм економічного зближення до вищих, але і як поступову та послідовну гармонізацію правових систем держав-учасниць» [51, с. 62].

А. Ісполінов дотримується думки, що основною відмінністю інтеграційних об'єднань від інших форм міждержавного економічного та іншого співробітництва є передача державами-членами органам об'єднання повноважень ухвалювати акти загального застосування, які безпосередньо регулюють відносини в державах-членах та застосовуються при врегулюванні спорів національними судами [52, с. 110].

ЄАЕС як наднаціональну організацію розглядають також В. Свиначев, П. Мисливський. На думку Р. Шмакова, об'єднання володіє певними рисами наднаціональності, що переважно виявляється у здатності зазначеної організації ухвалювати рішення в певних сферах, у яких держави-члени делегували Союзу такі повноваження. Однак, на думку науковця, ЄАЕС не відповідає повністю концепції наднаціональності [53].

Б. Азанов визначає ЄАЕС як «м'яку конфедерацію», конфедеративну державу [54]. Науковець посилається на положення Договору щодо валютної політики, зовнішньоторговельної політики, макроекономічної політики та зазначає, що ці сфери належать до компетенції суверенних держав. Учений зауважує, що Євразійський економічний союз має «економічний суверенітет» [45, с. 14].

Проаналізувавши положення Договору щодо повноважень органів Союзу у зазначених сферах, ми не погоджуємося із такою позицією науковця. Так, у

договорі закріплено положення щодо проведення погодженої валютної політики, макроекономічної політики, яка передбачає, що держави-члени у цих сферах здійснюють співпрацю, на основі гармонізації правового регулювання, у тому числі на основі рішень органів Союзу, тією мірою, яка є необхідною для досягнення цілей об'єднання. У сфері макроекономічної політики, наприклад, Комісія ЄАЕС має повноваження здійснювати розробку рекомендацій та аналітичних прогнозів. Розробка напрямів та основних орієнтирів здійснюється спільно із державами-членами та затверджується вищою радою. Інакше кажучи, самостійно Союзом макроекономічна або валютна політики не здійснюються.

Що стосується сфери зовнішньої торгівлі послугами, то ст. 38 Договору визначає, що держави-члени здійснюють координацію у сфері торгівлі послугами із третіми країнами, при цьому здійснення координації не означає наднаціональної компетенції Союзу у зазначеній сфері [40]. Отже, на нашу думку, бракує правових підстав, які би дозволяли говорити про наявність ознак федеративної держави щодо ЄАЕС. Союз був створений внаслідок угоди між державами-членами, міжнародна правосуб'єктність організації визначається та обмежується установчим актом цієї інституції. Союзом самостійно наразі не здійснюються валютна політика, макроекономічна або повністю зовнішньоторговельна політика.

Отже, можемо виокремити кілька основних концептуальних підходів до визначення юридичної природи ЄАЕС:

- ЄАЕС є міжнародною організацією, для якої характерні певні ознаки наднаціональності;
- концепція, відповідно до якої ЄАЕС варто розглядати як міжнародну організацію у класичному розумінні зазначеного терміна;
- концепція конфедеративної природи ЄАЕС.

Більшість із розглянутих нами дослідників (Л. Ануфрієва, С. Айдарбаєв, А. Сапаргалі, К. Бекашев, Є. Моїсєєв та ін.) вважає, що ЄАЕС є міжнародною організацією за своєю юридичною природою та володіє відповідним міжнародно-правовим статусом як вторинний суб'єкт міжнародного права.

А. Капустін, Р. Шмаков дотримуються позиції, що ЄАЕС притаманні певні ознаки наднаціональності.

Не набула поширення в наукових колах концепція, відповідно до якої ЄАЕС має ознаки конфедеративного утворення, однак у науковій літературі (наукові статті Б. Азанова [54]) зустрічаються наукові роботи, що досліджують конфедеративну природу ЄАЕС.

На нашу думку, наразі бракує об'єктивних аргументів для застосування терміна конфедерація щодо ЄАЕС.

Можна зробити висновок, що нині в науці міжнародного права не існує єдиного підходу до визначення юридичної природи міжнародних інтеграційних об'єднань. Однак, на нашу думку, варто погодитися із тим фактом, що активний розвиток інтеграційних процесів між державами приводить до створення та формування міждержавних утворень, що мають особливий міжнародно-правовий статус порівняно зі звичайними міжнародними організаціями. Такі особливості виявляються, насамперед, у наднаціональному характері органів таких об'єднань, в елементах або ознаках наднаціональності.

Вважаємо, що питання юридичної природи міжнародних інтеграційних об'єднань буде остаточно розв'язано лише в майбутньому, коли ми зможемо спостерігати, як далеко у своїй співпраці зможуть зайти держави – учасниці інтеграційних процесів, як буде поглиблюватися інтеграція економічна та політична, та які наслідки матимуть такі процеси, що, безумовно, порушить цілу низку питань щодо державного суверенітету, виконання рішень наднаціональних органів, розподілу компетенції між державними органами й органами інтеграційного об'єднання, співвідношення національного права, міжнародного права та права інтеграційного об'єднання, також змусить переглянути та, можливо, змінити погляди на традиційні інститути міжнародного та національного права.

Правова природа того чи іншого інтеграційного об'єднання вимагає поглибленого юридичного аналізу міжнародно-правового статусу такого утворення, його інституційного та договірних механізмів. У доктрині

міжнародного права сформувалося кілька основних концепцій та підходів щодо правової природи та сутності таких інтеграційних об'єднань. На прикладі Європейського Союзу ми бачимо, що в міжнародно-правовій доктрині переважає підхід, відповідно до якого ЄС як інтеграційне об'єднання має особливу юридичну природу, що виявляється в наднаціональному характері його інститутів, особливостях його правопорядку. Погоджуємося, що розвинені інтеграційні об'єднання мають риси як міжнародних організацій, так й ознаки федеративних утворень, однак при цьому займають окрему нішу десь посередині між зазначеними суб'єктами міжнародного права за своїм правовим статусом. На нашу думку, юридична природа того чи іншого інтеграційного об'єднання, відповідно, прямо залежить від вектора розвитку інтеграції та поглиблення співпраці між учасниками. Інакше кажучи, правова природа інтеграційного об'єднання прямо буде залежати від того, як далеко зможуть просунутися держави у співпраці, якого етапу інтеграції вони зможуть досягти. Саме об'єднання є продуктом взаємодії учасників інтеграції. І наразі цей продукт не є остаточно сформованим, оскільки інтеграційні процеси продовжують розвиватися і, можливо, досягнуть якісно нового рівня, який вийде за межі економічного та валютного союзу та буде дедалі більше рухатися у напрямі федеративного державоподібного утворення. Таким чином, нині, на нашу думку, неможливо однозначно визначити юридичну природу інтеграційних об'єднань, оскільки юридична природа міждержавного інтеграційного об'єднання прямо впливає та залежить від етапу інтеграції між учасниками та рівня інтеграційних процесів у межах утворення.

Будь-яке інтеграційне об'єднання держав створюється на основі погодженої волі держав шляхом укладання відповідного міжнародного договору, на який поширюється дія норм міжнародного права. На основі такого договору учасники інтеграції визначають цілі створення інтеграційного об'єднання, формується організаційний механізм. Внаслідок розвитку інтеграційних процесів на певному етапі розвитку інтеграції держави-члени передають частину своїх повноважень органам інтеграційного об'єднання, яке,

відповідно, наділяється певною автономною волею. Безумовно, наділення компетенцією органів відбувається на основі погодженої волі учасників інтеграції. Інтеграційне об'єднання формується, проходить етапи розвитку та дедалі більше набуває рис, що відрізняють його від звичайних міжнародних організацій за правовою природою, поступово еволюціонуючи в бік державоподібного утворення. З огляду на це, можемо зробити висновок, що ми маємо підстави вести мову про юридичну природу інтеграційного об'єднання на певному етапі. Однак розвиток інтеграційних процесів і поглиблення інтеграції між державами прямо впливають на юридичну природу такого інтеграційного об'єднання.

Юридична природа інтеграційних об'єднань є предметом дискусій у науці міжнародного права. Аналіз досліджень і публікацій щодо юридичної природи Євразійського економічного союзу дозволяє нам говорити про те, що нині сформувалося кілька підходів до визначення правової природи ЄАЕС. Більшість із розглянутих нами правників дотримується думки, що ЄАЕС є міжнародною міждержавною організацією.

## **1.2. Основні етапи формування євразійської інтеграції**

Дослідження сучасного стану інтеграційних процесів у межах ЄАЕС є неможливим без аналізу історичного розвитку й еволюції інтеграційних процесів у євразійському регіоні.

Розвитку регіональної інтеграції у межах ЄАЕС передували інтеграційні процеси у межах Співдружності Незалежних Держав (СНД), угоду про створення якої укладено в 1991 р. [55].

Створення СНД було зумовлене необхідністю розробити й оформити механізм співпраці між країнами, що історично мали тісні економічні та господарські зв'язки. Це була перша спроба після розпаду СРСР організувати механізм взаємодії між державами на рівні регіонального об'єднання.

Варто зауважити, що відповідно до ст. 4 Статуту Співдружності Незалежних Держав до сфери спільної діяльності держав – членів організації

належать, зокрема, і формування та розвиток спільного економічного простору, загальноєвропейського та євразійського ринків, митної політики [56].

Окрім установчих документів, що містять положення щодо співпраці держав в економічній сфері, у межах СНД було підписано низку міжнародних угод, які стосуються різних аспектів взаємодії, такі як: Угода про загальні умови поставок товарів між організаціями держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав від 20 березня 1992 р. [57], Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності від 20 березня 1992 р. [58], Угода про співробітництво в галузі зовнішньоекономічної діяльності від 15 травня 1992 р. [59], Угода про обмін інформацією в галузі зовнішньоекономічної діяльності від 24 вересня 1993 р. [60], Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності від 24 грудня 1993 р. [61], Угода про узгодження антимонопольної політики від 12 березня 1993 р. [62].

К. Бекашев та Є. Моїсєєв у монографії «Міжнародно-правові основи створення та функціонування Євразійського економічного союзу» звертають окрему увагу на підписання Договору про створення Економічного союзу від 24 вересня 1993 р. [63] як на важливий етап у розвитку співробітництва в межах СНД [64, с. 11]. На думку правників, важливість зазначеного міжнародного документа полягає в тому, що в договорі вперше було зафіксовано та сформовано концепцію побудови економічних відносин між державами у межах СНД [64, с. 12].

Сторони вищезгаданого договору погодилися, що економічний союз містить такі складові, як: вільне пересування товарів, послуг, капіталу та робочої сили, погоджену грошово-кредитну, бюджетну, податкову, цінову, зовнішньоекономічну, митну та валютну політики, гармонізацію законодавства держав-членів у господарській сфері, наявність спільної статистичної бази [63]. У документі також було зафіксовано механізм створення економічного союзу, що передбачав поетапне поглиблення інтеграції та координацію спільних дій шляхом створення: міждержавної асоціації вільної торгівлі, митного союзу, спільного ринку товарів, послуг, капіталів та робочої сили, валютного союзу.

Для кожної форми (етапу) інтеграції договором передбачався комплекс заходів, порядок реалізації яких має визначатися окремою угодою [63].

Відповідно до офіційної заяви України у зв'язку з Договором про створення економічного союзу Україна співпрацює з економічним співтовариством як асоційований член на основі окремої угоди [63]. Однак наразі очікується, що дія окремих міжнародних договорів, укладених у межах СНД, буде припиненою для України [65]. Про це йдеться у відповідному Указі Президента України від 2 травня 2018 р. Зважаючи на це, можемо очікувати відповідні зміни щодо співпраці України з СНД. Наразі перелік таких угод не опублікований.

Формування зони вільної торгівлі є першим етапом регіональної економічної інтеграції на шляху до реалізації економічного союзу, як зазначено в Договорі про створення економічного союзу [63].

Угоду про створення зони вільної торгівлі між державами – членами СНД було укладено 15 квітня 1994 р. [66]. Вона фіксувала цілі та завдання, які ставилися перед її учасниками на шляху до реалізації першого етапу створення економічного союзу, а саме:

- поступове скасування мита, податків і зборів, що мають еквівалентну дію, та кількісних обмежень у взаємній торгівлі;
- усунення інших перешкод для вільного переміщення товарів і послуг; створення та розвиток ефективної системи взаємних розрахунків і платежів за торговельними й іншими операціями;
- координацію торговельної політики стосовно країн, що не є учасницями Угоди про створення зони вільної торгівлі;
- координацію економічної політики тією мірою, у якій це необхідне для досягнення цілей Угоди (у галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, фінансів, інвестицій, соціальної сфери, розвитку добросовісної конкуренції тощо);
- сприяння міжгалузевій і внутрішньогалузевій кооперації та науково-технічному співробітництву;



– гармонізацію та/або уніфікацію законодавства договірних сторін тією мірою, у якій це необхідно для належного й ефективного функціонування зони вільної торгівлі [66].

Вищезгаданий Договір про створення зони вільної торгівлі втратив чинність у зв'язку із підписанням нового Договору про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 р. між такими державами: Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Україна, Республіка Таджикистан [67]. Для України угода набула чинності із 20 вересня 2012 р.

Нині Україна є учасницею зони вільної торгівлі СНД [68]. У зазначеному контексті важливо зауважити, що зона вільної торгівлі та положення Договору про зону вільної торгівлі не діють між Україною та Російською Федерацією. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 30 грудня 2015 р. № 1146 до 31 грудня 2018 р. до імпорту товарів, що походять із Російської Федерації, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України [69]. Ужиття таких заходів стало відповіддю на призупинення Російською Федерацією дії положень Договору про зону вільної торгівлі щодо України на основі відповідного наказу президента та федерального закону [70].

У контексті питання слід зауважити, що 19 травня 2018 р. Президент України видав Указ № 139/2018, яким уводиться в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України щодо припинення дії для України окремих міжнародних договорів, укладених у межах СНД [71]. Наразі перелік таких міжнародних угод, дію яких буде припинено для України, не опубліковано. Можемо лише припустити, що такі заходи можуть зачіпати також і сферу торгівлі.

Проаналізувавши розвиток інтеграційних процесів у межах СНД, можемо стверджувати про те, що економічна інтеграція у межах зазначеного об'єднання обмежилася створенням і функціонуванням зони вільної торгівлі між учасниками Договору про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 р., що сприяло розвитку та поглибленню взаємної торгівлі між державами, які

історично мали тісні економічні зв'язки. У межах міждержавного утворення учасниками було розроблено правову базу для подальшого розвитку регіональної економічної інтеграції в межах СНД, однак на практиці положення міжнародних угод не були реалізовані.

У відносинах між окремими державами регіону (Російська Федерація, Білорусь), починаючи із середини 90-х рр., спостерігаються спроби інтенсифікації інтеграційних процесів із метою тісної економічної інтеграції та взаємодії.

Перший офіційний інтеграційний проект щодо об'єднання держав євразійського регіону був розроблений у червні 1994 р. [72]. Згідно із вищезгаданим Проектом «Про формування Євразійського союзу держав» такий союз визначався як «форма інтеграції суверенних держав із метою зміцнення стабільності та безпеки, соціально-економічної модернізації на пострадянському просторі» [72]. У документі наголошувалося, що економічні інтереси країн повинні визначати основи зближення незалежних держав. Акцентувалася увага на ролі інститутів союзу у здійсненні такої інтеграції [72].

Наміри держав щодо поглиблення співпраці в економічній сфері були реалізовані шляхом підписання 20 січня 1995 р. Угоди про Митний союз між трьома державами: Республікою Білорусь, Республікою Казахстан та Російською Федерацією [73]. У ст. 1 Угоди йшлося про формування сторонами єдиного Митного союзу [73]. Цілі, принципи, механізм, порядок та етапи створення митного союзу визначаються Угодою про Митний союз між Російською Федерацією та Республікою Білорусь від 6 січня 1995 р., пряме посилання на яку міститься в документі [73].

Відповідно до положень Угоди про Митний союз від 6 січня 1995 р. сторони визначали митний союз між державами – підписантами Угоди як економічне об'єднання держав, що передбачає наявність спільної митної території держав-членів митного союзу, а також наявність однотипного механізму регулювання економіки, який ґрунтується на ринкових принципах господарювання й уніфікованому законодавстві [74]. Формування спільної

митної території відбувається шляхом скасування між державами-членами митного союзу у торгівлі товарами, які походять із митної території держави-члена, мит, податків, зборів та еквівалентних їм платежів, а також кількісних обмежень. Наступним елементом у механізмі формування спільної митної території та митного союзу є встановлення та застосування у відносинах із третіми країнами однакового торговельного режиму, спільних митних тарифів і заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі [74].

Відносини Митного союзу із третіми державами та міжнародними організаціями регулювалися на основі положень окремої угоди між урядом Російської Федерації та урядом Республіки Білорусь про спільний порядок регулювання зовнішньоекономічної діяльності від 12 квітня 1994 р. [74].

Вважаємо, що за своїм юридичним змістом Митний союз як форма (етап) економічної інтеграції відповідно до положень Угоди про Митний союз від 20 січня 1995 р. передбачає дві складові співпраці – внутрішню та зовнішню, та відповідає класичному юридичному визначенню митного союзу, яке сформувалося в теорії економічної інтеграції та міжнародному праві. Внутрішній елемент взаємодії зобов'язує держав-членів скасувати мита й інші обмежувальні заходи в торгівлі товарами між собою. Водночас зовнішня складова митного союзу покладає зобов'язання на держав-членів застосовувати однаковий зовнішній митний тариф у торгівлі із третіми країнами, які не є членами митного союзу, що передбачає узгодження та координацію політик держав-членів.

Угода про Митний союз від 6 січня 1995 р. передбачала такий механізм створення Митного союзу [74]. Перший етап формування Митного союзу повинен охоплювати такі елементи:

– практичне застосування механізму функціонування Угоди про зону вільної торгівлі від 15 квітня 1994 р., скасування тарифних і кількісних обмежень у взаємній торгівлі відповідно до Протоколу про введення режиму вільної торгівлі без винятків й обмежень між Російською Федерацією та

Республікою Білорусь від 6 січня 1995 р., яке є невід'ємною частиною Угоди про Митний союз від 20 січня 1995 р.;

– уніфікація впродовж чотирьох місяців від дати підписання Угоди про Митний союз зовнішньоторгового, митного, валютно-фінансового, податкового й інших галузей законодавства, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності в таких сферах як: економічні умови здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання на основі принципів ринкової економіки, цінова політика, валютне регулювання та валютний контроль, експортний контроль, недобросовісна конкуренція й обмежена ділова практика, інтелектуальна власність;

– формування механізму відносин Митного союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями на основі делегування відповідних повноважень одній зі сторін Угоди [74].

Другий етап формування Митного союзу після завершення всіх заходів попереднього етапу передбачав об'єднання митних територій держав – учасниць угоди у спільну митну територію, а також урегулювання питання щодо міжнародної правосуб'єктності Митного союзу та статусу діючих міжнародних договорів [74].

Таким чином, вважаємо, що де-юре Митний союз означав економічне об'єднання Росії, Білорусі та Казахстану, у межах якого у взаємній торгівлі між учасниками скасовуються мита та збори, а також кількісні обмеження, у торгівлі із третіми країнами встановлюється та застосовується однаковий торговельний режим, єдині митні тарифи та заходи нетарифного регулювання. Окрім того, сторони погодилися застосовувати «однотипові» механізми регулювання економіки, що базуються на уніфікованому законодавстві. Відповідно до задекларованих цілей, метою створення Митного союзу є економічний розвиток його учасників, створення умов для формування спільного економічного простору.

Як бачимо, Угода про Митний союз фіксувала досить амбітні цілі та комплексні завдання щодо повноцінного функціонування митного союзу у

досить короткі терміни. Однак на практиці виникли складнощі щодо реалізації положень Угоди про Митний союз, формування спільного митного тарифу. Не повною мірою було здійснено уніфікацію зовнішньоторгового, митного, валютно-фінансового, податкового законодавства, не були врегульовані технічні складнощі в оснащенні зовнішніх кордонів Митного союзу, існували інші практичні проблеми, у тому числі здійснення погодженої акцизної політики [64, с. 28].

Зауважимо, що нині Угода про митний союз діє між державами – учасницями Євразійського економічного союзу лише в частині, що не суперечить Договору про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 р. [74].

Учасники Митного союзу, бажаючи розширити співпрацю в економічній сфері, а також інших сферах, 29 березня 1996 р. уклали Угоду про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній сферах між Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією [75].

На зазначеному етапі до Угоди про Митний союз від 20 січня 1995 р., а також до Угоди про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній сферах від 29 березня 1996 р. приєднується Республіка Таджикистан. Таким чином, кількість держав – членів Митного союзу збільшується до п'яти.

Правове оформлення інтеграційних процесів у євразійському регіоні продовжується підписанням членами Митного союзу Договору про Митний союз та Спільний економічний простір 26 лютого 1999 р. [76]. Нині договір не діє. Однак, на нашу думку, варто розглянути положення зазначеного документа з метою аналізу історичного розвитку інтеграційних процесів у євразійському регіоні, проаналізувати, для чого був розроблений документ та які цілі були у ньому передбачені.

Договір про Митний союз і Спільний економічний простір визначав спільний економічний простір як простір, що складається із територій держав-членів, де функціонують однотипні механізми регулювання економіки,

засновані на ринкових принципах і використанні гармонізованих правових норм, функціонує спільна інфраструктура та здійснюється погоджена податкова, грошово-кредитна, валютно-фінансова, торговельна та митна політики, що забезпечують вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили [76].

Спільний (внутрішній) ринок у договорі визначається як сукупність економічних відносин на спільній митній території. При цьому спільну митну територію автори документа визначають як територію, що складається із митних територій держав-членів, щодо якої: сторони встановили спільний митний тариф, застосовуються спільні заходи нетарифного регулювання, діють уніфіковані митні правила, забезпечується єдине управління митними службами, скасовано митний контроль на внутрішньому митному кордоні [76].

Спільний митний тариф означає погоджений перелік єдиних ставок увізних митних зборів, який застосовується до товарів, що ввозяться на територію Митного союзу із митних територій третіх держав. Зазначений перелік повинен бути систематизований відповідно до спільної товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності СНД [76].

Спільний економічний простір, що формується учасниками інтеграції, передбачає:

- ефективне функціонування спільного (внутрішнього) ринку товарів, послуг, капіталу та праці;
- створення умов для стабільного розвитку структурної перебудови економіки держав-членів в інтересах підвищення життєвого рівня населення;
- здійснення погодженої податкової, грошово-кредитної, валютно-фінансової, торговельної, митної та тарифної політик;
- розвиток спільних транспортних, енергетичних й інформаційних систем;
- створення спільної системи заходів державної підтримки розвитку пріоритетних галузей економіки, виробничої та науково-технічної кооперації [76].

Формування Спільного економічного простору, як етапу інтеграції, відбувається на принципах недискримінації, взаємної вигоди, а також загальних принципах, таких як: принцип взаємодопомоги, добровільності, рівноправності, відповідальності за прийняті зобов'язання, принцип відкритості [76].

Відповідно до положень Договору про Митний союз та Спільний економічний простір формування Спільного економічного простору відбувається поетапно [76]. Перший етап має на меті завершення формування Митного союзу та спільної митної території. Другий етап має бути спрямований на створення Спільного економічного простору, що передбачає формування спільного (внутрішнього) ринку товарів, послуг, капіталу та робочої сили, здійснення спільної економічної політики та створення спільної інфраструктури, завершення гармонізації законодавства держав-членів, що, у свою чергу, має забезпечити функціонування Спільного економічного простору [76].

Вважаємо, що існує певна неузгодженість юридичної термінології, яку використано в договорі. Так, не зовсім зрозуміло, як співвідносяться поняття «спільний ринок» і «спільний економічний простір». Оскільки в документі Спільний економічний простір визначається як простір, де застосовуються однотипні механізми регулювання економіки, функціонує спільна інфраструктура та здійснюється погоджена податкова, грошово-кредитна, валютно-фінансова, торговельна та митна політики, що забезпечують вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, спільний (внутрішній) ринок визначається як сукупність економічних відносин на спільній митній території, то, відповідно, можемо припустити, що спільний ринок є частиною Спільного економічного простору і, по суті, створення такого ринку є однією із цілей формування Спільного економічного простору.

Для досягнення вищезазначених та задекларованих у договорі цілей створюються «органи управління інтеграцією» [76]: Міждержавна рада, Рада глав урядів, Інтеграційний комітет, Міжпарламентський комітет. Кожен із цих

органів діє відповідно до своїх повноважень, які визначаються окремими положеннями.

Важливо зауважити, що на зазначеному етапі формування Митного союзу та Спільного економічного простору в тексті договору з'являється таке поняття як «органи управління інтеграцією». Стаття 7 Договору про Митний союз та Спільний економічний простір не надавала визначення цьому поняттю, наводячи лише перелік таких органів.

Аналізуючи положення ст. 7 Договору про Митний союз та Спільний економічний простір, можна сформулювати таке визначення. Органи управління інтеграцією – це система органів (інституцій), що створені на основі договору про формування певного етапу економічної інтеграції між державами-членами з метою реалізації положень договору, формування та розвитку інтеграції, для чого держави-члени наділяють такі органи відповідними повноваженнями.

Отже, можна зробити висновок, що учасниками інтеграційних процесів у євразійському регіоні було розроблено договірну базу, що містила стратегічні цілі, етапи реалізації митного союзу та переходу до наступних етапів економічної інтеграції. Однак на практиці реалізувати положення угод за відносно короткий період виявилось неможливим. Зауважимо, що, на нашу думку, зазначений етап розвитку інтеграції в євразійському регіоні характеризується розробкою міжнародно-правового забезпечення інтеграційних процесів без практичної реалізації нормативних положень. Слід також додати, що Митний союз Республіки Білорусь, Російської Федерації, Республіки Казахстан почав функціонувати із січня 2010 р.

Якщо слідувати хронології розвитку міжнародно-правового та інституційного забезпечення інтеграційних процесів, то наступним етапом можна вважати підписання Договору про заснування Євразійського економічного співтовариства (ЄвразЕС) [77] 10 жовтня 2000 р. президентами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації та Республіки Таджикистан. Членами економічного співтовариства



стають Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан та Киргизька Республіка. У січні 2006 р. до ЄвразЕС приєдналася Республіка Узбекистан [64].

ЄвразЕС як інституційну структуру було створено з метою ефективного просування процесу формування Митного союзу та Спільного економічного простору [77].

Відповідно до положень Договору про заснування ЄвразЕС держави-учасниці засновують міжнародну організацію Євразійське економічне співтовариство та на добровільній основі наділяють його повноваженнями відповідно до умов підписаного договору [77]. При цьому держави – учасниці співтовариства залишаються суверенними та рівноправними суб'єктами міжнародного права [77].

Договором засновувалася така система органів:

- Міждержавна рада ЄвразЕС,
- Інтеграційний комітет,
- Міжпарламентська асамблея,
- Суд ЄвразЕС [77].

Відповідно до Рішення Міждержавної ради ЄвразЕС від 31 травня 2001 р. «Про положення про Міждержавну раду ЄвразЕС» [78] новостворений орган ЄвразЕС бере на себе виконання функцій Міждержавної ради Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Киргизької Республіки, заснованої відповідно до ст. 17 Договору про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній сферах від 29 березня 1996 р. та Ради глав урядів Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Киргизької Республіки, заснованої Рішенням Міждержавної ради Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації, Киргизької Республіки № 13 від 22 жовтня 1997 р. [78].

Що стосується міжнародно-правового статусу Євразійського економічного співтовариства, то ст. 1 Договору про заснування Євразійського

економічного співтовариства закріплювала за ЄвразЕС статус міжнародної організації. Держави-учасниці наділили ЄвразЕС правоздатністю, необхідною для реалізації цілей та завдань Договору про заснування ЄвразЕС. Відповідно до положень ст. 11 Договору ЄвразЕС користується на території кожної держави-члена правоздатністю, яка є необхідною для реалізації цілей і завдань, що покладені на ЄвразЕС.

У сфері міжнародних відносин положення ст. 11 Договору наділяють співтовариство правом встановлювати відносини з державами та міжнародними організаціями й укладати з ними угоди. ЄвразЕС користується правами юридичної особи, а також для реалізації своїх цілей і завдань має право укладати договори; набувати майно і розпоряджатися ним; виступати в суді; відкривати рахунки та здійснювати операції із грошовими коштами [77].

З метою активізації роботи із формування Митного союзу 6 жовтня 2007 р. було підписано Договір про створення єдиної митної території та формування Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан і Російської Федерації [72].

Стаття 1 Договору про створення єдиної митної території та формування Митного союзу визначала Митний союз як форму торгово-економічної інтеграції сторін, що передбачає наявність спільної митної території, у межах якої у взаємній торгівлі товарами, що походять зі спільної митної території, не застосовуються митні збори й обмеження економічного характеру, за винятком спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів. При цьому члени митного союзу застосовують спільний митний тариф й інші спільні заходи регулювання торгівлі із третіми країнами [79].

Договір передбачав такий механізм формування митного союзу. Рішення про об'єднання митних територій учасників договору у спільну митну територію та завершення формування митного союзу ухвалюється вищим органом митного союзу лише після завершення таких заходів:

– встановлення та застосування спільного митного тарифу й інших спільних заходів регулювання зовнішньої торгівлі із третіми країнами;

- встановлення та застосування у відносинах із третіми країнами спільного торговельного режиму;
- встановлення та застосування порядку зарахування та розподілу митних зборів, інших податків, зборів і мит, які мають еквіваленту дію;
- встановлення та застосування спільних правил визначення країни походження товару;
- встановлення та застосування спільних правил визначення митної вартості товару;
- встановлення та застосування спільної методології статистики зовнішньої та взаємної торгівлі;
- встановлення та застосування уніфікованого порядку митного регулювання, включно зі спільними правилами декларування товарів та сплати митних платежів, а також спільні митні режими;
- заснування та функціонування органів митного союзу [79].

З моменту створення спільної митної території сторони зобов'язуються не застосовувати у торгівлі між собою митні збори, кількісні обмеження та еквівалентні їм заходи [79]. Однак положення договору не забороняли державам-членам застосовувати у торгівлі між собою спеціальні захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи, а також заборони й обмеження імпорту та експорту, за умови, що такі заходи є необхідними для захисту суспільної моралі, життя та здоров'я людей, тварин і рослин, захисту довкілля та культурних цінностей, дотримуючись при цьому вимоги, що такі заборони й обмеження не є засобом невинуватої дискримінації або прихованим обмеженням торгівлі [79]. Наразі положення Договору не діють у зв'язку з набранням чинності Договору про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 р.

Одночасно із Договором про створення єдиної митної території та формування Митного союзу держави – учасниці Митного союзу уклали Договір про Комісію Митного союзу (далі – Комісія МС), відповідно до положень якого Комісія МС визначалася як єдиний постійно діючий

регулюючий орган Митного союзу, основною метою діяльності якого є забезпечення функціонування та розвитку Митного союзу [80]. Важливо звернути увагу, що ст. 7 договору закріплювала за Комісією МС право в межах повноважень ухвалювати рішення, які є обов'язковими для сторін договору. Згодом, у 2011 р. Договором про Євразійську економічну комісію [72] сторони Митного союзу засновували Євразійську економічну комісію як постійно діючий регулюючий орган Митного союзу та Єдиного економічного простору, основною метою діяльності якого є забезпечення умов функціонування і розвитку Митного союзу та єдиного економічного простору, а також розробка пропозицій у сфері економічної інтеграції [81]. Повноваження, якими було наділено Комісію МС, були передані Євразійській економічній комісії. Євразійська економічна комісія в лютому 2012 р. розпочала свою роботу. Згідно з перехідними положеннями Договору про ЄАЕС, Євразійська економічна комісія, що заснована відповідно до Договору про Євразійську економічну комісію від 18 листопада 2011 р., продовжує функціонувати після чинності Договору про ЄАЕС та здійснює свою діяльність відповідно до положень зазначеного договору.

Аналізуючи повноваження та статус Комісії МС і Євразійської економічної комісії Митного союзу та єдиного економічного простору, важливо зауважити, що в нещодавно опублікованому Консультативному висновку Суду Євразійського економічного союзу від 10 липня 2018 р. було розглянуто питання, чи входять рішення Комісії МС до поняття «право Євразійського економічного союзу». Розглядаючи зазначене питання, Суд Євразійського економічного союзу проаналізував еволюцію статусу рішень Комісії МС у контексті розвитку євразійської інтеграції.

На думку Суду, Договір про Комісію МС визначав наднаціональні функції за Комісією МС, оскільки положення зазначеного документа визначають, що Комісія МС у межах своїх повноважень може ухвалювати рішення, які мають обов'язковий характер для сторін [82]. Відповідно до Рішення Міждержавної ради Євразійського економічного співтовариства від 27

листопада 2009 р. № 15 «Щодо питань організації діяльності Комісії митного союзу» рішення Комісії МС підлягали безпосередньому виконанню на території держав – членів Митного союзу. Інакше кажучи, Суд Євразійського економічного союзу чітко висловив позицію, що Комісія МС виконувала наднаціональні функції, які виявлялися в можливості ухвалювати обов'язкові для виконання рішення, що підлягали безпосередньому виконанню на території держав-членів.

У Консультативному висновку Суд ЄАЕС встановив, що рішення Комісії МС, які діяли станом на 1 січня 2015 р. (дата набрання чинності Договору про Євразійський економічний союз) і не суперечили Договору про Євразійський економічний союз, наразі є складовою частиною права Євразійського економічного союзу та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів [82].

Наднаціональний характер рішень Комісії МС був також предметом розгляду Судом Євразійського економічного співтовариства. Так, у рішенні від 10 липня 2013 р. Суд ЄвразЕС також дотримується думки, що Комісія МС як регулюючий орган володіє наднаціональними функціями [83].

Митний союз Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації почав функціонувати із січня 2010 р. Отже, як бачимо, Митний союз почав функціонувати лише через 15 років після укладання першого договору про митний союз як етап інтеграції, що свідчить про те, що для формування етапу інтеграції та повноцінного його функціонування недостатньо лише розробки нормативно-правової бази, що, безумовно, є важливою, але не єдиною умовою. Для розвитку інтеграції необхідні об'єктивні передумови: політичні, економічні та правові, які лежать в основі інтеграційних міждержавних процесів. Економічна інтеграція має розвиватися як об'єктивне явище, що поступово еволюціонує та набирає оборотів, а не штучно сформований процес.

Отже, у межах ЄвразЕС було створено організаційний механізм, який складався із Міждержавної ради, Інтеграційного комітету ЄвразЕС та Міжпарламентської асамблеї ЄвразЕС. Було створено Комісію МС як постійно

діючий регулюючий орган Митного союзу. У 2011 р. Комісію МС замінила Євразійська економічна комісія як постійно діючий регулюючий орган Митного союзу та Єдиного економічного простору.

Відповідно до положень Договору про Євразійську економічну комісію основною метою діяльності нового органу є забезпечення умов функціонування та розвитку Митного союзу і єдиного економічного простору, а також розробка пропозицій у сфері економічної інтеграції [81]. Євразійська економічна комісія в лютому 2012 р. розпочала свою роботу. З 1 січня 2012 р. почав також функціонувати Суд Євразійського економічного співтовариства.

Отже, постійно діючий регулюючий орган євразійської інтеграції спочатку був представлений Комісією МС, згодом його функції було передано Євразійській економічній комісії як органу Митного союзу та Спільного економічного простору, що розпочала свою роботу у 2012 р. Наразі з набранням чинності Договору про Євразійський економічний союз Євразійська економічна комісія отримала статус постійно діючого регулюючого органу Євразійського економічного союзу та здійснює свою діяльність відповідно до положень Договору про ЄАЕС.

Відповідно, на нинішньому етапі розвитку євразійської інтеграції у межах ЄвразЕС сформовано організаційний механізм, який складався із двох постійно діючих органів: суду ЄвразЕС та Комісії МТ (згодом – Євразійської економічної комісії), а також Міждержавної ради ЄвразЕС, Інтеграційного комітету, Міжпарламентської асамблеї.

Що стосується правового оформлення інтеграційних процесів у межах ЄвразЕС, то слід відзначити, що з урахуванням належних внутрішньодержавних процедур було введено в дію з 1 січня 2012 р. перелік міжнародних угод, які мали сформувавши правову основу Єдиного економічного простору Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації [72].

Отже, Єдиний економічний простір формується такими правовими інструментами у відповідних сферах, а саме [84]: Угода щодо співпраці у сфері

протидії нелегальній трудовій міграції із третіх країн від 19 листопада 2010 р., Угода про правовий статус працівників-мігрантів та членів їхніх сімей від 19 листопада 2010 р., Угода про погоджену макроекономічну політику від 9 грудня 2010 р., Угода про створення на фінансових ринках умов для забезпечення вільного руху капіталів від 9 грудня 2010 р., Угода про погоджені принципи валютної політики від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні принципи та правила регулювання діяльності суб'єктів природних монополій від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні принципи та правила конкуренції від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні правила надання промислових субсидій від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні правила державної підтримки сільського господарства від 9 грудня 2010 р., Угода про державні (муніципальні) закупівлі від 9 грудня 2010 р., Угода про торгівлю послугами й інвестиціями в державах – членах Спільного економічного простору від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні принципи регулювання у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності від 9 грудня 2010 р., Угода про порядок організації, управління, функціонування та розвитку спільних ринків нафти та нафтопродуктів Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації від 9 грудня 2010 р., Угода про забезпечення доступу до послуг природних монополій у сфері електроенергії, включаючи основи ціноутворення та тарифної політики від 19 листопада 2010 р., Угода про правила доступу до послуг суб'єктів природних монополій у сфері транспортування газу по газотранспортних системах, включаючи основи ціноутворення та тарифної політики від 9 грудня 2010 р., Угода про регулювання доступу до послуг залізничного транспорту, включаючи основи ціноутворення та тарифної політики від 9 грудня 2010 р., Угода про спільні принципи та правила технічного регулювання в Республіці Білорусь, Республіці Казахстан та Російській Федерації від 18 листопада 2010 р.

Розроблена на зазначеному етапі інтеграції правова база у межах ЄвразЕС та юридичні інструменти де-юре були спрямовані на перехід до наступного етапу інтеграції – формування єдиного економічного простору.

Майже всі перераховані вище міжнародні угоди втратили чинність у зв'язку з набранням чинності Договору про Євразійський економічний союз. Наразі чинною є лише Угода щодо співробітництва у сфері протидії нелегальній трудовій міграції із третіх країн від 19 листопада 2010 р., яка станом на тепер разом із положеннями Договору про Євразійський економічний союз регламентує питання трудової міграції в межах ЄАЕС.

Учасники євразійської інтеграції укладають договір про заснування нового інтеграційного об'єднання – Євразійського економічного союзу, яке приходить за зміну ЄвразЕС, та яким, на думку учасників, започатковується новий етап розвитку євразійської економічної інтеграції. 29 травня 2014 р. на засіданні Вищої євразійської економічної ради президенти держав – членів Митного союзу та Єдиного економічного простору підписали Договір про Євразійський економічний союз (далі по тексту – Договір), що мав стати правовою основою формування нового етапу економічної інтеграції. Договір набрав чинності з 1 січня 2015 р.

10 жовтня 2014 р. було підписано Договір про приєднання Республіки Вірменія до ЄАЕС [72]. А 23 грудня 2014 р. президенти країн – членів ЄАЕС та президент Киргизької Республіки підписали Договір про приєднання Киргизької Республіки до ЄАЕС, який набрав чинності 12 серпня 2015 р. Таким чином, нині до складу ЄАЕС входить п'ять держав.

Підписанням Договору про ЄАЕС сторони засновують Євразійський економічний союз – міжнародну організацію регіональної економічної інтеграції, що володіє міжнародною правосуб'єктністю, у межах якої забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також здійснення скоординованої, погодженої або спільної політики в певних галузях економіки, які визначені Договором та міжнародними договорами в межах Союзу [40].

Правовою основою діяльності Євразійського економічного союзу є Договір про ЄАЕС. Договір про ЄАЕС – досить складний за своєю структурою та формою документ, який складається із власне самого Договору про



створення ЄАЕС і 33 додатків, які є його невід'ємними частинами. Сам договір розділено на чотири частини, кожна з яких охоплює та регулює певну сферу економічної інтеграції в межах союзу. Частина перша охоплює питання заснування Євразійського економічного союзу, регулює та визначає загальні положення щодо створення ЄАЕС, основні принципи, цілі, компетенцію і право ЄАЕС, окреслює засади функціонування організаційного механізму Союзу, а також встановлює правові засади щодо бюджету об'єднання.

Частина друга присвячена питанням функціонування Митного союзу та містить такі розділи: інформаційна взаємодія та статистика, функціонування митного союзу, регулювання обігу лікарських засобів і медичних виробів, митне регулювання, зовнішньоторговельна політика, технічне регулювання, санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи і захист прав споживачів.

Частина третя Договору регулює питання Єдиного економічного простору й охоплює такі сфери: макроекономічна політика, валютна політика, торгівля послугами, заснування та здійснення інвестицій, регулювання фінансових ринків, податки й оподаткування, загальні принципи та правила конкуренції, природні монополії, енергетика, транспорт, державні (муніципальні) закупівлі, інтелектуальна власність, промисловість, агропромисловий комплекс і трудова міграція. Четверта частина Договору містить перехідні та заключні положення.

Відповідно до положень Договору ЄАЕС є міжнародною організацією регіональної економічної інтеграції, що володіє міжнародною правосуб'єктністю [40]. ЄАЕС здійснює свою діяльність у межах компетенції, якою Союз наділяють держави-члени відповідно до положень договору.

Діяльність ЄАЕС базується на основі таких принципів: поваги загальновизнаних принципів міжнародного права, включаючи принцип суверенної рівності держав-членів, їхньої територіальної цілісності; поваги особливостей політичного устрою держав-членів; забезпечення взаємовигідної співпраці, рівноправності та врахування національних інтересів сторін;

дотримання принципів ринкової економіки та добросовісної конкуренції; функціонування митного союзу без винятків й обмежень після закінчення перехідних періодів [40].

Відповідно до положень ст. 4 Договору основними цілями ЄАЕС є створення умов для стабільного розвитку економік держав-членів із метою поліпшення життєвого рівня їх населення, формування спільного ринку товарів, послуг, капіталу та трудових ресурсів у межах ЄАЕС, всебічна модернізація, кооперація та підвищення конкурентоспроможності національних економік в умовах глобальної економіки [40].

Євразійський економічний союз передбачає вільне пересування товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також здійснення скоординованої, погодженої та спільної політики в певних сферах економіки, які чітко визначені договором.

Фінансування діяльності органів Союзу здійснюється за рахунок коштів бюджету об'єднання. Бюджет ЄАЕС – це «форма накопичення та витрат грошових коштів, що призначені для фінансового забезпечення його діяльності» [85].

Порядок формування бюджету організації визначається Положенням про бюджет Євразійського економічного союзу, яке затверджене Рішенням Вищої євразійської економічної ради від 10 жовтня 2014 р. № 78 [85].

Бюджет Союзу на наступний фінансовий рік формується у російських рублях за рахунок пайових внесків держав-членів. Розміри (шкала) пайових внесків держав-членів до бюджету Союзу встановлюються Вищою євразійською економічною радою [40]. Зазначений орган також затверджує бюджет Союзу, а також вносить зміни до бюджету та затвердженого ним Положення про бюджет ЄАЕС.

Положення про бюджет Євразійського економічного союзу, окрім загальних положень стосовно бюджету, визначає структуру бюджету організації, бюджетну класифікацію, встановлює порядок формування бюджету, порядок його виконання, порядок підготовки звітів про виконання

бюджету, а також регламентує фінансовий контроль у цій сфері [85]. Бюджетна класифікація Союзу деталізується у відповідному окремому Положенні про склад і структуру бюджетної класифікації Євразійського економічного союзу, затвердженого Рішенням Вищої Євразійської економічної ради від 15 липня 2015 р. № 42 [86].

У ст. 108 Договору зазначено, що Союз відкритий для вступу будь-якої держави, що поділяє цілі та принципи організації, на умовах, погоджених із державами-членами. Договір передбачає таку процедуру вступу до ЄАЕС [40]:

- Для отримання статусу держави-кандидата на вступ до Союзу зацікавлена держава надсилає відповідне звернення на ім'я голови Вищої євразійської економічної ради. Рішення про надання державі статусу держави – кандидата на вступ до ЄАЕС ухвалюється Вищою Євразійською економічною радою консенсусом.

- Створюється відповідна робоча група, що складається із представників держави-кандидата, держав-членів та органів Союзу. Зазначена робоча група вивчає ступінь готовності держави-кандидата прийняти на себе зобов'язання, що випливають із права Союзу, розробляє проект Програми дій щодо вступу держави – кандидата до ЄАЕС, а також проект міжнародного договору про вступ відповідної держави до ЄАЕС.

- На основі висновку робочої групи про те, що держава-кандидат у повному обсязі виконала всі необхідні зобов'язання, які випливають із права Євразійського економічного союзу, Вища рада ухвалює рішення про підписання із державою-кандидатом міжнародного договору про вступ до Союзу. Зазначений міжнародний договір підлягає ратифікації.

Треті держави також можуть отримати статус держави-спостерігача при ЄАЕС, який передбачає, що представники держави-спостерігача можуть бути присутніми за запрошенням на засіданнях органів Союзу, можуть отримувати ухвалені органами Союзу документи, що не містять конфіденційної інформації. Держава-спостерігач не має права брати участь в ухваленні рішень в органах

Союзу, а також зобов'язана утримуватися від будь-яких дій, які могли б зашкодити інтересам Союзу та держав-членів, цілям ЄАЕС [40].

Членство держави в Євразійському економічному союзі автоматично припиняється після виходу держави із Договору про ЄАЕС. Для цього державою надсилає депозитарію Договору по дипломатичних каналах письмове повідомлення про свій намір вийти із Договору про ЄАЕС. У такому випадку дія Договору для цієї держави припиняється після закінчення 12 місяців від дати отримання депозитарієм такого повідомлення [40]. Умовою виходу держави-учасниці із Договору є обов'язок урегулювати фінансові зобов'язання, що виникли у зв'язку з участю держави в договорі. Вихід держави з Договору про ЄАЕС автоматично зумовлює припинення членства в об'єднанні, а також вихід із міжнародних договорів у межах Союзу [40].

Усі спори, пов'язані із тлумаченням та/або застосуванням положень Договору про ЄАЕС, розв'язуються шляхом консультацій і переговорів між сторонами спору. У випадку неможливості досягти згоди впродовж трьох місяців від дати надсилання однією стороною спору іншій стороні офіційного письмового прохання про проведення консультацій і переговорів, такий спір може бути переданий на розгляд до Суду ЄАЕС [40].

Проведене дослідження основних етапів розвитку євразійської інтеграції засвідчило, що учасниками інтеграційних процесів була розроблена міжнародно-правова база для регулювання та розвитку інтеграційних процесів, відповідно можемо говорити про формування євразійського інтеграційного права, яке, на нашу думку, можна визначити як комплекс правових норм, який охоплює міжнародні угоди між державами, а також обов'язкові для виконання державами-членами рішення органів, ухвалені у межах їхніх повноважень, які спрямовані на регулювання інтеграційних процесів між державами-учасницями. Формування євразійського інтеграційного права, на нашу думку, починається з укладання Договору про Митний союз.

С. Кашкін та Ж. Ісакова вважають, що створення ЄАЕС стало закономірним наслідком розвитку та тісної взаємодії держав євразійського простору [87].

На нашу думку, практична реалізація положень міжнародно-правової бази економічної інтеграції у євразійському регіоні та впровадження механізмів функціонування єдиного економічного простору, вільного руху товарів, послуг, капіталу та працівників вимагають як добре розробленої правової бази, так і створення відповідних економічних, політичних об'єктивних передумов для практичної реалізації, а також часу для ефективного впровадження таких механізмів у життя, що передбачає поступовий перехід від нижчої форми економічної інтеграції до вищої, поступовий розвиток інтеграційних процесів між державами.

### **1.3. Принципи функціонування Митного союзу та Спільного економічного простору у межах Євразійського економічного союзу**

Євразійський економічний союз почав функціонувати у межах ЄАЕС із 1 січня 2015 р. Основними цілями діяльності ЄАЕС є: створення умов для стабільного розвитку економік держав-членів в інтересах підвищення життєвого рівня їхнього населення; прагнення до формування єдиного ринку товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів у межах ЄАЕС; усебічна модернізація, кооперація та підвищення конкурентоспроможності національних економік в умовах глобальної економіки [40].

Відповідно до положень Договору про ЄАЕС економічна інтеграція у межах ЄАЕС охоплює такі форми торгово-економічної інтеграції, як митний союз ЄАЕС та єдиний економічний простір.

Відповідно до ст. 2 Договору Митний союз ЄАЕС означає форму торгово-економічної інтеграції держав-членів, що передбачає єдину митну територію, у межах якої у взаємній торгівлі між державами-членами не застосовують митні збори й інші еквівалентні їм платежі, заходи нетарифного

регулювання, спеціальні захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи, діє Спільний митний тариф ЄАЕС, а також єдині заходи регулювання зовнішньої торгівлі товарами із третьою стороною [40].

Як бачимо, за юридичним змістом Митний союз ЄАЕС містить дві складові: внутрішню, що передбачає скасування у взаємній торгівлі митних зборів та інших еквівалентних їм платежів, заходів нетарифного регулювання, спеціальних захисних, антидемпінгових та компенсаційних заходів, а також зовнішню – уведення та застосування Спільного митного тарифу, який застосовується до товарів, що ввозяться на митну територію ЄАЕС із третіх країн, єдині заходи регулювання зовнішньої торгівлі товарами із третьою стороною.

Єдиний економічний простір у праві ЄАЕС визначається як простір, що складається із територій держав-членів, на яких функціонують подібні (зіставні) й однотипові механізми регулювання економіки, засновані на ринкових принципах і застосуванні гармонізованих або уніфікованих правових норм, а також діє єдина інфраструктура [40]. Єдиний економічний простір ЄАЕС охоплює такі сфери: макроекономічна політика, валютна політика, торгівля послугами, заснування та здійснення інвестицій, регулювання фінансових ринків, податки й оподаткування, загальні принципи та правила конкуренції, природні монополії, енергетика, транспорт, державні закупівлі, інтелектуальна власність, промисловість, агропромисловий комплекс, трудова міграція.

Спільний (єдиний) ринок ЄАЕС означає сукупність економічних відносин у межах ЄАЕС, за яких забезпечується свобода переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Внутрішній ринок ЄАЕС охоплює економічний простір, у межах якого відповідно до положень Договору про ЄАЕС забезпечується вільне пересування товарів, послуг, осіб і капіталу (ст. 28 Договору про ЄАЕС) [40].

На нашу думку, важливо розглянути та проаналізувати, як співвідносяться поняття внутрішній ринок та спільний ринок і чому

законотворець розрізняє ці поняття. З аналізу визначень можемо припустити, що поняття внутрішній ринок застосовують саме до території, у межах якої вільно пересуваються чотири свободи внутрішнього ринку. Внутрішній ринок можна зіставити з ринком торгівлі із третіми країнами. Водночас спільний ринок визначають як сукупність економічних відносин та, відповідно, застосовують до певної галузі, сфери економіки: спільний ринок транспортних послуг у межах ЄАЕС, спільний електроенергетичний ринок ЄАЕС тощо. З огляду на зміст положень Договору можемо припустити, що спільний ринок є частиною внутрішнього ринку ЄАЕС.

До того ж, можемо стверджувати, що економічна інтеграція в межах ЄАЕС передбачає такі етапи: Митний союз ЄАЕС, внутрішній ринок ЄАЕС, формування та створення Єдиного економічного простору, у якому функціонують спільні ринки в певних секторах економіки.

Якщо здійснювати порівняльний аналіз термінології економічної інтеграції в межах ЄАЕС із термінологією, що сформувалася у праві Європейського Союзу, то варто зауважити, що у праві ЄС митний союз «охоплює всю торгівлю товарами, передбачає заборону на ввізне та вивізне мито і всі збори еквівалентної дії між державами-членами й ухвалення спільного митного тарифу у відносинах із третіми країнами» (ст. 28 Договору про функціонування Європейського Союзу) [43].

На відміну від права Євразійського союзу, установчі договори про створення Європейських співтовариств не містять визначення поняття «спільний ринок», воно було сформоване внаслідок практики Суду Європейських співтовариств [34, с. 139], а саме в рішенні у Справі 207/83 *Commission v. UK* [1985] (параграф 17) [88], у якому йдеться, що Договір, встановлюючи спільний ринок і поступово зближуючи економічні політики держав-членів, має на меті об'єднати національні ринки в єдиний ринок, який матиме характеристики внутрішнього ринку [88]. Отже, поняття «спільний ринок» у праві Європейського Союзу передбачало створення внутрішнього ринку та координацію економічних політик держав-членів [34, с. 139].

Поняття «внутрішній ринок» міститься у Договорі про функціонування Європейського Союзу. Згідно зі ст. 26 Договору про функціонування Європейського Союзу внутрішній ринок охоплює простір без внутрішніх кордонів, де забезпечено вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу [43]. Варто зауважити, що з набранням чинності Договору про функціонування Європейського Союзу термін «спільний ринок» був повністю замінений терміном «внутрішній ринок» [21]. Отже, наразі у праві Європейського Союзу закріплені поняття митний союз та внутрішній ринок.

Зауважимо, що Митний союз ЄАЕС відповідає визначенню поняття «митний союз», яке сформувалося в теорії економічної інтеграції, а також, як і Митний союз Європейського Союзу, передбачає дві складові: зовнішню та внутрішню. За юридичною суттю поняття внутрішнього ринку у праві Євразійського економічного союзу збігається з аналогічним терміном у праві Європейського Союзу.

Однак, порівнюючи юридичну термінологію, що сформувалася у праві Європейського Союзу та термінологію установчого договору про ЄАЕС, можна зауважити, що в термінах існують і певні відмінності. Договір про ЄАЕС оперує поняттям спільний (єдиний) ринок та визначає його як сукупність економічних відносин у межах ЄАЕС. У праві Євразійського економічного союзу існує поняття «єдиний економічний простір», який складається із територій держав-членів, де функціонують подібні (заставні) й однотипові механізми регулювання економіки, засновані на ринкових принципах і застосуванні гармонізованих або уніфікованих правових норм. Єдиний економічний простір розглядається як форма інтеграції.

Відповідно до положень Договору у межах Митного союзу держав – членів ЄАЕС діє внутрішній ринок товарів, здійснюється вільне переміщення товарів між територіями держав-членів без застосування митного декларування та державного контролю (транспортного, санітарного, ветеринарно-санітарного, карантинного, фітосанітарного), за винятком випадків, передбачених Договором про ЄАЕС [40]. Митний союз почав функціонувати із



1 січня 2010 р. 3 липня 2011 р. був скасований митний контроль на внутрішніх кордонах [89].

Митне регулювання в Союзі здійснюється відповідно до положень установчого договору, Митного кодексу Євразійського економічного союзу (далі – Митний кодекс ЄАЕС). Договір про Митний кодекс Євразійського економічного союзу [90] було укладено між державами – членами ЄАЕС 11 квітня 2017 р. Митний кодекс ЄАЕС спрямований на забезпечення єдиного митного регулювання на території ЄАЕС. Документ детально регулює питання митних зборів, порядок здійснення митних операцій і митних процедур, здійснення митного контролю, регламентує діяльність митних органів.

Митне регулювання в Союзі базується на принципах рівноправності осіб при переміщенні товарів через митну територію Союзу, чіткості, ясності та послідовності здійснення митних операцій, гласності в розробці та застосуванні міжнародних договорів та актів у сфері митного регулювання, їхній гармонізації із нормами міжнародного права, а також на принципі застосування сучасних методів митного контролю та максимального використання інформаційних технологій у діяльності митних органів [91].

На митній території ЄАЕС у торгівлі між учасниками не застосовують мита та митні збори, заходи нетарифного регулювання, спеціальні захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи [89].

Що стосується технічного регулювання в торгівлі товарами, то варто наголосити, що Договір встановлює загальні принципи технічного регулювання, які охоплюють, окрім інших: встановлення єдиних обов'язкових правил, розробку міждержавних стандартів, гармонізацію законодавства держав-членів, виконання технічних регламентів Союзу в державах-членах без обмежень та інші принципи. Згідно із доповіддю Євразійської економічної комісії саме недостатність гармонізації законодавств держав-членів, зокрема у сфері акредитації, є одним із найбільших обмежень у сфері технічного регулювання. Окрім цього, важливою проблемою є невиконання та

неприведення державами-членами національних правових актів у відповідність до вимог технічних регламентів [89].

Наразі на митній території ЄАЕС чинні близько 30 технічних регламентів, які встановлюють однакові обов'язкові для виконання та застосування на митній території ЄАЕС вимоги щодо різного роду продукції [48], серед яких: Технічний регламент щодо безпеки іграшок, Технічний регламент щодо безпеки зерна, Технічний регламент щодо безпеки молока та молочної продукції, Технічний регламент щодо безпеки м'яса та м'ясної продукції тощо. Частина технічних регламентів була прийнята ще Комісією Митного союзу у межах ЄвразЕС і наразі зазначені документи зберігають свою чинність у межах ЄАЕС.

Технічне регулювання торгівлі товарами в межах ЄАЕС є важливою складовою правового регулювання свободи руху товарів. Незважаючи на те, що в межах ЄАЕС діють технічні регламенти, що встановлюють однакові вимоги приблизно до 30 видів товарів на всій митній території ЄАЕС та спрямовані на те, щоб уніфікувати та створити єдину правову базу Союзу, на практиці виникають певні складнощі. Перешкоди в торгівлі товарами найчастіше пов'язані із недостатністю гармонізації законодавств держав-членів, відсутністю взаємних визнаних процедур у тій чи іншій сфері.

Що стосується зовнішньої складової Митного союзу ЄАЕС, то в торгівлі із третіми країнами застосовують Спільний митний тариф ЄАЕС та інші спільні заходи регулювання зовнішньої торгівлі; діє спільний режим торгівлі товарами із третіми сторонами; здійснюється спільне митне регулювання. Так, сплачені ввізні мита, тобто обов'язкові платежі, які було стягнуто митними органами держав-членів у зв'язку з увезенням товарів на митну територію Союзу, підлягають зарахуванню та розподілу між бюджетами держав – членів ЄАЕС відповідно до положень та в порядку, визначеному окремим Протоколом про порядок зарахування та розподіл увізних митних зборів (мита, податків та інших платежів, які мають еквівалентну дію) та їхнє зарахування в дохід бюджетів держав-членів (дод. № 5 до Договору про ЄАЕС) [92]. Розмір

ввізного мита, яке стягується при ввезенні товарів на митну територію ЄАЕС із третіх країн, визначається відповідно до Єдиного митного тарифу ЄАЕС, що встановлює перелік ставок увізного мита [93]. Наприклад, до молочної продукції, а саме – молока, застосовують ставку ввізного мита в розмірі 15 % від митної вартості товару.

Договір визначає такий нормативний розподіл сум ввізних мит: Республіка Вірменія – 1,11 %; Республіка Білорусь – 4,56; Республіка Казахстан – 7,11; Киргизька Республіка – 1,9; Російська Федерація – 85,32 % [40].

Наступним етапом економічної інтеграції у межах ЄАЕС є функціонування *внутрішнього ринку*. Внутрішній ринок ЄАЕС охоплює економічний простір, у якому відповідно до положень Договору про ЄАЕС забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу. У межах функціонування внутрішнього ринку в торгівлі товарами держави-члени не застосовують увізне і вивізне мито (інші мита, податки та збори, що мають еквівалентну дію), заходи нетарифного регулювання, спеціальні захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи за винятком випадків, що передбачені Договором про ЄАЕС [40].

**Свобода руху товарів.** Торгівля товарами регулюється положеннями Договору та Митним кодексом ЄАЕС. На митній території ЄАЕС у торгівлі між учасниками не застосовують мита та митні збори, заходи нетарифного регулювання, спеціальні захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи [89]. У межах ЄАЕС діють однакові правила щодо технічного регулювання торгівлі товарами, які встановлюють однакові вимоги до товарів близько 30 категорій. Зазначені правила є обов'язковими для безпосереднього застосування на території держав-членів.

Свобода руху товарів на внутрішньому ринку ЄАЕС реалізовується також шляхом створення спільних ринків у певних секторах економіки. Так, у межах ЄАЕС держави-члени створюють спільний ринок лікарських засобів, який заснований на таких принципах:

- гармонізація й уніфікація вимог законодавств держав-членів у сфері обігу лікарських засобів;
- забезпечення однакових обов'язкових вимог щодо якості, ефективності та безпеки лікарських засобів, які перебувають в обігу на території Союзу;
- ухвалення єдиних спільних правил у сфері обігу лікарських засобів;
- розробка та застосування однотипних або подібних методів дослідження та контролю при оцінці якості, ефективності та безпеки лікарських засобів;
- гармонізація законодавств держав-членів у сфері контролю (нагляду) за обігом лікарських засобів;
- реалізація дозвільних і контрольно-наглядових функцій у сфері обігу лікарських засобів відповідними уповноваженими органами держав-членів.

Окрім положень Договору про ЄАЕС, функціонування спільного ринку лікарських засобів регулюється міжнародною Угодою про єдині принципи та правила обігу лікарських засобів у межах Євразійського економічного союзу, укладеною 23 грудня 2014 р. [94].

Схожий механізм функціонування передбачено правом ЄАЕС і для спільного ринку медичних виробів, який створюється державами-членами у межах ЄАЕС відповідно до установчого договору, та регулюється окремою міжнародною угодою між державами-членами – Угода про єдині принципи та правила обігу медичних виробів (виробів медичного призначення та медичної техніки) у межах Євразійського економічного союзу [95].

У травні 2017 р. державами – членами ЄАЕС було ратифіковано відповідні документи, які стосуються функціонування єдиного ринку лікарських засобів і медичних виробів ЄАЕС [96]. Важливо звернути увагу, що передбачено перехідний період, який дозволяє виробникам лікарських засобів до 31 грудня 2020 р. самостійно обирати та реєструвати лікарські засоби відповідно до національного законодавства або відповідно до єдиних правил Союзу. Усі лікарські препарати, що були зареєстровані відповідно до національного законодавства до 31 грудня 2020 р., мають пройти процедуру перереєстрації за єдиними правилами Союзу до 31 грудня 2025 р. [97].

В інших секторах (нафта та нафтопродукти, газ, електроенергія тощо) лише планується створення спільних ринків. У Доповіді Євразійської економічної комісії «Бар'єри, вилучення й обмеження Євразійського економічного союзу» (2017) зазначено, що завершення формування єдиних ринків у всіх сферах Союзу планується завершити до 2025 р., що сприятиме реалізації «чотирьох свобод» внутрішнього ринку ЄАЕС [89].

**Винятки із правил функціонування внутрішнього ринку товарів.** За умови, що такі заходи не є засобом невинуватеної дискримінації або прихованим обмеженням торгівлі, держави-члени у взаємній торгівлі товарами мають право застосовувати певні обмеження, якщо вони є необхідними для: охорони життя та здоров'я людини; захисту суспільної моралі та правопорядку; охорони довкілля; охорони тварин і рослин, культурних цінностей; виконання міжнародних зобов'язань; забезпечення оборони країни і безпеки держави-члена [40].

Положення ст. 29 Договору, які надають державам-членам право вводити певні обмеження у взаємній торгівлі товарами, були предметом розгляду Судом ЄАЕС, який у Консультативному висновку від 30 жовтня 2017 р. надав тлумачення положень щодо застосування державами-членами обмежень у взаємній торгівлі товарами. Суд розглянув положення зазначеної статті у системі та взаємозв'язку з іншими положеннями Договору, що стосуються функціонування митного союзу та вільного руху товарів. Суд також звернувся до норм права Світової організації торгівлі та права Європейського Союзу, права інтеграційних об'єднань, таких як МЕРКОСУР, Андське співтовариство і зіставив норми ст. 29 Договору про ЄАЕС з інститутом загальних винятків, який сформувався у праві зазначених інтеграційних об'єднань [97]. Таким чином, Суд виокремив дві основні умови застосування таких обмежень у взаємній торгівлі. По-перше, застосування такого обмежувального заходу на національному рівні має бути виправданим метою (охорона життя та здоров'я людини; захист суспільної моралі та правопорядку; охорона довкілля; охорона тварин і рослин, культурних цінностей; виконання міжнародних зобов'язань;

забезпечення оборони країни і безпеки держави-члена), по-друге, такий обмежувальний захід не повинен бути засобом довільної дискримінації чи замаскованого обмеження в торгівлі, та має бути пропорційним [97].

На внутрішньому ринку ЄАЕС можуть бути введені також санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи. Порядок й умови застосування таких заходів регулюються окремим розділом Договору про ЄАЕС, а також Протоколом про застосування санітарних, ветеринарно-санітарних і карантинних фітосанітарних заходів (дод. № 12 до Договору про ЄАЕС) [98].

У межах ЄАЕС проводиться погоджена політика у сфері застосування санітарних, ветеринарно-санітарних та карантинних фітосанітарних заходів. Така погоджена політика у межах Союзу здійснюється через спільну розробку, ухвалення та реалізацію державами-членами міжнародних договорів та актів Комісії, які стосуються зазначеної сфери. Окрім цього, держави-члени мають право розробляти і вводити тимчасові санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи [40]. Наприклад, Федеральною службою по ветеринарному та фітосанітарному контролю Російської Федерації із 23 травня 2018 р. були введені тимчасові обмеження на ввезення до РФ саджанців винограду із відповідного розсадника в Сербії [99].

Санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи, які застосовуються у межах ЄАЕС, ґрунтуються на міжнародних і регіональних стандартах, інструкціях та (або) рекомендаціях, за винятком випадків, коли на основі відповідного наукового обґрунтування вводяться такі заходи, що забезпечують вищий рівень санітарної, ветеринарно-санітарної безпеки, ніж заходи, які містяться в міжнародних та регіональних стандартах.

З метою охорони життя та здоров'я людини, захисту суспільної моралі та правопорядку, охорони довкілля, охорони тварин і рослин, культурних цінностей, виконання міжнародних зобов'язань, забезпечення оборони країни і безпеки держави-члена товарообіг окремих категорій товарів може бути обмежений [40].

Отже, Договір про ЄАЕС встановлює кілька видів винятків із порядку функціонування внутрішнього ринку товарів ЄАЕС. Так, з метою охорони життя та здоров'я людини, захисту суспільної моралі та правопорядку, охорони довкілля, охорони тварин і рослин, культурних цінностей, виконання міжнародних зобов'язань, забезпечення оборони країни і безпеки держави члени ЄАЕС у взаємній торгівлі товарами можуть застосовуватися обмеження, санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинно фітосанітарні заходи, а також обмеження товарообігу окремих категорій товарів.

**Свобода руху послуг.** Торгівля послугами, заснування та здійснення інвестицій регулюється положеннями Договору про ЄАЕС, а також Протоколом про торгівлю послугами, заснування, діяльності та здійснення інвестицій [100].

Положеннями Договору передбачено, що держави – члени ЄАЕС зобов'язуються не вводити дискримінаційні заходи щодо торгівлі послугами, заснування та здійснення інвестицій, а також зобов'язуються здійснювати поетапну лібералізацію умов взаємної торгівлі у зазначеній сфері. Договір фіксує намір держав-учасниць створити єдиний ринок послуг щодо певних секторів послуг.

Єдиний ринок послуг у межах ЄАЕС створюється в певному секторі послуг і передбачає, що держава-член на своїй території надає особам іншої держави-члена право на постачання послуг й отримання послуг без обмежень відповідно до положень Договору, право на постачання послуг без додаткового заснування у формі юридичної особи, право постачати послуги на основі дозволу на постачання послуг, який отриманий постачальником послуг на території своєї держави, а також право на визнання професійної кваліфікації персоналу постачальника послуг.

Єдиний ринок послуг по окремих секторах послуг затверджується рішенням Вищої ради. Рішенням зазначеного органу від 23 грудня 2014 р. № 110 був затверджений перелік секторів (підсекторів) послуг, за якими функціонує єдиний ринок послуг у межах ЄАЕС [101].

Таким чином, з 1 січня 2015 р. єдиний ринок послуг функціонував у межах ЄАЕС за такими секторами: будівельні роботи, сільськогосподарські послуги, роздрібна торгівля, франчайзингові послуги, послуги із застосування програмного забезпечення, фотопослуги, послуги перекладу, послуги звукозапису й інші сектори послуг [89].

Відповідно до останніх змін, які були внесені Рішенням Вищої євразійської економічної ради № 7 від 14 травня 2018 р. перелік секторів послуг був доповнений такими послугами: виробництво та поширення кіно- та відеофільмів, послуги у сфері реклами, послуги туристичних агентств, послуги щодо ведення науково-дослідних робіт у сфері природничих і гуманітарних наук тощо [102]. Наразі єдиний ринок послуг у межах ЄАЕС функціонує у 52 секторах послуг. Щодо решти секторів послуг формування єдиних ринків буде здійснюватися відповідно до затверджених концепцій і планів лібералізації [89].

**Свобода руху працівників.** Свобода руху працівників у межах ЄАЕС регулюється положеннями Договору про ЄАЕС, Протоколом про надання медичної допомоги працівникам держав-членів та членам їхніх сімей, Угодою про співробітництва щодо протидії нелегальній трудовій міграції із третіх країн. Варто наголосити, що держави – члени ЄАЕС уклали між собою низку міжнародних угод, що стосуються сфери міграції та зокрема свободи руху працівників. Такі угоди зачіпають переважно питання та порядок перебування громадян однієї держави-члена на території іншої держави – учасниці ЄАЕС, безвізові поїздки громадян, питання реадмісії та інші питання.

Відповідно до положень Договору працівникам однієї держави-члена не потрібен дозвіл на здійснення трудової діяльності в іншій державі – учасниці ЄАЕС. Держави-члени зобов'язуються не встановлювати обмеження до таких працівників з інших держав-членів з метою захисту національного ринку праці за винятком випадків, коли такі обмеження є необхідними для забезпечення національної безпеки, громадського порядку на території перебування [40]. У державі працевлаштування визнаються документи про освіту, дипломи, що



видані у державі – учасниці ЄАЕС. Процедура визнання документів про освіту в державі працевлаштування є необхідною для таких сфер працевлаштування: педагогічна, юридична, медична та фармацевтична.

Громадяни держав-членів, що прибули на територію іншої держави – учасниці ЄАЕС з метою працевлаштування, а також члени їхніх сімей, звільняються від обов'язку реєстрації впродовж 30 діб від дати в'їзду. Обов'язок зареєструватися і стати на облік виникає після закінчення 30 діб від дати в'їзду, якщо така вимога встановлена національним законодавством держави перебування.

У структурі Євразійської економічної комісії був створений Департамент трудової міграції та соціального захисту, який складається із трьох відділів: відділ трудових ресурсів, відділ міграції та відділ соціального захисту. Зазначений структурний підрозділ Євразійської економічної комісії був створений з метою формування та реалізації скоординованої та погодженої політики з питань, які віднесені до компетенції департаменту, усунення бар'єрів у пересуванні працівників, сприяння формуванню єдиного ринку трудових ресурсів [103].

**Свобода руху капіталу.** У широкому розумінні під свободою руху капіталу розуміють свободу грошових переказів, кредитування, інвестування в акціонерний капітал, єдиний ринок капіталу, погоджену валютну систему [104].

Правовою основою регулювання ринку фінансових послуг у межах ЄАЕС є положення Договору, Протокол щодо фінансових послуг. На нормативному рівні було введено поняття «спільний фінансовий ринок», під яким розуміють фінансовий ринок держав – членів ЄАЕС, у межах якого діють гармонізовані вимоги щодо регулювання та контролю, взаємне визнання ліцензій у банківській та страховій сферах, а також у секторі послуг на ринку цінних паперів, фінансові послуги надаються на всій території ЄАЕС без додаткової реєстрації у формі юридичної особи, а також здійснюється співробітництво між уповноваженими органами держав-членів [105].

При цьому фінансові послуги означають послуги фінансового характеру, які охоплюють такі види послуг: послуги страхування, банківські послуги та послуги на ринку цінних паперів.

Наразі реалізація положень щодо створення спільного фінансового ринку обмежується лише визнанням сторонами необхідності створити до 2025 р. єдиний спеціальний орган з регулювання фінансових ринків. Науковці євразійської інтеграції визнають, що досягти значного прогресу у свободі руху капіталів у межах ЄАЕС до 2025 р. буде надзвичайно складно [104].

В Аналітичній доповіді Євразійської економічної комісії «Про ситуацію щодо усунення бар'єрів у взаємному доступі, які перешкоджають функціонуванню внутрішнього ринку ЄАЕС, а також вилучень та обмежень щодо руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили» Комісією було визначено такі заходи для забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС: усунення виявлених бар'єрів, що передбачає моніторинг виконання вже зафіксованих домовленостей; запобігання появі нових перешкод й оперативне усунення нових бар'єрів у разі їхньої появи; мінімізація винятків й обмежень [106].

Заходи захисту внутрішнього ринку ЄАЕС. З метою захисту економічних інтересів виробників товарів Комісія ЄАЕС може ухвалювати рішення про введення заходів захисту внутрішнього ринку ЄАЕС щодо товарів, які походять із третіх країн та ввозяться на митну територію ЄАЕС. Такі заходи захисту внутрішнього ринку можуть застосовуватися у вигляді спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів, а також інших заходів, у тому числі щодо імпорту сільськогосподарських товарів. Застосування таких заходів регламентується Протоколом про застосування спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів у відносинах із третіми країнами [107].

Департамент захисту внутрішнього ринку як уповноважений Комісією орган здійснює відповідне розслідування (антидемпінгове, компенсаційне), за результатами якого Колегія Комісії ЄАЕС ухвалює рішення про введення заходів захисту внутрішнього ринку.

Нині заходи захисту внутрішнього ринку ЄАЕС у вигляді антидемпінгових заходів застосовують щодо 16 категорій товарів [108]. Наприклад, антидемпінгові мита застосовують до таких видів товарів, що експортуються з України: деякі види сталевих труб, прокатні валки, феросилікомарганець, сталеві цільнокатні колеса тощо. Серед інших країн-експортерів, до яких застосовують антидемпінгові заходи, Китайська Народна Республіка, Індія та Малайзія. Наразі Департаментом захисту внутрішнього ринку ведеться розслідування щодо восьми категорій товарів [109].

Отже, здійснене нами дослідження засвідчило, що в межах ЄАЕС існує розроблена правова база, яка є основою для функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, однак повноцінно внутрішній ринок, у якому забезпечується свобода руху товарів, осіб, послуг, капіталу, не функціонує. Для повноцінного функціонування внутрішнього ринку, на нашу думку, необхідними є подальша розробка й удосконалення міжнародно-правової бази, гармонізація законодавств держав-членів, розробка єдиних стандартів, усунення бар'єрів та обмежень, які наразі існують у торгівлі між державами-членами, підготовлена технічна база й економічні передумови, які би дозволили перехід від Митного союзу до наступного етапу економічної інтеграції. Можемо стверджувати, що лише розробленої міжнародно-правової бази недостатньо для ефективного розвитку економічної інтеграції. Успішна економічна інтеграція вимагає цілої низки економічних, політичних об'єктивних передумов, є складним процесом, який розвивається поетапно, та не може бути «штучно створеним» явищем.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1**

1. Запропоновано класифікацію історичних етапів розвитку євразійської інтеграції. За критерієм історично-договірного розвитку виокремлюємо такі періоди: I. Формування інтеграційних процесів у межах СНД. II. Етап підготовки до функціонування Митного союзу. III. Заснування Євразійського економічного союзу.

У межах СНД було оформлено перші спроби розвитку інтеграції між державами регіону. Незважаючи на те, що організацією було створено та розроблено правову базу для формування економічного співробітництва та регіональної економічної інтеграції, усе ж на практиці економічна інтеграція між державами – учасницями СНД була реалізована лише у формі зони вільної торгівлі.

Етап підготовки до функціонування Митного союзу охоплює період від підписання Договору про Митний союз між Російською Федерацією та Республікою Білорусь до 2010 р., тобто початку функціонування Митного союзу вже у складі трьох держав: Республіки Білорусь, Російської Федерації та Республіки Казахстан. Зазначений період характеризується розробкою міжнародно-правової бази й укладанням низки міжнародних угод, які де-юре були спрямовані на створення митного союзу та перехід до наступного етапу інтеграції. Сторони засновують Євразійське економічне співтовариство – міжнародну організацію із власною системою органів управління, метою діяльності якої було ефективне просування процесу формування Митного союзу та Спільного економічного простору. Зауважимо, що на нашу думку зазначений етап розвитку інтеграції у євразійському регіоні характеризується розробкою міжнародно-правового забезпечення інтеграційних процесів та спроб інституційного забезпечення розвитку інтеграції шляхом створення відповідних інституцій та органів без суттєвої практичної реалізації нормативних положень на практиці.

Новим етапом розвитку євразійської економічної інтеграції стало укладання Договору про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 р. Де-юре Договір зафіксував перехід до вищого етапу економічної інтеграції.

2. Митний союз ЄАЕС як етап економічної інтеграції відповідає основним юридичним критеріям, що сформувалися в теорії економічної інтеграції, та, відповідно, містить внутрішню складову, що означає скасування мит і кількісних обмежень у торгівлі між учасниками Митного союзу у межах

митної території, та зовнішню, що передбачає встановлення спільного митного тарифу в торгівлі із третіми країнами.

3. Компетенцію Євразійського економічного союзу визначаємо як сукупність повноважень і прав, якими на договірній основі наділяють Союз держави-члени для виконання об'єднанням покладених на нього функцій і завдань. Запропоновано класифікацію компетенції ЄАЕС за територіальним критерієм на внутрішню, що здійснюється на території Союзу та стосується функціонування внутрішнього ринку й інших питань у межах митної території об'єднання, та зовнішню – повноваження Союзу на міжнародній арені як суб'єкта міжнародних відносин.

За критерієм розподілу повноважень між Союзом і державами-членами виокремлюємо сфери реалізації єдиної політики (правове регулювання у визначених Договором сферах на основі рішень органів ЄАЕС у межах їхніх повноважень), скоординованої політики (співпраця держав на основі спільних підходів, які схвалені органами Союзу та є необхідними для досягнення його цілей) та погодженої політики (передбачає гармонізацію правового регулювання, у т. ч. на основі рішень органів Союзу, тією мірою, яка є необхідною для досягнення його цілей).

4. У межах ЄАЕС розроблено правову базу, яка є основою для функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, однак повноцінно внутрішній ринок, у якому забезпечується свобода руху товарів, осіб, послуг, капіталу, не функціонує. Для повноцінного функціонування внутрішнього ринку, на нашу думку, необхідними є подальша розробка й удосконалення міжнародно-правової бази, гармонізація законодавств держав-членів, розробка єдиних стандартів, усунення бар'єрів та обмежень, які наразі існують у торгівлі між державами-членами, підготовлена технічна база та, головне, економічні передумови, які би дозволили перехід від митного союзу до наступного етапу економічної інтеграції.

## РОЗДІЛ II. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ

### 2.1. Правовий механізм Євразійського економічного союзу

В основі ефективного розвитку інтеграційних процесів та ефективного функціонування того чи іншого інтеграційного об'єднання лежить правовий та інституційний механізми. Ці механізми доповнюють один одного та формують єдину систему організаційно-правового регулювання інтеграції у межах інтеграційного об'єднання.

Право є важливим інструментом розбудови інтеграційних процесів, як основа інтеграції та, водночас, певною мірою і його кінцевий результат. Досить відомою в європейській правовій науці є концепція «Integration Through Law» («Інтеграція через право»), розробниками якої є М. Капеллетті (Mauro Cappelletti), М. Секомбе (Monica Seccombe) та Дж. Вейлер (Joseph Weiler). Представники зазначеного підходу розглядали право як ціль інтеграції (об'єднання різних національних правових систем, внаслідок якого створюється новий правопорядок) й одночасно як агент або інструмент інтеграції, коли за допомогою правового інструментарію відбувається досягнення цілей інтеграції [38]. Отже, право інтеграційного об'єднання є важливою складовою юридичної природи інтеграційного об'єднання та потребує дослідження й аналізу його особливостей.

Правовий механізм є широкою юридичною категорією та охоплює договірний механізм інтеграційного об'єднання. В. Муравйов договірний механізм інтеграції у межах Європейського Союзу визначає як систему міжнародних угод, що регулює відносини між суб'єктами європейської інтеграції, та спрямовує розвиток інтеграційних процесів у межах об'єднання [21]. Водночас основою та правовими рамками функціонування Європейського Союзу є установчі договори [21].

Договір про Євразійський економічний союз визначає поняття «право ЄАЕС» шляхом перерахування складових частин, які його формують. Так, до складу права ЄАЕС входять:

- Договір про Євразійський економічний союз;
- міжнародні договори в межах ЄАЕС;
- міжнародні договори Союзу з третьою стороною;
- рішення та розпорядження Вищої євразійської економічної ради; Євразійської міжурядової ради та Євразійської економічної комісії, прийняті в межах їхніх повноважень, що передбачені Договором про ЄАЕС, а також міжнародними договорами в межах Союзу [40].

Право ЄАЕС можна визначити як систему правових норм, що регулює створення та функціонування Союзу, регламентує інтеграційні процеси у межах зазначеного інтеграційного утворення. Відповідно, право ЄАЕС має досить широкий предмет правового регулювання, оскільки системою норм регулюються інтеграційні процеси, які охоплюють досить широке коло питань. За предметом правового регулювання виокремлюємо:

- Інституційні або організаційні норми – регламентують створення Євразійського економічного союзу, визначають його міжнародно-правовий статус, створення та повноваження органів ЄАЕС;
- матеріальні норми – регулюють конкретні відносини у межах ЄАЕС, а саме: питання торгівлі, митне та митно-тарифне регулювання, вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, інші питання функціонування внутрішнього ринку й інші питання, що стосуються функціонування економічного союзу;
- процесуальні норми – регламентують порядок розгляду спорів у межах ЄАЕС, зокрема порядок розгляду спорів Судом Євразійського економічного союзу.

За часом діє виокремлюємо:

- норми постійної дії;

– тимчасові норми. Наприклад, перехідні положення Угоди про єдині принципи та правила лікарських засобів у межах Союзу.

На думку К. Бекашева, право ЄАЕС як автономну правову систему можна поділити на дві частини: норми інституційного права та норми матеріального права [47]. Науковець вважає, що до інституційного права належать норми Договору про ЄАЕС, які визначають правовий статус ЄАЕС як міждержавної організації. Матеріальну частину права ЄАЕС автор називає міжнародним інтеграційним правом, оскільки такі норми створюються відповідними органами Союзу.

У структурі права ЄАЕС виокремлюємо первинне право та вторинне право. Вважаємо, що до первинного права ЄАЕС варто віднести Договір про ЄАЕС, а також договори про приєднання нових членів до ЄАЕС. Зауважимо, що питання юридичної природи договорів про приєднання нових членів до Союзу залишається спірним. Деякі юристи-міжнародники дотримуються думки, що такі договори належать до групи установчих договорів [51].

Вторинне право ЄАЕС охоплює акти органів ЄАЕС, а також міжнародні договори Союзу із третьою стороною. Відповідно, первинне право є основою для створення норм вторинного права, містить правові засади функціонування ЄАЕС. Вторинне право не повинне суперечити нормам первинного права – нормам установчого договору ЄАЕС.

Договірний механізм ЄАЕС визначаємо як систему міжнародних угод, що регулює інтеграційні процеси в межах ЄАЕС та є правовою основою розвитку інтеграції в межах зазначеного об'єднання. Основу договірному механізму ЄАЕС становить установчий договір – Договір про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 р. Договірний механізм ЄАЕС є частиною права ЄАЕС.

Правовою основою функціонування ЄАЕС та розвитку інтеграційних процесів у межах зазначеного об'єднання є установчий договір – Договір про ЄАЕС.

Договір про ЄАЕС є досить складним міжнародним документом за предметом і структурою. Складається із власне самого Договору та 33 додатків,



які є його невід'ємними частинами. Структурно Договір розділено на чотири частини, кожна з яких регулює певну сферу інтеграційних процесів у межах ЄАЕС.

Частина перша «Заснування Євразійського економічного союзу» визначає загальні засади створення ЄАЕС, основні принципи його функціонування, цілі, компетенцію, міжнародно-правовий статус об'єднання. Положення розд. III регулюють створення та функціонування організаційного механізму ЄАЕС. Зазначеною частиною Договору також регулюються питання бюджету Союзу. На нашу думку, норми цієї частини можна віднести до інституційних норм. Також до інституційних норм варто віднести дод. 1 «Положення про Євразійську економічну комісію», яким визначаються принципи діяльності, повноваження та структура органу.

Частина друга присвячена питанням функціонування Митного союзу та містить такі розділи: інформаційна взаємодія та статистика, функціонування митного союзу, регулювання обігу лікарських засобів і медичних виробів, митне регулювання, зовнішньоторговельна політика, технічне регулювання, санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи і захист прав споживачів.

Частина третя Договору регулює питання Єдиного економічного простору та охоплює такі сфери: макроекономічна політика, валютна політика, торгівля послугами, заснування та здійснення інвестицій, регулювання фінансових ринків, податки й оподаткування, загальні принципи та правила конкуренції, природні монополії, енергетика, транспорт, державні (муніципальні) закупівлі, інтелектуальна власність, промисловість, агропромисловий комплекс і трудова міграція.

Іншими словами, друга та третя частини Договору регулюють конкретні питання торговельних відносин у межах ЄАЕС. Зазначені положення можна класифікувати як матеріальні норми.

Інституційні норми та процесуальні норми містить дод. 2 «Статут Суду Євразійського економічного союзу». Частиною норм, що визначають порядок

формування та компетенцію цього органу, можна віднести до категорії інституційних норм, а частину норм, що визначають порядок здійснення судочинства, – до категорії норм процесуальних.

Четверта частина Договору містить перехідні та заключні положення. Заключні положення регламентують порядок вступу до Союзу, порядок виходу із Договору, статус держав-спостерігачів, робочі мови й інші питання.

Договір про ЄАЕС як установчий договір має довготерміновий характер. Набуває чинності з дати отримання депозитарієм останнього письмового повідомлення про виконання державами-членами внутрішньодержавних процедур. Договір набув чинності з 1 січня 2015 р.

За правовою природою Договір про створення Євразійського економічного союзу є установчим, засновницьким договором, яким створюється Євразійський економічний союз. У науці міжнародного права засновницький акт міжнародної міжурядової організації за своєю юридичною природою розглядають як міжнародний договір. Таку позицію закріплено у ст. 5 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [110].

Пункт 3 ст. 6 Договору про створення ЄАЕС чітко встановлює пріоритет Договору як установчого договору Союзу: у разі виникнення суперечностей між положеннями міжнародних договорів у межах Союзу та Договору про Євразійський економічний союз, переважну силу має Договір про Євразійський економічний союз [40].

На нашу думку, Договір про ЄАЕС є установчим договором, яким засновується ЄАЕС. Його особливість полягає в тому, що він є установчим актом ЄАЕС, правовою основою діяльності Союзу, встановлює права й обов'язки держав-членів, а також має переважну силу над іншими міжнародними договорами в межах об'єднання.

Право ЄАЕС як правова категорія була розглянута Судом ЄАЕС. Міністерство Республіки Білорусь звернулося до Суду ЄАЕС із заявою щодо роз'яснення положень Договору, а саме ст. 6 «Право Союзу». Відповідно, Суд ЄАЕС у складі Великої колегії Суду розглянув це питання та у

Консультативному висновку від 10 липня 2018 р. визначив Договір про ЄАЕС як *«кодифікацію міжнародних договорів, що становлять нормативно-правову базу Митного союзу та Єдиного економічного простору»* [82].

Поняття міжнародні договори в межах Союзу охоплює всі міжнародні угоди, які укладаються державами-членами щодо питань, пов'язаних із функціонуванням та розвитком ЄАЕС.

Варто зауважити, що сторонами було укладено низку міжнародних угод у межах ЄАЕС, які регламентують різні аспекти функціонування Митного союзу та внутрішнього ринку. Наразі набули чинності такі угоди: Договір про Митний кодекс Євразійського економічного союзу, Договір про координацію дій щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, Угода про обмін інформацією, у тому числі конфіденційною, у фінансовій сфері з метою створення умов на фінансових ринках для забезпечення вільного руху капіталу та деякі інші.

Міжнародні договори, що укладаються державами-учасницями в межах ЄАЕС, є частиною права Союзу та набувають чинності після виконання державами-членами всіх необхідних внутрішньодержавних процедур. Інакше кажучи, міжнародні договори, які укладаються у межах ЄАЕС, повинні пройти відповідні процедури ратифікації відповідно до національного законодавства держав-членів.

У праві ЄАЕС діє принцип *«правонаступництва правового регулювання»*, який означає, що міжнародні договори, а також акти, які були прийняті Вищою євразійською економічною радою до дати набрання чинності Договору про ЄАЕС, зберігають свою юридичну силу та є складовою права ЄАЕС за певних умов. Зазначене питання було розглянуто Судом ЄАЕС й у Консультативному висновку від 10 липня 2018 р. ним встановлено, що акти Вищої євразійської економічної ради та міжнародні договори, які були укладені в межах формування правової бази Митного союзу та Єдиного економічного простору, зберігають свою юридичну силу, та, відповідно, входять до права Союзу, за

двох умов: такий договір діяв на момент набрання чинності Договору про ЄАЕС та не суперечив Договору [82].

Так, Рішення Вищої Євразійської економічної ради від 24 грудня 2013 р., яким було встановлено перелік нормативно-правових актів держав – членів Митного союзу та Єдиного економічного простору у сфері регулювання природних монополій, які підлягають зближенню та гармонізації, зберігає свою юридичну силу та входить до права ЄАЕС. Іншими словами, відповідно до принципу правонаступництва правового регулювання до права ЄАЕС входять міжнародні акти органів та міжнародні угоди, які були укладені в межах формування Митного союзу та Єдиного економічного простору, що діяли на дату набрання чинності Договору про ЄАЕС та не суперечать його положенням. Принцип правонаступництва правового регулювання застосовується і щодо рішень Комісії Митного союзу, Єдиного економічного простору та Комісії МС, які є попередниками Комісії Євразійського економічного союзу, що також підтверджується Консультативним висновком Суду ЄАЕС від 10 липня 2018 р.

Міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третьою стороною означають міжнародні угоди, які укладаються із третіми державами, їхніми інтеграційними об'єднаннями та міжнародними організаціями. Міжнародні договори Союзу із третьою стороною не повинні суперечити основним цілям, принципам і правилам функціонування об'єднання [40].

Правовою основою міжнародної діяльності Євразійського економічного союзу є ст. 7 Договору, відповідно до якої Союз має право здійснювати в межах наданої йому компетенції міжнародну діяльність, що спрямована на розв'язання завдань, які стоять перед об'єднанням. У межах такої діяльності ЄАЕС має право самостійно або з державами-членами укладати міжнародні угоди щодо питань, які належать до компетенції Союзу. Підписання договорів із третьою стороною здійснюється на основі рішення Вищої Євразійської економічної ради після виконання державами-членами відповідних внутрішньодержавних процедур. Питання укладання міжнародних договорів Союзу із третьою

стороною визначається окремою угодою в межах ЄАЕС. Така угода була укладена лише нещодавно у травні 2018 р. і наразі очікується ратифікація документа державами-членами.

Отже, 14 травня 2018 р. держави – члени Євразійського економічного союзу підписали Угоду про міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третіми країнами, міжнародними організаціями або міжнародними інтеграційними об'єднаннями [111]. Зазначена угода підлягає ратифікації державами-членами та набуде чинності з дати отримання депозитарієм останнього письмового повідомлення про ратифікацію Угоди. Документ регламентує та визначає порядок укладання, припинення та призупинення дії міжнародних договорів Союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями.

Наразі між Союзом і державами-членами, з одного боку, та третьою державою, з іншого, діє лише один міжнародний договір – Договір про зону вільної торгівлі між Євразійським економічним союзом і державами-членами, з одного боку, та Соціалістичною Республікою В'єтнам, з іншого, який був укладений 29 травня 2015 р. та набув чинності 5 жовтня 2016 р. [112].

Укладанням угоди сторони створюють зону вільної торгівлі з метою лібералізації та сприяння торгівлі товарами, зокрема шляхом зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів та спрощення митних процедур, лібералізації та сприяння торгівлі послугами, подальшого розвитку сприятливого інвестиційного клімату, захисту інтелектуальної власності та сприяння співпраці в зазначеній сфері тощо [112].

Що стосується організаційного оформлення, то угода передбачає створення спільного комітету, який складається із представників кожної зі сторін відповідно: ЄАЕС, держав-членів та В'єтнаму.

Отже, як бачимо, наразі база міжнародних угод Євразійського економічного союзу із третіми країнами поповнена лише однією угодою. Вона була ратифікована всіма державами-членами та, відповідно, набула чинності

після виконання державами-членами та Республікою В'єтнам необхідних внутрішньодержавних процедур.

До права ЄАЕС також належать акти органів Євразійського економічного союзу, які пропонується віднести до категорії вторинного права. Ідеться про рішення та розпорядження. І рішення, і розпорядження означають акти, що ухвалюються органами Союзу. Розпорядження мають організаційно-розпорядчий характер, тоді як рішення містять положення нормативно-правового характеру.

Рішення та розпорядження органів Союзу не повинні суперечити Договору та міжнародним договорам, які ухвалюються в межах об'єднання. У випадку виникнення розбіжностей та суперечностей між рішеннями Вищої євразійської економічної ради, Євразійської міжурядової ради та Євразійської економічної комісії, рішення Вищої євразійської економічної ради мають пріоритет над рішеннями Євразійської міжурядової ради та Євразійської економічної комісії, а рішення Євразійської міжурядової ради мають пріоритет над рішеннями Євразійської економічної комісії [40].

Порядок виконання зазначених актів такий: рішення Вищої Євразійської економічної ради та Євразійської міжурядової ради підлягають виконанню державами-членами в порядку, що передбачений національним законодавством цих держав. Рішення Комісії Євразійського економічного союзу є частиною права ЄАЕС та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів, як зазначено в Положенні про Євразійську економічну комісію. Інакше кажучи, безпосереднє виконання означає, що зазначеним органом у межах компетенції можуть ухвалюватися рішення, які повинні застосовуватися державами-членами безпосередньо на їхній території без будь-яких внутрішньодержавних процедур.

Євразійська економічна комісія може ухвалювати рішення у відповідних сферах, що віднесені до компетенції зазначеного органу та в межах своїх повноважень. Наведемо кілька прикладів: Рішення Ради Комісії «Щодо типових схем оцінки відповідності» № 44 від 18 квітня 2018 р., Рішення Ради Комісії

«Про внесення змін у єдиний перелік карантинних об'єктів Євразійського економічного союзу» № 25 від 30 березня 2018 р., Рішення Ради Комісії «Про внесення змін у план розробки технічних регламентів Євразійського економічного союзу та внесення змін у технічні регламенти Митного союзу № 3 від 16 лютого 2018 р. Рішеннями Комісії приймаються технічні регламенти ЄАЕС. Рішення Комісії набувають чинності після 30 календарних днів від дати офіційного опублікування.

Акти Суду Євразійського економічного союзу не є складовою частиною права ЄАЕС. Зауважимо, що у процесі здійснення своєї діяльності та в межах своєї компетенції Суд ухвалює постанови щодо процедурних питань, виносить рішення у справі та надає консультативні висновки. Рішення Суду ЄАЕС є правозастосовчими актами. Незважаючи на те, що консультативні висновки Суду мають рекомендаційний характер, до Суду неодноразово зверталися держави-члени та Комісія із проханням надати тлумачення та роз'яснення положень Договору.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на Консультативний висновок Суду Євразійського економічного союзу від 10 липня 2018 р., який розглянув питання, чи входять рішення Комісії МС, яку наразі замінила Комісія Євразійського економічного союзу, до поняття «право Євразійського економічного союзу». Суд ЄАЕС прийшов до висновку, що рішення Комісії МС, які діяли станом на 1 січня 2015 р. (дата набрання чинності Договору про Євразійський економічний союз) і не суперечили Договору про Євразійський економічний союз, нині є складовою частиною права Євразійського економічного союзу та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів [82].

Отже, як бачимо, Суд розширив перелік складових права ЄАЕС та відніс до права ЄАЕС рішення Комісії МС (органу Митного союзу та Єдиного економічного простору), які діяли на дату набрання чинності Договору про ЄАЕС, та не суперечать його положенням. Ураховуючи той факт, що чимало положень Договору потребують детального роз'яснення та тлумачення, а

практична реалізація деяких положень викликає більше запитань, ніж відповідей, вважаємо, що Суд ЄАЕС як орган, який уповноважений здійснювати тлумачення положень Договору, потенційно може здійснювати вплив на порядок застосування норм ЄАЕС та формування правової доктрини у межах ЄАЕС, незважаючи на той факт, що його тлумачення та роз'яснення мають рекомендаційний характер.

Важливо розглянути порядок опублікування та набрання чинності норм права ЄАЕС. Міжнародні договори в межах Союзу та рішення Комісії, які є обов'язковими для виконання державами-членами, ухвалюються російською мовою з подальшим перекладом офіційними державними мовами держав-членів, за умови що це передбачено їхнім законодавством, у порядку, який встановлюється Комісією. У разі виникнення розбіжностей між текстами вищезгаданих документів з метою тлумачення міжнародних угод і рішень Комісії, використовують текст російською мовою.

Що стосується процедури набрання чинності, то ст. 111 Договору встановлює, що міжнародні договори у межах Євразійського економічного союзу, міжнародні договори із третьою стороною та рішення органів об'єднання мають бути опубліковані на офіційному сайті Союзу в мережі Інтернет у порядку, визначеному Міжурядовою радою [40]. Дата публікації рішення органу Союзу на його офіційному сайті в мережі Інтернет вважається датою його офіційного опублікування. Жодне рішення органів Союзу не може набути чинності до його офіційного опублікування. Рішення органів Союзу надсилають державам-членам упродовж трьох календарних днів від дати його ухвалення.

Крім того, органи Євразійського економічного союзу мають забезпечувати попереднє опублікування проектів рішень на офіційному сайті об'єднання в мережі Інтернет не менше, ніж за 30 календарних днів до запланованої дати ухвалення такого рішення. Однак проекти рішень органів ЄАЕС, які приймаються у виняткових випадках та вимагають оперативного реагування, можуть бути опубліковані в інші терміни. Роз'яснення щодо



випадків, які вимагають оперативного реагування органів Союзу, у Договорі не містяться.

Усі зацікавлені особи можуть надати відповідному органу Союзу свої коментарі та пропозиції стосовно проекту рішення. Порядок збирання, аналізування й обліку таких коментарів і пропозицій визначається регламентом роботи відповідного органу об'єднання. Однак положення ст. 111 щодо попереднього опублікування проектів рішень органів ЄАЕС не застосовують щодо рішень його органів у тих випадках, коли попередня публікація проектів таких рішень може зашкодити їхньому виконанню або іншим чином суперечить суспільним інтересам. Також заборонено оприлюднення та опублікування рішень та їхніх проектів, які містять інформацію обмеженого поширення [40].

На думку А. Капустіна, особливістю правової природи ЄАЕС як міжнародної організації регіональної економічної інтеграції є саме правотворча компетенція об'єднання, завдяки чому в межах ЄАЕС створюються інтеграційні міжнародно-правові норми та новий інтеграційний правопорядок [51]. Науковець вважає, що саме правотворчу компетенцію Союзу і варто брати до уваги при визначенні правового статусу ЄАЕС [51]. Важливе місце в таких інтеграційних процесах займає послідовна та поступова гармонізація правових систем держав-членів.

Проводячи аналогію права ЄАЕС із правом інших інтеграційних об'єднань, зокрема Європейського Союзу, К. Бекашев та Є. Моїсєєв відзначають особливості права ЄАЕС, які виявляються у тому, що право Союзу є частиною міжнародного права, оскільки Договір про створення ЄАЕС – міжнародний договір за своєю природою. Науковці також розглядають «подвійну» природу права ЄАЕС, оскільки правова система об'єднання поєднує в собі риси міжнародного і національного права. На думку К. Бекашева та Є. Моїсєєва, право Євразійського економічного союзу є автономною правовою системою, що володіє рисами наднаціонального права [46]. К. Бекашев вважає, що праву ЄАЕС притаманні такі особливості: автономність, верховенство, обмеження національного права правом ЄАЕС [47].

На нашу думку, спірними є ознаки автономності й обмеження національного права правом ЄАЕС. Адже міжнародні угоди в межах Союзу та рішення органів (за винятком актів Комісії Євразійського економічного союзу) набувають чинності після виконання державами-членами відповідних внутрішньодержавних процедур, тобто – після висловлення державами-членами своєї згоди. Після ратифікації міжнародної угоди, укладеної в межах ЄАЕС, така угода стає частиною національного законодавства держав-членів.

Вважаємо, що лише рішення Комісії, які формують право ЄАЕС та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів, можуть мати певні особливості порівняно зі звичайними міжнародно-правовими нормами (можуть розглядатися як норми прямої дії). Погоджуємося, що у межах Євразійського економічного союзу формується правопорядок ЄАЕС, який складається із міжнародно-правових норм та норм, що містяться в рішеннях його органів, зокрема Комісії. Однак зауважимо, що такі рішення приймаються Комісією лише в чітко визначених обмежених сферах, у яких держави-члени уповноважили Комісію ухвалювати такі рішення, що варто розглядати винятково як ефективний правовий інструмент для реалізації цілей інтеграції, а ніяк не обмеження суверенітету або передача частини державних повноважень на наднаціональний рівень.

Отже, право Євразійського економічного союзу визначаємо як систему норм, що сформувалася та діє в межах Союзу і регламентує інтеграційні процеси у форматі об'єднання. Договірний механізм ЄАЕС – це система міжнародних угод, що регулює інтеграційні процеси в ЄАЕС та є правовою основою розвитку інтеграції у межах зазначеного об'єднання. Іншими словами, право ЄАЕС є широким поняттям, яке охоплює його договірний механізм.

У системі норм права Євразійського економічного союзу Договір про ЄАЕС має найвищу юридичну силу та пріоритет над нормами міжнародних договорів, укладених у межах Союзу, у випадку виникнення розбіжностей і суперечностей. Рішення та розпорядження органів об'єднання не повинні суперечити положенням Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах Союзу.

## 2.2. Інституційний механізм Євразійського економічного союзу

Важливою складовою ефективного функціонування інтеграційного об'єднання є організаційний механізм – система органів, які створені державами-членами, виконують свої функції та повноваження відповідно до положень установчих договорів. Динаміка та напрям інтеграційних процесів безпосередньо залежать від ефективності побудови та функціонування організаційної структури.

Варто зауважити, що міжнародні організації мають складну організаційну структуру, створену для виконання функцій і досягнення її цілей. Така організаційна структура зазвичай відображає характер взаємодії органів та особливості їхньої компетенції [22, с. 134].

В. Муравйов у підручнику «Право Європейського Союзу» визначає інституційний механізм Європейського Союзу як систему органів, а також актів, які ці органи ухвалюють [21]. Інституційний механізм Європейського Союзу формують: Європейський парламент, Європейська рада, Рада, Європейська комісія, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Рахункова палата [42]. Кожен інститут діє в межах повноважень, які визначені установчими договорами. Діяльність інституційного механізму Європейського Союзу спрямована на реалізацію його цілей, досягнення його інтересів, його громадян і держав-членів. Вищезазначені органи Європейського Союзу називають інститутами або інституціями, оскільки вони мають більше повноважень, ніж звичайні органи міжнародних організацій. У певних сферах держави – члени Європейського Союзу передали певну частину своїх повноважень інститутам союзу – на так званий наднаціональний рівень. Таке поняття як «наднаціональність» найчастіше згадують саме в контексті права Європейського Союзу, діяльності його інститутів.

Інституційний механізм Європейського Союзу, окрім основних інститутів, складається також із дорадчих або допоміжних органів, якими є Економічний та соціальний комітет і Комітет регіонів.

Л. Грицаєнко розглядає інституційний механізм Європейського Союзу у широкому значенні, яке охоплює всю систему органів, інституцій та установ ЄС, та у вузькому значенні, відповідно до якого інституційний механізм об'єднання охоплює сім інститутів, які визначені у ст. 13 Договору про Європейський Союз: Європейський парламент, Європейську раду, Європейську комісію, Раду, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк та Рахункову палату [113].

Організаційна структура міжнародних організацій, зазвичай, складається із:

- вищих органів (формується із представників держав-членів, засідання проводять сесійно, розглядають питання членства в організації, мають бюджетні повноваження, займаються формуванням виконавчих органів тощо);

- виконавчих органів (забезпечують роботу міжнародної організації у період між сесіями вищих органів, здійснюють контроль за реалізацією актів вищих органів, положень та інші функції);

- адміністративних (секретаріати виконують адміністративні функції: публікація документів організації, складання звітів тощо);

- судових органів (розглядають спори між учасниками організації, надають консультативні висновки, роз'яснення) [22, с. 134].

Можуть створюватися також різноманітні допоміжні та консультативні органи (постійні або тимчасові).

Отже, внутрішньоорганізаційний механізм є одним із важливих елементів функціонування міжнародної організації, складається із системи органів, до якої, зазвичай, входять вищі органи, виконавчі, адміністративні, судові. Організаційний механізм відображає специфіку повноважень органів об'єднання та характер взаємозв'язку між ними, а тому є головним елементом при визначенні юридичної природи інтеграційного об'єднання.

ЄАЕС є міжнародною організацією регіональної економічної інтеграції, для якої також характерні загальні принципи побудови внутрішньоорганізаційного механізму міжнародної організації.

Відповідно до положень Договору про ЄАЕС органами Союзу є Вища євразійська економічна рада (далі – Вища рада), Євразійська міжурядова рада (далі – Міжурядова рада), Євразійська економічна комісія (далі – Комісія) та Суд Євразійського економічного союзу (далі – Суд ЄАЕС).

Зауважимо, що організаційний механізм, який діє в межах ЄАЕС, змінив систему органів, що функціонувала в межах Євразійського економічного співтовариства, та складалася із Міждержавної ради, Інтеграційного комітету, Міжпарламентської асамблеї, Суду співтовариства, Комісії Митного союзу та Єдиного економічного простору.

Аналізуючи практичну діяльність органів, що існували в межах ЄвразЄС, можемо стверджувати, що вищим органом, який розглядав принципові питання діяльності співтовариства, була Міждержавна рада у складі глав держав або глав урядів.

Інтеграційний комітет функціонував як постійно діючий орган ЄвразЄС, що займався забезпеченням взаємодії органів співтовариства, підготовкою проектів рішень і документів для Міждержавної ради, а також здійснював контроль за реалізацією рішень Міждержавної ради.

Міжпарламентська асамблея діяла як орган співпраці в межах ЄвразЄС, який розглядав питання гармонізації національного законодавства держав-членів і приведення його у відповідність із договорами, що укладені в межах об'єднання [77].

Суд ЄвразЄС як судовий орган забезпечував однакове застосування положень міжнародних договорів у межах об'єднання, а також рішень його органів. Суд ЄвразЄС розглядав спори економічного характеру між державами-членами щодо питань реалізації рішень органів співтовариства і положень договорів у його межах і також здійснював тлумачення їхніх положень.

Незважаючи на те, що ЄвразЕС було засновано у 2000 р., організаційний механізм не функціонував повноцінно одразу. Так, Суд ЄвразЕС розпочав свою роботу у січні 2012 р. Окремою угодою у 2007 р. було створено Комісію Митного союзу, яку у 2011 р. замінила Комісія Митного союзу та єдиного економічного простору.

На нашу думку, ЄвразЕС і система органів зазначеного об'єднання стали наслідком штучного прискорення інтеграційних процесів у євразійському регіоні, тому на практиці організаційний механізм ЄвразЕС не зміг повністю реалізувати покладені на нього функції.

У 2015 р. сторони Договору про ЄАЕС заснували нову інституцію – Євразійський економічний союз із власним внутрішньоорганізаційним механізмом, який замінив ЄвразЕС та систему органів, що існували в межах об'єднання. Учасники інтеграційних процесів заявили про перехід до нової форми економічної інтеграції – економічного союзу, та відповідно, інституціоналізація зазначеного процесу була оформлена у вигляді ЄАЕС і нової системи органів ЄАЕС, які були створені з метою ефективної розбудови інтеграції в межах Союзу.

Органи ЄАЕС діють відповідно до повноважень, що закріплені у Договорі про ЄАЕС, а також на основі принципів функціонування Союзу, а саме: поваги загальновізнаних принципів міжнародного права, включно із принципами суверенної рівності держав-членів та їхньої територіальної цілісності; поваги особливостей політичного устрою держав – членів Союзу; забезпечення взаємовигідної співпраці, рівноправності й урахування національних інтересів держав-членів; дотримання принципів ринкової економіки та добросовісної конкуренції; функціонування митного союзу без вилучень та обмежень після закінчення перехідних періодів [40].

Організаційний механізм, що сформувався та діє в межах Євразійського економічного союзу, становить собою систему органів із власними особливостями, тому для наукового дискурсу актуальним є дослідження повноважень і функцій органів ЄАЕС, а також особливостей організаційно-

правового статусу органів, що створені в межах даного інтеграційного утворення, та порядок їхньої взаємодії.

Вища Євразійська економічна рада (далі – Вища рада) є вищим органом Союзу, розглядає принципові питання його діяльності, визначає стратегію, напрями та перспективи розвитку інтеграції, а також ухвалює рішення, що спрямовані на реалізацію цілей і завдань об'єднання [40]. До складу Вищої ради входять глави держав-членів: президенти Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки та Російської Федерації.

Компетенція та повноваження зазначеного органу визначені ст. 12 Договору про ЄАЕС. На основі аналізу повноважень Вищої ради можна стверджувати, що вона виконує такі функції:

– здійснює стратегічне керівництво діяльністю Союзу та визначає стратегію, напрями і перспективи його формування та розвитку, а також ухвалює рішення, що спрямовані на реалізацію цілей і завдань об'єднання. Вища рада дає доручення Міжурядовій раді та Комісії. За пропозицією держав-членів Вища рада розглядає питання щодо скасування або внесення змін до рішень, прийнятих Міждержавною радою або Комісією. За пропозицією Міжурядової ради та Комісії розглядає питання, стосовно яких при прийнятті рішення не було досягнуто консенсусу.

– виконує зовнішньополітичну функцію. Вища рада затверджує Порядок здійснення Євразійським економічним союзом міжнародного співробітництва; ухвалює рішення щодо переговорів із третьою стороною від імені Союзу, підписання міжнародних договорів об'єднання та надання права вести переговори, вираження згоди на обов'язковість для ЄАЕС умов міжнародного договору, а також рішення щодо припинення та виходу із міжнародного договору; визначає порядок прийняття до Союзу нових членів і припинення членства в об'єднанні; ухвалює рішення щодо надання або анулювання статусу спостерігача або статусу держави – кандидата на вступ до ЄАЕС (Рішення № 9

від 14 травня 2018 «Про надання Республіці Молдова статусу держави-спостерігача при Євразійському економічному союзи»).

Так, Вища рада Рішенням № 99 від 23 грудня 2014 р. затвердила порядок здійснення Євразійським економічним союзом міжнародної співпраці [114]. Рішенням № 15 від 18 червня 2018 р. Вищою радою були затверджені основні напрями діяльності Євразійського економічного союзу на 2018 р. [115].

Саме Вища рада розглядає питання щодо переговорів із третьою стороною та ухвалює рішення щодо підписання міжнародних договорів від імені Союзу. Так, на засіданні у травні 2018 р. Вища рада розглянула питання щодо підписання угоди із Китайською Народною Республікою та Рішенням № 3 від 8 травня 2018 р. уповноважила голову Колегії Євразійської економічної комісії підписати Угоду про торгово-економічне співробітництво між ЄАЕС і державами-членами, з одного боку, та Китайською Народною Республікою, з іншого [116].

– виконує бюджетну функцію. Вища рада затверджує бюджет Союзу, Положення про бюджет Євразійського економічного союзу та звіт про виконання бюджету об'єднання; визначає розміри внесків держав-членів у бюджет об'єднання. Так, Положення про бюджет ЄАЕС було затверджене Рішенням Вищої ради № 78 від 10 жовтня 2014 р. [85].

– відіграє важливу роль у формуванні та контролі за діяльністю органів Союзу. Відповідно до положень установчого договору Вища рада затверджує склад Колегії Комісії, розподіляє обов'язки між членами Колегії Комісії та припиняє їхні повноваження; призначає голову Колегії Комісії та ухвалює рішення про дострокове припинення його повноважень; призначає за поданням держав-членів суддів Суду Союзу; затверджує Регламент роботи Євразійської економічної комісії; затверджує загальну штатну кількість органів об'єднання, параметри, за якими держави-члени представляють посадових осіб зі своїх громадян в органи Союзу на конкурсній основі; затверджує порядок оплати праці членів Колегії Комісії, суддів Суду ЄАЕС, посадових осіб і співробітників органів об'єднання, ухвалює рішення про створення допоміжних



органів у відповідних напрямках. Так, 14 травня 2018 р. на основі відповідного рішення з метою розвитку стандартизації у сфері технічного регулювання Вищою радою було створено допоміжний орган – Раду керівників державних органів зі стандартизації держав – членів ЄАЕС [117]. У сфері транспортної політики Вищою радою було створено Раду керівників державних органів у сфері транспорту держав – членів ЄАЕС [117]. У сфері агропромислової політики було створено Раду з агропромислової політики [119].

– затверджує порядок перевірки достовірності та повноти відомостей щодо прибутків, майна та зобов'язань майнового характеру суддів Суду Союзу, посадових осіб і співробітників Апарату Суду, а також членів їхніх сімей. У межах даної функції Вища рада затверджує Положення про зовнішній аудит (контроль) в органах Євразійського економічного союзу, а також розглядає результати проведеного зовнішнього аудиту (контролю) в його органах.

Окрім вищезазначених повноважень, Вища рада затверджує символіку Союзу, звертається із запитом до Суду ЄАЕС, а також виконує інші повноваження, передбачені Договором та міжнародними договорами в межах об'єднання.

Процедура ухвалення рішень зазначеним органом окреслена у ст. 13 Договору. Вища рада приймає рішення та розпорядження, які ухвалюються консенсусом.

Що стосується порядку роботи Вищої ради, то її засідання мають проводити не менше одного разу на рік. Позапланові засідання Вищої ради для розв'язання невідкладних питань діяльності ЄАЕС можуть скликати за ініціативою держави-члена або голови Вищої ради.

Усі засідання проводять під керівництвом голови Вищої ради, який веде засідання, організовує його роботу, здійснює загальне керівництво щодо підготовки питань, які планується розглянути на засіданні Вищої ради. Головування у Вищій раді, а також у Міжурядовій раді та Раді Комісії здійснюється на ротаційній основі в порядку російського алфавіту однією державою-членом упродовж одного календарного року без права продовження.

У засіданнях Вищої ради за запрошенням голови можуть брати участь члени Ради Комісії та інші запрошені особи. Список учасників і формат засідань Вищої ради визначаються головою за погодженням із членами Вищої ради. Порядок денний засідань формується Комісією на основі пропозицій держав-членів. Організаційне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення засідань Вищої ради здійснюється Комісією [40].

14 травня 2018 р. було проведене перше у 2018 р. засідання Вищої Євразійської економічної ради, під час якого було розглянуто питання співпраці із третіми країнами, функціонування єдиного ринку послуг у межах ЄАЕС, макроекономіки та природних монополій.

**Акти Вищої ради.** Вища рада консенсусом ухвалює рішення та розпорядження. У випадках, коли рішення Вищої ради стосується припинення членства держави-члена в ЄАЕС, то такі рішення приймають консенсусом за винятком голосу держави-члена, що заявила про свій намір припинити членство в Союзі.

Договором про ЄАЕС передбачено, що рішення Вищої ради підлягають виконанню державами-членами у порядку, який передбачений національним законодавством держав-членів. Рішення та розпорядження органів Союзу не повинні суперечити Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах об'єднання. Договір про ЄАЕС визначає пріоритет рішень Вищої ради у випадку виникнення суперечностей та розбіжностей між рішеннями Вищої євразійської економічної ради, Євразійської міжурядової ради та Євразійської економічної комісії.

Отже, Вища Євразійська економічна рада є вищим представницьким органом в організаційному механізмі ЄАЕС на рівні держав-членів, який наділений повноваженнями розглядати принципові питання діяльності Союзу, визначати стратегію, напрями та перспективи розвитку інтеграції в межах ЄАЕС, ухвалювати рішення, що спрямовані на реалізацію цілей і завдань ЄАЕС. Вища рада також наділена повноваженнями для здійснення

зовнішньополітичної, бюджетної функцій, а також функції контролю за діяльністю органів ЄАЕС. Рішення зазначеного органу займають найвище місце в системі актів органів ЄАЕС та мають пріоритет над рішеннями інших органів у випадку виникнення суперечностей та розбіжностей.

Представницьким органом на рівні глав урядів держав-членів у системі органів ЄАЕС є Євразійська міжурядова рада (далі – Міжурядова рада). Повноваження Міжурядової ради визначені у ст. 16 Договору про ЄАЕС.

Міжурядова рада забезпечує реалізацію та контроль за виконанням положень установчих договорів, міжнародних договорів у межах Союзу та рішень Вищої ради.

Міжурядова рада бере участь у формуванні складу Євразійської економічної комісії, а саме: представляє Вищій раді кандидатури членів Ради та членів Колегії Комісії.

Міжурядова рада надає доручення Комісії. Що стосується рішень, які ухвалені Комісією, то Міжурядова рада є вищою інстанцією щодо питань скасування або внесення змін до рішень Комісії: розглядає за пропозицією Ради Комісії питання, щодо яких не був прийнятий консенсус у Раді Комісії; ухвалює рішення про призупинення дій рішень Ради або Колегії Комісії; за пропозицією держав-членів розглядає питання скасування чи внесення змін до прийнятих Комісією рішень. У випадку, коли згоди не було досягнуто, Міжурядова рада виносить зазначені рішення на розгляд Вищої ради.

У бюджетній сфері Міжурядова рада має повноваження схвалювати проекти бюджету Союзу, Положення про бюджет Євразійського економічного союзу та звіти про виконання бюджету об'єднання. Відповідно, Вища рада затверджує проекти бюджету, положення про бюджет після їхнього схвалення Міжурядовою радою.

**Функції контролю.** Міжурядова рада затверджує порядок перевірки достовірності та повноти даних щодо доходів, майна та зобов'язань майнового характеру членів Колегії Комісії, посадових осіб і співробітників Комісії, а також членів їхніх сімей; затверджує Положення про ревізію фінансово-

господарської діяльності органів Євразійського економічного союзу, стандарти та методологію ревізій фінансово-господарської діяльності органів Союзу, ухвалює рішення щодо проведення ревізій фінансово-господарської діяльності органів Союзу та визначає терміни їхнього проведення.

Міжурядова рада здійснює інші повноваження, передбачені Договором про ЄАЕС та міжнародними договорами у межах Союзу.

**Організація та порядок роботи Міжурядової ради.** Засідання ради проводять по мірі необхідності, але не рідше двох разів на рік. Держава-член або голова Міжурядової ради можуть ініціювати скликання позачергового засідання Міжурядової ради в разі виникнення невідкладних питань [40].

Окреме місце у структурі зазначеного органу посідає голова Міжурядової ради, який керує та веде її засідання, організовує роботу, а також здійснює підготовку питань, які виносяться на розгляд Міжурядової ради. Головування у Міжурядовій раді здійснюється на ротаційній основі в порядку російського алфавіту однією державою-членом упродовж одного календарного року без права продовження [40].

До участі в засіданнях Міжурядової ради головою Міжурядової ради можуть бути запрошені члени Ради Комісії, голова Колегії Комісії та інші особи. Список учасників і формат засідань зазначеного органу визначається головою за погодженням із членами Міжурядової ради. Порядок денний засідань Міжурядової ради формується Комісією на основі пропозицій держав-членів. Порядок організації проведення засідань Міжурядової ради затверджено Рішенням Вищої Євразійської економічної ради від 21.11.2014 № 89 «Про порядок організації проведення засідань Євразійської міжурядової ради» [120]. Організаційне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення засідань Вищої ради здійснюється Комісією за підтримки приймаючої держави-члена. Фінансування проведення засідань відбувається за рахунок бюджету Союзу.

Міжурядова рада ухвалює рішення та розпорядження. Стаття 17 Договору затверджує процедуру ухвалення таких актів консенсусом. Рішення

та розпорядження Міжурядової ради, прийняті в межах повноважень зазначеного органу є складовою частиною права ЄАЕС. У випадку виникнення розбіжностей та суперечностей рішення Міжурядової ради мають пріоритет над рішеннями Євразійської економічної комісії. Водночас рішення Вищої ради мають пріоритет над рішеннями Міжурядової ради.

Так, Міжурядова рада своїм рішенням № 1 від 2 лютого 2018 р. затвердила Положення про розробку, фінансування та реалізацію міждержавних програм і проектів у промисловій сфері, яке визначає форми, порядок і механізми взаємодії держав – членів ЄАЕС, органів державної влади, організацій і Комісії при розробці, фінансуванні та реалізації міждержавних програм і проектів у межах інноваційного промислового співробітництва [121]. Рішення набуває чинності через 30 календарних днів після дати його офіційного опублікування.

Отже, Міжурядова рада є органом ЄАЕС на рівні глав урядів, який забезпечує реалізацію та контроль за виконанням положень установчих договорів, міжнародних договорів у межах Союзу та рішень Вищої ради. Міжурядова рада є представницьким органом на рівні глав урядів держав-членів, діяльність якого має сесійний характер. У системі органів ЄАЕС Міжурядова рада надає доручення Комісії та може скасувати рішення Комісії, тобто є вищим контролюючим органом щодо Комісії. Водночас Міжурядова рада є підконтрольною Вищій раді.

Важливу роль у системі органів ЄАЕС відіграє Євразійська економічна комісія як постійно діючий регулюючий орган Союзу. Склад, функції, повноваження та порядок її роботи визначені в окремому документі – «Положення про Євразійську економічну комісію» [122] (далі – Положення), яке є дод. № 1 до Договору про ЄАЕС, а також у Регламенті роботи Євразійської економічної комісії [123].

Відповідно до ст. 1 Положення основними функціями Комісії є забезпечення умов функціонування та розвитку Союзу, а також розробка

пропозицій у сфері економічної інтеграції у межах об'єднання. Місцезнаходження Комісії – м. Москва, Російська Федерація.

У межах своїх повноважень Комісія здійснює діяльність у таких сферах: митно-тарифне та нетарифне регулювання; митне регулювання; технічне регулювання; санітарні, ветеринарно-санітарні та карантинні фітосанітарні заходи; зарахування та розподіл увізних мит; встановлення торговельних режимів у відносинах із третіми країнами; статистика зовнішньої та взаємної торгівлі; макроекономічна політика; політика щодо регулювання конкуренції; промислові та сільськогосподарські субсидії; енергетична політика; природні монополії; державні або муніципальні закупівлі; взаємна торгівля послугами й інвестиції; транспорт і перевезення; валютна політика; інтелектуальна власність; трудова міграція; фінансові ринки (банківська сфера, сфера страхування, валютний ринок, ринок цінних паперів) [122].

Варто зауважити, що зазначений перелік сфер повноважень Комісії не є вичерпним. Діяльність Євразійської економічної комісії у межах своїх повноважень може поширюватися на інші сфери, визначені Договором про ЄАЕС та міжнародними договорами у межах об'єднання.

Комісії як постійно діючий орган ЄАЕС наділена досить широкою компетенцією. У межах своїх повноважень вона забезпечує реалізацію міжнародних договорів, які є частиною права Союзу. Зазначений орган також виконує функції депозитарію міжнародних угод у межах Союзу, рішень Вищої ради та Міжурядової ради. Важливо наголосити, що Вища рада може наділити Комісію правом підписувати міжнародні договори з питань, що належать до компетенції Комісії.

Окрім цього, Комісія наділена правом запитувати в органів виконавчої влади держав-членів, юридичних і фізичних осіб інформацію, необхідну для здійснення Комісією своїх повноважень. Органи виконавчої влади держав-членів зобов'язані надати таку інформацію у визначений термін. Порядок і режим обміну інформацією, яка згідно із законодавством держав-членів належить до державної таємниці або містить відомості, що мають обмежений

режим поширення, встановлюється окремим міжнародним договором у межах Союзу [122].

Бюджетні повноваження Комісії полягають у розробці бюджету Союзу та підготовці звіту щодо його виконання. Комісія є розпорядником бюджетного кошторису Комісії. Стаття 10 Положення визначає, що Комісія користується усіма правами юридичної особи [122].

У Положенні сформульовано такі принципи діяльності Комісії: забезпечення взаємної вигоди, рівноправності й урахування національних інтересів держав-членів; економічна обґрунтованість ухвалених рішень; відкритість, гласність й об'єктивність.

Розглядаючи структуру зазначеного органу, варто звернути увагу, що Комісія складається із Ради Комісії та Колегії Комісії, порядок діяльності яких регулюється Регламентом роботи Євразійської економічної Комісії, який затверджений Вищою радою (далі – Регламент). Регламент визначає розподіл повноважень між Радою та Колегією Комісії, їхні функції.

З метою забезпечення ефективного функціонування ЄАЕС Комісія має повноваження створювати консультативні органи для проведення консультацій щодо окремих питань, які входять до її компетенції. Радою Комісії також можуть створюватися структурні підрозділи – департаменти. Отже, Євразійська економічна комісія має таку структуру: Рада Комісії, Колегія Комісії, Департаменти та допоміжні і консультативні органи.

Рада Комісії здійснює загальне регулювання інтеграційних процесів у Союзі, а також загальне керівництво діяльністю Комісії. До складу Ради Комісії входять по одному представнику від кожної держави-члена, який є заступником глави уряду та наділений необхідними повноваженнями відповідно до законодавства держави-члена [122]. Відповідно до порядку, встановленого Регламентом, держави-члени повідомляють одна одну, а також Колегію Комісії про призначення представника.

Наразі до складу Ради Комісії входять: віце-прем'єр міністр Республіки Вірменія Мгер Григорян, перший заступник прем'єр-міністра Республіки

Білорусь Василій Матюшевський, перший заступник прем'єр-міністра Республіки Казахстан Аскар Мамин, віце-прем'єр міністр Киргизької Республіки Жениш Разаков та перший заступник голови уряду Російської Федерації Антон Сілуанов.

Рада Комісії виносить на затвердження Вищої ради основні напрями інтеграції в межах Союзу; організовує роботу щодо вдосконалення правового регулювання діяльності об'єднання; затверджує план зі створення та розвитку інтегрованої інформаційної системи Союзу.

Рада Комісії розглядає результати моніторингу та контролю виконання міжнародних договорів, які є частиною права Союзу; виносить на розгляд Міжурядової ради річний звіт стосовно моніторингу здійснення процедури оцінки регулюючого впливу.

Рада Комісії надає доручення Колегії Комісії; затверджує за поданням голови Колегії Комісії перелік департаментів Комісії, їхню структуру, штатну кількість; затверджує кваліфікаційні вимоги до посадових осіб та співробітників Комісії; ухвалює рішення стосовно зняття привілеїв та імунітетів зі співробітників Комісії; розглядає питання щодо скасування рішень Комісії, які прийняті Колегією Комісії або щодо внесення змін до таких рішень.

Рада Комісії також бере участь у формуванні бюджету Союзу – схвалює проекти бюджету об'єднання, а також здійснює інші функції, передбачені установчими договорами.

Перелік повноважень та функцій Ради Комісії деталізовано в дод. № 1 до Регламенту. Як уже зауважувалося, повноваження Комісії визначені в Договорі та Положенні, водночас Регламент деталізує повноваження цього органу та встановлює розподіл повноважень між Радою Комісії та Колегією.

Регламент відносить до компетенції Ради Комісії такий досить значний перелік питань. Так, Рада Комісії розглядає та схвалює проекти рішень, які готуються Комісією для затвердження Вищою радою або Міжурядовою радою.

У сфері зовнішніх зносин Союзу Рада Комісії може ухвалювати рішення, що стосуються питань міжнародної співпраці ЄАЕС, зокрема щодо питань



укладання міжнародних договорів із третіми країнами та міжнародними організаціями.

У сфері зовнішньої торгівлі та митного регулювання рада Комісії виконує такі функції:

- встановлює та змінює ставки ввізного мита Єдиного митного тарифу щодо товарів, які віднесено до категорії «чутливої групи» товарів, за винятком певних випадків, встановлених Регламентом;

- визначає категорії товарів, тимчасове перебування та використання яких на митній території Союзу допускається без сплати ввізного мита, а також умов та термінів перебування таких товарів на митній території ЄАЕС;

- встановлює випадки й умови надання тарифних пільг щодо товарів, які ввозяться на митну територію Союзу;

- визначає категорії товарів, щодо яких застосовують спеціальну митну процедуру;

- ухвалює рішення щодо введення обмеження на здійснення зовнішньоторговельної діяльності шляхом надання виняткового права на експорт або імпорт товарів;

- визначає товари, на експорт або імпорт яких надається виняткове право, а також затверджує порядок визначення державами-членами учасників зовнішньоторговельної діяльності, яким надається таке право;

- встановлює умови та порядок застосування єдиної системи тарифних преференцій Союзу щодо товарів, які походять із території країн, що розвиваються;

- затверджує правила визначення походження товарів, які ввозяться на митну територію Союзу;

- ухвалює рішення про введення на митній території ЄАЕС заходів у відповідь, у тому числі щодо підвищення ставок увізного мита, уведення кількісних обмежень, тимчасового призупинення надання преференцій;

- затверджує порядок застосування тарифних пільг.

У сфері технічного регулювання Рада Комісії визначає єдиний перелік продукції, щодо якої в межах ЄАЕС встановлюють обов'язкові вимоги; затверджує порядок розробки та прийняття технічних регламентів Союзу; ухвалює технічні регламенти Союзу, вносить зміни та скасовує технічні регламенти у межах ЄАЕС тощо [123].

Регламентом визначено повноваження Ради Комісії у сфері санітарних, ветеринарно-санітарних заходів; конкуренції; інтелектуальної власності та в інших сферах, передбачених Регламентом.

Засідання Ради Комісії проводять відповідно до Регламенту роботи Євразійської економічної комісії. Будь-який член Ради Комісії може ініціювати проведення її засідання, а також внести власні пропозиції до порядку денного засідання. При цьому правомочним вважають засідання Ради Комісії, якщо на ньому присутні всі члени Ради Комісії.

Відкриває, веде та закриває засідання Ради Комісії голова, який також визначає порядок денний та керує підготовкою питань, які виносяться на розгляд на черговому засіданні Ради Комісії. Головування в Раді Комісії здійснюється на ротаційній основі в порядку російського алфавіту однією державою-членом упродовж одного календарного року без права продовження.

У межах своїх повноважень Рада комісії консенсусом ухвалює рішення, розпорядження та рекомендації. У випадку, коли консенсусу не було досягнуто, питання передається на розгляд до Вищої ради або Міжурядової ради за пропозицією члена Ради комісії [122].

Виконавчим органом Комісії є Колегія Комісії, що складається із членів Колегії, один із яких є головою Колегії Комісії. Зазначений орган формується із представників держав-членів на принципі рівного представництва держав-членів. Чисельний склад Колегії Комісії та розподіл обов'язків між її членами визначається Вищою радою. Колегія Комісії здійснює керівництво департаментами Комісії.

До складу Колегії Комісії входить 10 її членів (міністрів), один із яких є головою Колегії. Колегія Комісії має такі повноваження у сфері здійснення економічної інтеграції в межах Союзу:

- здійснює розробку пропозицій і готує перелік представлених державами-членами пропозицій у сфері інтеграції у межах Союзу (у т. ч. щодо розробки та реалізації основних напрямів інтеграції);
- розробляє рекомендації з питань, що стосуються формування, функціонування та розвитку Союзу;
- готує письмові експертні висновки стосовно пропозицій, що надійшли до Комісії від держав-членів.

Як виконавчий орган в організаційному механізмі ЄАЕС Колегія Комісії виконує рішення і розпорядження, прийняті Вищою радою та Міжурядовою радою, а також рішення, ухвалені Радою Комісії, здійснює моніторинг і контроль виконання міжнародних договорів, що входять до права Союзу, і рішень Комісії, а також повідомляє держави-члени про необхідність їхнього виконання.

Колегія Комісії щорічно звітує перед Радою Комісії, для чого готує та надає їй звіт про виконану роботу для розгляду.

Важливою функцією Колегії комісії у сфері розв'язання спорів між державами-членами є сприяння державам-членам у врегулюванні спорів у межах Союзу на етапі досудового розгляду справи (до моменту звернення до Суду Союзу).

Колегія Комісії виконує представницькі функції та забезпечує представництво інтересів Комісії у судових інстанціях, включаючи Суд Союзу, а також у межах своїх повноважень взаємодіє з органами державної влади держав-членів.

Бюджетна функція Колегії Комісії полягає у здійсненні розробки проекту бюджету Союзу та підготовці проектів звітів про його виконання, забезпечує виконання бюджетного кошторису Комісії.

Колегія Комісії здійснює поточну операційну діяльність:

- розглядає запити, які надходять до Комісії;
- затверджує за поданням голови Колегії Комісії план відряджень членів Колегії, посадових осіб і співробітників Комісії до зарубіжних країн на наступний рік;
- здійснює в установленому порядку процедуру оцінки регулюючого впливу і забезпечує підготовку щорічного звіту стосовно моніторингу проведення зазначеної процедури;
- затверджує за поданням голови Колегії Комісії план науково-дослідних робіт на наступний рік, інформує Раду Комісії про цей план;
- розміщує замовлення та укладає договори на поставку товарів, виконання робіт і надання послуг для потреб Комісії в порядку, що затверджується Радою Комісії;
- забезпечує дотримання затвердженого Радою Комісії порядку роботи з документами обмеженого поширення, що містять конфіденційну інформацію та інформацію, призначену для службового користування [122].

Саме Колегія Комісії забезпечує проведення засідань Ради Комісії, Міжурядової ради і Вищої ради, а також допоміжних органів, які можуть створюватися рішеннями Вищої Євразійської економічної ради; подає на розгляд до Ради Комісії пропозиції щодо зняття привілеїв та імунітетів із посадових осіб і співробітників Комісії.

Колегія Комісії у межах своїх повноважень ухвалює рішення, розпорядження і рекомендації, займається розробкою проектів міжнародних договорів і рішень, які приймаються Радою Комісії, а також інших документів, необхідних для реалізації повноважень Комісії.

Колегія Комісії також має право створювати консультативні органи, діяльність і порядок роботи яких визначаються відповідними положеннями, що затверджуються Колегією Комісії. При цьому для розгляду питань, визначених Радою Комісії, відповідний консультативний орган створюється Колегією Комісії в обов'язковому порядку. До складу консультативних органів при Колегії Комісії входять уповноважені представники органів державної влади

держав-членів. За пропозицією держав-членів до складу консультативних органів при Колегії Комісії можуть залучати представників бізнес-спільноти, наукових і громадських організацій, інших незалежних експертів.

Консультативні органи при Колегії Комісії у межах своїх повноважень здійснюють підготовку рекомендацій для Комісії з питань, віднесених до їхньої компетенції. Пропозиції членів консультативних органів, подані ними на засіданнях консультативних органів, не можуть розглядатися як остаточна позиція держав-членів [122].

Засідання Колегії Комісії проводять зазвичай не менше одного разу на тиждень. Позачергові засідання можуть проводити на прохання хоча б одного із членів Колегії Комісії на підставі рішення голови Колегії Комісії. Порядок проведення засідань Колегії Комісії та процедура голосування встановлюються Регламентом роботи Євразійської економічної комісії, який був прийнятий та затверджений Рішенням Євразійської економічної ради № 98 від 23 грудня 2014 р. зі змінами та доповненнями.

Члени Колегії Комісії беруть участь у її засіданнях особисто, без права заміни. У разі об'єктивної неможливості участі в засіданні Колегії Комісії її член має право у порядку, встановленому Регламентом роботи Комісії, викласти свою позицію в письмовому вигляді або за дорученням і за погодженням із головою Колегії Комісії делегувати право представляти його позицію директору департаменту Комісії, до компетенції якого входить зазначене питання. При цьому директор департаменту Комісії не має права голосу при голосуванні. На засіданнях Колегії Комісії можуть бути присутніми по одному представнику від держави-члена. Держави-члени в обов'язковому порядку не пізніше ніж за 30 календарних днів до дати засідання Колегії Комісії повинні отримати документи та матеріали щодо кожного з питань проекту порядку денного відповідного засідання Колегії Комісії [122].

Як уже зазначалося, Колегія Комісії складається із членів, один із яких є головою Колегії Комісії. Голова Колегії Комісії призначається Вищою радою

терміном на чотири роки на ротаційній основі без права продовження. Ротація здійснюється по черзі в порядку російського алфавіту за назвою держави-члена.

Голова Колегії Комісії організовує її діяльність та несе відповідальність за виконання покладених на неї функцій; формує в установленому порядку проекти планів засідань Колегії Комісії та Ради Комісії на наступний період, а також порядків денних засідань Колегії Комісії, Ради Комісії, проекти порядків денних засідань Вищої ради і Міжурядової ради, доповідає Раді Комісії, Міжурядовій раді і Вищій раді про питання, що потребують вирішення. Голова Колегії Комісії здійснює організаційні й управлінські та представницькі функції. Наразі очолює Колегію Комісії Тигран Саркісян.

До структури Комісії також входить розгалужена система її департаментів, які здійснюють забезпечення діяльності Ради Комісії та Колегії Комісії. Кожен департамент структурно поділяється на окремі відділи й очолюється директором.

Складаються департаменти Комісії із посадових осіб та співробітників. Департаменти Комісії виконують такі функції:

- здійснюють підготовку матеріалів, проектів рішень, розпоряджень і рекомендацій з питань функціонування Союзу (у т. ч. пропозицій щодо укладання міжнародних договорів і внесення до них змін) для розгляду членами Колегії Комісії;

- проводять моніторинг виконання державами-членами міжнародних договорів, які входять до права Союзу, рішень і розпоряджень Колегії Комісії, Ради Комісії, Міжурядової ради і Вищої ради з метою представлення результатів на розгляд членів Колегії Комісії;

- ведуть підготовку для розгляду членами Колегії Комісії пропозицій за результатами моніторингу й аналізу законодавства держав-членів у сферах, що регулюються правом Союзу;

- здійснюють підготовку проектів міжнародних договорів та інших документів, необхідних для функціонування Союзу;

- взаємодіють з органами державної влади держав-членів;

- здійснюють підготовку проектів бюджету Союзу і звітів про його виконання, розробляють проект бюджетного кошторису Комісії та забезпечують його виконання;

- забезпечують виконання Комісією функцій депозитарію міжнародних договорів у межах Союзу;

- беруть участь у проведенні процедури оцінки регулюючого впливу та ведуть моніторинг проведення цієї процедури;

- здійснюють інші повноваження, визначені міжнародними договорами, що входять до права Союзу, рішеннями Вищої ради, Міжурядової ради та Комісії.

Наразі при Комісії функціонує розгалужена система профільних департаментів, кожен із яких виконує функції у відповідних сферах та напрямках інтеграції:

- Департамент протоколу й організаційного забезпечення (здійснює протокольне забезпечення засідань органів ЄАЕС, організаційне забезпечення підготовки та проведення їхніх засідань, документаційне та технічне забезпечення діяльності структурних підрозділів Комісії, стратегічне планування діяльності Комісії, соціально-економічний аналіз і прогнозування розвитку економік держав-членів, розміщення інформації про діяльність Комісії на офіційних інформаційних ресурсах тощо);

- Департамент фінансів (здійснює формування та виконання бюджету Комісії, складає фінансову та бухгалтерську звітність);

- Правовий департамент (здійснює правове забезпечення діяльності Комісії, координацію діяльності щодо кодифікації міжнародних договорів, координацію нормотворчої діяльності Комісії, проводить правову експертизу, контроль за виконанням міжнародних договорів, рішень Вищої ради та Комісії, виконує функції депозитарію міжнародних договорів і рішень органів ЄАЕС);

- Департамент управління справами (здійснює адміністративно-господарську діяльність, кадрове та соціальне забезпечення);

- Департамент макроекономічної політики;

- Департамент статистики;
- Департамент розвитку інтеграції;
- Департамент фінансової політики;
- Департамент розвитку підприємницької діяльності;
- Департамент трудової міграції та соціального захисту;
- Департамент промислової політики;
- Департамент агропромислової політики;
- Департамент митно-тарифного та нетарифного регулювання;
- Департамент захисту внутрішнього ринку;
- Департамент торгової політики;
- Департамент технічного регулювання та акредитації;
- Департамент санітарних, фітосанітарних та ветеринарних заходів;
- Департамент митного законодавства та правозастосовчої практики;
- Департамент митної інфраструктури;
- Департамент транспорту й інфраструктури;
- Департамент енергетики;
- Департамент антимонопольного регулювання;
- Департамент конкурентної політики та політики у сфері державних закупівель;
- Департамент інформаційних технологій;
- Департамент функціонування внутрішніх ринків [124].

У структурі Комісії також функціонують консультативні органи: Консультативна рада щодо взаємодії Євразійської економічної комісії та Ділової ради Євразійського економічного союзу, а також 22 консультативні комітети при Колегії Комісії (Консультативний комітет із макроекономічної політики, податкової політики й адміністрування, фінансових ринків, функціонування внутрішніх ринків тощо) [125].

Члени Колегії Комісії призначаються Вищою радою терміном на чотири роки з можливим продовженням повноважень. Член Колегії Комісії відповідно



до покладених на нього обов'язків щодо питань, віднесених до його компетенції, виконує такі функції:

- здійснює підготовку пропозицій, доповідає на засіданнях Колегії Комісії та Ради Комісії;
- координує і контролює діяльність департаментів Комісії, що закріплені за ним;
- готує проекти рішень, розпоряджень і рекомендацій Колегії Комісії;
- здійснює моніторинг виконання державами-членами міжнародних договорів, які входять до права Союзу;
- веде моніторинг виконання державами-членами рішень Комісії;
- готує письмові проекти експертних висновків стосовно пропозицій, які надійшли до Комісії від держав-членів;
- забезпечує розробку проектів міжнародних договорів, рішень, розпоряджень і рекомендацій Комісії, які приймаються Радою Комісії, а також інших документів, необхідних для реалізації повноважень Комісії;
- здійснює в межах повноважень Колегії Комісії взаємодію з органами державної влади держав-членів (у т. ч. запитує в органів державної влади держав-членів, юридичних і фізичних осіб інформацію, необхідну для виконання своїх повноважень);
- забезпечує участь закріплених за ним департаментів у проведенні процедури оцінки регулюючого впливу;
- вносить на розгляд Колегії Комісії пропозиції щодо створення консультативних органів при Колегії Комісії [122].

Питання, які пов'язані із наданням членам Колегії привілеїв та імунітетів, соціальних гарантій, а також пов'язані із трудовими відносинами й обов'язковим державним соціальним і пенсійним забезпеченням, регулюються окремим Положенням про соціальні гарантії, привілеї та імунітети в Євразійському економічному союзі, яке є дод. № 32 до Договору [126].

Установчими документами встановлено таку вимогу до членів Колегії Комісії: відповідний кандидат повинен бути громадянином тієї держави-члена,

якою він представлений. Окрім того, члени Колегії Комісії повинні мати професійну підготовку (кваліфікацію), що відповідає його посадовим обов'язкам, а також стаж роботи за профілем посадових обов'язків не менше семи років, у тому числі не менше одного року займати керівну посаду в державних органах держав-членів.

Члени Колегії Комісії при здійсненні своїх повноважень є незалежними від державних органів і посадових осіб держав-членів і не можуть запитувати або отримувати вказівки від органів влади або офіційних осіб держав-членів [122].

Положення про Євразійську економічну комісію встановлює заборону для членів Колегії Комісії, посадових осіб і співробітників Комісії на суміщення роботи в Колегії Комісії з іншою роботою або зайняття іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової або іншої творчої діяльності, упродовж усього терміну дії їхніх повноважень. Персональний склад Колегії Комісії, включаючи голову Колегії Комісії, затверджується Вищою радою за поданням держав-членів. У разі незатвердження Вищою радою кандидатури члена Колегії Комісії держава-член упродовж 30 календарних днів представляє нову кандидатуру [122].

Посадові особи та співробітники Комісії є міжнародними службовцями. При виконанні своїх службових обов'язків посадові особи і співробітники Комісії є незалежними від державних органів і посадових осіб держав-членів та не можуть запитувати або отримувати вказівки від органів влади або посадових осіб держав-членів [122].

Стаття 9 Договору про ЄАЕС встановлює процедуру та вимоги щодо заняття посад у структурних підрозділах постійно діючих органів Союзу, яким є Комісія. Так, відповідно до положень Договору право на зайняття посад у структурних підрозділах постійно діючих органів Союзу мають громадяни держав-членів, що володіють відповідною профільною освітою і досвідом роботи. Директори департаментів Комісії та їхні заступники призначаються головою Колегії Комісії на основі рекомендації конкурсної комісії терміном на

чотири роки. Директори департаментів Комісії та їхні заступники повинні відповідати таким вимогам: бути громадянином однієї із держав-членів, мати необхідну професійну підготовку, що відповідає посадовими обов'язками, а також стаж роботи не менше п'яти років за профілем [122].

Департаменти Комісії комплектуються співробітниками на конкурсній основі із громадян держав-членів, що відповідають відповідним кваліфікаційним вимогам до займаної посади, які затверджені Радою Комісії. Співробітники Комісії приймаються на роботу на основі трудових договорів (контрактів), що укладаються з головою Колегії Комісії. До кандидатів можуть пред'являтися додаткові вимоги, які вказуються в порядку проведення відповідного конкурсу [122].

Комісія уповноважена ухвалювати рішення, що мають нормативно-правовий характер та є обов'язковими для держав-членів [122]. Окрім юридично обов'язкових рішень, Комісія може ухвалювати розпорядження організаційно-розпорядчого характеру та рекомендації, які не мають обов'язкового характеру. Рішення Комісії є частиною права Союзу та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів.

Рішення, розпорядження та рекомендації Ради Комісії приймаються консенсусом. Для прийняття рішень, розпоряджень і рекомендацій Колегії Комісії передбачено процедуру ухвалення кваліфікованою більшістю та консенсусом. Колегія Комісії приймає рішення консенсусом лише щодо «чутливих» питань, перелік яких визначається Вищою радою [40]. При цьому кваліфікована більшість становить дві третини голосів від загальної кількості членів Колегії Комісії.

Важливо звернути увагу на те, що будь-яка держава-член або член Ради Комісії має право впродовж 15 календарних днів від дати опублікування рішення Колегії Комісії внести пропозицію щодо його скасування або внесення змін. Після отримання необхідних матеріалів Рада комісії розглядає їх та ухвалює рішення впродовж 10 календарних днів [122].

Рішення Комісії набувають чинності не раніше, ніж через 30 днів від дати їхнього офіційного опублікування. В окремих випадках, передбачених Положенням, а також у виняткових випадках, які вимагають оперативного реагування, рішення Комісії можуть передбачати інший термін, але не менше десяти календарних днів від дати їхнього офіційного опублікування. Рішення Комісії, які погіршують становище фізичних і юридичних осіб, не мають зворотної дії в часі. Рішення, які поліпшують становище таких осіб, можуть мати зворотню дію, якщо це прямо передбачено в рішенні. Розпорядження Комісії набувають чинності в термін, визначений у них. Рішення Комісії, як і рішення інших органів Союзу, підлягають опублікуванню на офіційному сайті Союзу в мережі Інтернет.

У наукових колах неодноразово виникали дискусії щодо питання наднаціональності органів ЄАЕС. Терміни «наднаціональне регулювання», «наднаціональні акти», «наднаціональні повноваження», «компетенція наднаціонального характеру» зустрічаються в актах Суду ЄАЕС (Консультативний висновок Суду ЄАЕС від 4 квітня 2017, Консультативний висновок Суду ЄАЕС від 10 липня 2018).

Зазначене питання є предметом наукової дискусії серед правників-міжнародників. Позиції науковців щодо нього дуже різняться: від повного заперечення наднаціональності та наднаціональної компетенції ЄАЕС – до визнання наднаціонального регулювання в межах ЄАЕС та наднаціональної компетенції органів об'єднання.

Частина правників-міжнародників дотримується думки, що наднаціональність не виявляється в діяльності ЄАЕС. Наприклад, Л. Ануфрієва вважає, що Договір про Євразійський економічний союз не містить положень, які би дозволяли стверджувати про наднаціональний характер Комісії Євразійського економічного союзу та про «наднаціональне» регулювання у межах ЄАЕС [49]. Науковець вважає, що в основі правової регламентації, у тому числі в обов'язковості рішень Комісії або її відсутності, лежить

міжнародний договір, й об'єднання суверенних держав може обирати різні засоби, які є прийнятними для забезпечення її діяльності [49].

Менш категоричної позиції дотримуються Р. Шмаков, К. Бекашев, Є. Моїсеєв, А. Капустін, які зауважують про певні ознаки наднаціональності у діяльності ЄАЕС.

Так, на думку Р. Шмакова, ЄАЕС володіє певними рисами наднаціональності, що переважно виявляється у здатності організації ухвалювати рішення в певних сферах, у яких держави-члени делегували Союзу такі повноваження. Однак, на думку науковця, ЄАЕС не відповідає повністю концепції наднаціональності [53].

А. Капустін висловлює думку про те, що ЄАЕС має деякі риси, ознаки, які «зближають союз із наднаціональними організаціями» [51]:

К. Бекашев та Є. Моїсеєв звертають увагу на так звану «функціональну наднаціональність» [46]. На думку К. Бекашева, функціональна наднаціональність виявляється тоді, коли держави-члени добровільно обмежують свої права в технічній сфері [47].

У контексті питання наднаціональності ЄАЕС Є. Абдрасулов пропонує розмежовувати поняття «наднаціональні функції» та «наднаціональні органи» [127]. Автор зазначає, що певні наднаціональні функції, які передаються для виконання органам Євразійського економічного союзу державами-членами, автоматично не приводять до виникнення наднаціональних органів, яким мають підпорядковуватися відповідні структури держав-членів. Учений зауважує, що держави можуть домовлятися між собою та наділяти органи ЄАЕС певними наднаціональними функціями. Науковець обґрунтовує позицію про те, що існування саме наднаціонального органу в ЄАЕС передбачає виникнення публічно-владних відносин і публічної влади, а це, на думку автора, прямо суперечить положенням Конституції Республіки Казахстан (ст. 3), Конституції Республіки Білорусь та Конституції Російської Федерації. Є. Абдрасулов дотримується позиції про те, що з правового погляду оперувати поняттям

«наднаціональний орган» є неправильним і таким, що суперечить формі та змісту міждержавної організації [127].

Євразійський економічний союз як організацію наднаціонального типу розглядає суддя Суду ЄАЕС Т. Нешетаєва. Свою позицію науковець обґрунтовує тим, що компетенція міжурядової організації обмежується питаннями загальної співпраці, а її рішення не поширюються на фізичних і юридичних осіб [128], тоді як компетенція наднаціонального союзу охоплює питання, що традиційно належать до компетенції національних урядів, а рішення такого союзу поширюються на фізичних і юридичних осіб [128]. Окрім цього, ЄАЕС наділений повноваженнями не лише укладати міжнародні договори, але й самостійно здійснювати взаємодію із третіми країнами та міжнародними організаціями.

Однозначну позицію щодо питання наднаціональності неодноразово висловив Суд ЄАЕС. У Консультативному висновку від 10 липня 2018 р. Суд ЄАЕС відніс акти Комісії до категорії наднаціональних актів і зазначив: щодо наднаціональних актів Союзу застосовується правило їхнього безпосереднього виконання. Зокрема, Суд посилається на п. 13 Положення про Євразійську економічну комісію, у якому йдеться, що Комісія в межах своїх повноважень ухвалює рішення, які мають нормативно-правовий характер, є складовою частиною права ЄАЕС та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів [82]. У висновку Суду ЄАЕС зауважується також про наднаціональний рівень регулювання у межах ЄАЕС.

У практиці Суду Євразійського економічного союзу сформувалися критерії віднесення правових норм до категорії «наднаціонального регулювання»: наявність уніфікованого правового регулювання та передача державами-членами компетенції в зазначеній сфері органам Союзу в межах їхніх наднаціональних повноважень [129].

Отже, Суд ЄАЕС висловив позицію, що Комісія ЄАЕС є органом із наднаціональними функціями, рішення якого підлягають безпосередньому

виконанню на території держав-членів та відповідно відносяться Судом до категорії наднаціональних актів.

С. Кашкін та А. Четверіков вважають, що найпростішою формою вияву наднаціональності є право інтеграційного об'єднання ухвалювати обов'язкові для держав-членів рішення, які не потребують подальшого підтвердження або ратифікації з боку національних державних органів [1].

Відповідно до Положення про Євразійську економічну комісію у межах своїх повноважень Комісія наділяється правом ухвалювати рішення, що мають нормативно-правовий характер та є обов'язковими для держав – членів ЄАЕС. Такі Рішення Євразійської економічної комісії є складовою частиною права ЄАЕС та підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів.

Дія рішень Євразійської економічної комісії поширюється не лише на держав-членів, а й на фізичних і юридичних осіб. Дійсно, акти Комісії ЄАЕС наділяють правами й обов'язками фізичних і юридичних осіб. Для прикладу розглянемо Технічний регламент Євразійського економічного союзу «Про безпеку риби та рибної продукції», який затверджено Рішенням Ради Євразійської економічної комісії № 162 від 18 жовтня 2016 р. [130]. Зазначений технічний регламент регулює виробництво й обіг на території ЄАЕС харчової рибної продукції, встановлює певні правила та вимоги до виробників. При цьому під виробником розуміють юридичну або фізичну особу, зареєстровану як індивідуального підприємця, у тому числі іноземного виробника, який здійснює виробництво або реалізацію харчової рибної продукції і несе відповідальність за її відповідність вимогам технічних регламентів ЄАЕС (ст. 4 Регламенту «Про безпеку риби та рибної продукції») [130].

Рішенням № 27 від 13 лютого 2018 р. Колегія Євразійської економічної комісії затвердила Єдині ветеринарні вимоги до об'єктів, що підлягають ветеринарному контролю [131]. Рішення набрало чинності через 180 днів від дати його офіційного опублікування. Ці вимоги є обов'язковими для виконання юридичними та фізичними особами на території ЄАЕС.

Отже, як бачимо, рішення Комісії, у тому числі норми технічних регламентів ЄАЕС, можуть бути обов'язковими не лише для держав-членів, а й для фізичних і юридичних осіб.

У Консультативному висновку від 4 квітня 2017 р. Суд ЄАЕС стверджує, що Комісія має компетенцію наднаціонального органу у сфері конкурентної політики на транскордонних ринках, про що свідчить передача державами-членами зазначеному органу повноважень контролювати дотримання загальних правил конкуренції шляхом припинення порушень суб'єктів господарювання та фізичних осіб держав-членів. Суд визначив такі положення як наднаціональне регулювання (єдина політика) та відповідно визнав наднаціональні повноваження за Комісією ЄАЕС у цій сфері конкуренції на транскордонних ринках [129].

Отже, Комісія ЄАЕС має право ухвалювати юридично обов'язкові рішення, які підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів. Усе ж у контексті зазначеного питання варто звернути увагу на ст. 30 Положення про Євразійську економічну комісію, відповідно до якої Рада Комісії у визначеному порядку може скасувати або внести зміни до прийнятого Колегією Комісії рішення за пропозицією держави-члена або члена Ради Комісії (ст. 30 Положення про Євразійську економічну комісію) [122]. Інакше кажучи, держава – член ЄАЕС може оскаржити акт Колегії Комісії та подати відповідну пропозицію до Ради Комісії із проханням скасувати або внести зміни до прийнятого Колегією комісії акта. Якщо ж держава-член не буде погоджуватися із рішенням Ради Комісії щодо ухваленого Колегією Комісії акта, то рішення ради Комісії може бути винесене на розгляд Міжурядової ради або Вищої ради. У такому випадку рішення Колегії Комісії, щодо якого була висунута пропозиція внести зміни або пропозиція щодо скасування такого рішення, не набуває чинності, допоки не відбудеться відповідний розгляд на засіданні Міжурядової ради або Вищої ради [122].

На нашу думку, зазначене положення засвідчило такий факт: незважаючи на те, що держави-члени наділяють Комісію певними повноваженнями в чітко



визначених сферах, однак вони завжди можуть оскаржити рішення, у випадку, коли держави-члени не погоджуються із ним.

Ухвалення обов'язкових для держав-членів рішень більшістю голосів є однією з ознак наднаціональності. Рішення Вищої Євразійської економічної ради та Вищої Міжурядової ради приймаються консенсусом (ст. 13 та 17 Договору про ЄАЕС). Що стосується Комісії ЄАЕС, то слід наголосити, що рішення Ради Комісії ухвалюються консенсусом. Рішення Колегії Комісії приймаються кваліфікованою більшістю або консенсусом (ст. 18 Договору про ЄАЕС).

Важливим критерієм наднаціональності є формування органів інтеграційного об'єднання із незалежних чиновників, які не керуються вказівками держав-членів при виконанні своїх функцій та є незалежними при здійсненні своєї діяльності. Усі органи інституційної структури ЄАЕС формуються із представників органів виконавчої влади держав-членів на рівні глав держав, глав урядів, їхніх заступників, Рада Комісії формується із представників держав-членів. Лише департаменти Комісії формуються із співробітників та посадових осіб.

Незалежність членів Колегії Комісії зафіксована у ст. 34 Положення про євразійську економічну комісію, відповідно до якої члени Колегії Комісії при здійсненні своїх повноважень незалежні від державних органів і посадових осіб держав-членів і не можуть запитувати або отримувати вказівки від органів влади або офіційних осіб держав-членів. Водночас, на нашу думку, говорити про повну незалежність досить складно, оскільки Рада Комісії у складі представників заступників глав урядів держав-членів у визначеному порядку може скасувати або внести зміни до прийнятого Колегією Комісії рішення за пропозицією держави-члена або члена Ради Комісії. Іншими словами, держава – член ЄАЕС може оскаржити акт Колегії Комісії та подати відповідну пропозицію до Ради Комісії із проханням анулювати або внести зміни до прийнятого Колегією Комісії акта.

Аналіз повноважень і статусу органів ЄАЕС засвідчив, що Комісія у певних чітко визначених державами-членами сферах може ухвалювати

обов'язкові для виконання державами-членами рішення, що поширюються на держави – члени ЄАЕС, на фізичних і юридичних осіб, та підлягають безпосередньому застосуванню на території держав-членів. Повноваженнями ухвалювати юридично-обов'язкові акти Комісія наділена у сфері технічного регулювання, що виявляється у прийнятті технічних регламентів ЄАЕС, у сфері санітарного та ветеринарного контролю (встановлення єдиних вимог і правил) та інших сферах. Отже, на нашу думку, можемо вести мову про певні особливості, що відрізняють органи ЄАЕС від органів звичайної міжнародної організації, які виявляються винятково в тому, що Комісія як постійно діючий регулюючий орган ЄАЕС, може в чітко визначених сферах (технічне регулювання, ветеринарні, санітарні правила в межах ЄАЕС, митно-тарифне регулювання та інші, визначені Положенням та Регламентом сфери) ухвалювати рішення, які є обов'язковими для виконання на території держав-членів, підлягають безпосередньому застосуванню на території держав-членів та поширюються не лише на держави, але і на фізичних і юридичних осіб. Перелік сфер, у яких Комісія має такі повноваження, є досить обмеженим і стосується переважно технічного регулювання та встановлення однакових правил шляхом ухвалення технічних регламентів, які встановлюють однакові вимоги до товарів на митній території ЄАЕС.

Важливе місце у внутрішньоорганізаційному механізмі міжнародної організації та ЄАЕС посідають судові органи. Згідно зі ст. 19 Договору, постійно діючим судовим органом ЄАЕС є Суд Євразійського економічного союзу (далі – Суд ЄАЕС). Склад, компетенція та порядок функціонування зазначеного органу регулюється окремим документом – Статутом Суду ЄАЕС, який є дод. № 2 до Договору про ЄАЕС [132].

Варто зауважити, що Суд ЄАЕС почав функціонувати з 1 січня 2015 р. та замінив свого попередника – Суд Євразійського економічного співтовариства. Місцезнаходження суду ЄАЕС – м. Мінськ, Республіка Білорусь.

Статут Суду ЄАЕС визначає, що метою діяльності Суду Євразійського економічного союзу є забезпечення однакового застосування державами-

членами й органами Союзу Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, міжнародних договорів Союзу із третіми країнами, а також рішень його органів.

Отже, окрім Договору про ЄАЕС, діяльність Суду Союзу регулюється Статутом Суду ЄАЕС (далі – Статут), який є дод. № 2 до Договору про ЄАЕС, Регламентом Суду Євразійського економічного союзу, який затверджений Рішенням Вищої Євразійської економічної ради від 23 грудня 2014 р. № 101, а також локальними правовими актами, які ухвалюються Судом ЄАЕС.

Компетенція Суду ЄАЕС поширюється на всі спори, що виникають із питань реалізації Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, а також рішень органів Союзу [132].

Стаття 39 Статуту Суду визначає чітке коло суб'єктів, що мають право звертатися до суду із заявою про розгляд справи. Таким правом звернення до Суду ЄАЕС наділені держави-члени, а також суб'єкти господарювання. Важливо звернути увагу, що Статут містить роз'яснення терміна «суб'єкт господарювання», під яким для цілей Статуту Суду ЄАЕС законодавець розуміє юридичну особу, що зареєстрована відповідно до національного законодавства держави-члена чи третьої країни, або фізичну особу, зареєстровану як індивідуального підприємця відповідно до законодавства держави-члена або третьої країни [132]. Отже, окрім держав-членів, до Суду ЄАЕС можуть звертатися юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які зареєстровані відповідно до законодавства держави-члена. Важливо наголосити, що положення ст. 39 Статуту фіксують можливість звернення юридичних осіб та фізичних осіб підприємців, які зареєстровані в державі, що не є членом ЄАЕС.

Однак положення ст. 39 встановлюють вичерпний перелік випадків, коли суб'єкт господарювання має право звертатися до Суду ЄАЕС. Усі спори, на які поширюється юрисдикція Суду Євразійського економічного союзу, поділяються на дві групи:

– спори щодо відповідності рішень Комісії Євразійського економічного союзу або окремих положень таких рішень Договору та (або) міжнародним договорам у межах Союзу за умови, що такі рішення безпосередньо стосуються прав і законних інтересів суб'єкта господарювання у сфері підприємницької діяльності або іншої економічної діяльності, а також, якщо це рішення або окремі його частини призвели до порушення гарантованих Договором про ЄАЕС та (або) іншими міжнародними договорами в межах ЄАЕС прав і законних інтересів суб'єктів господарювання;

– спори щодо оскарження дій або бездіяльності Комісії, коли така дія або бездіяльність безпосередньо стосуються прав і законних інтересів суб'єкта господарювання у сфері підприємницької та іншої економічної діяльності, а також, якщо така дія або бездіяльність призвели до порушення гарантованих Договором про ЄАЕС та (або) іншими міжнародними договорами у межах ЄАЕС прав і законних інтересів суб'єкта господарювання у сфері підприємницької та іншої економічної діяльності [132].

Окремою категорією суб'єктів, що наділені правом звертатися до Суду ЄАЕС, є держави – члени Союзу. Від імені держав-членів до Суду мають право звертатися уповноважені органи й організації держави-члена, перелік яких визначається кожною державою та надсилається до Суду дипломатичними каналами. Держава – член ЄАЕС може звертатися до Суду із заявою про врегулювання спору щодо:

– відповідності міжнародного договору, який підписаний у межах Союзу, або окремих його положень установчому договору;

– дотримання іншими державами-членами положень Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів, які підписані в межах Союзу, а також рішень органів Союзу чи їхніх окремих положень;

– відповідності рішень Комісії ЄАЕС або їхніх окремих положень установчому договору, міжнародним договорам, які приймаються в межах Союзу, та рішенням органів Союзу;

– оскарження дій (бездіяльності) Комісії.

Окрім цього, згідно зі ст. 40 Статуту держави-члени можуть віднести до компетенції Суду ЄАЕС інші спори, якщо їхнє вирішення Судом прямо передбачене установчим договором, міжнародними договорами ЄАЕС із третьою стороною, а також іншими міжнародними договорами між державами-членами.

Варто зауважити, що питання, чи володіє Суд необхідною компетенцією для врегулювання спору, у таких ситуаціях вирішується самим Судом на основі установчого договору, міжнародних договорів у межах Союзу, та (або) міжнародних договорів Союзу із третьою стороною. Водночас Суд не має повноважень наділяти органи Союзу додатковою компетенцією, окрім тієї, що прямо передбачена установчим договором та (або) міжнародними договорами у межах Союзу.

Однією з умов розгляду справи Судом ЄАЕС є обов'язкове попереднє звернення заявника до держави-члена або Комісії та використання процедури досудового розгляду спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів, визначених установчим договором, міжнародними договорами у межах Союзу за винятком випадків, які прямо передбачені установчим договором [132].

Якщо впродовж трьох місяців від дати подання такого звернення до держави-члена або Комісії ними не було прийнято заходів для врегулювання спору, то заява про розгляд справи може надсилатися до Суду. Однак за взаємною згодою сторін спір може бути переданий на розгляд Суду до закінчення 3-місячного терміну.

Аналізуючи компетенцію та повноваження Суду ЄАЕС, варто звернути увагу на ст. 61 Статуту Суду. Згідно з її положеннями Суд залишає без розгляду вимоги щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру. Інакше кажучи, Суд не має повноважень розглядати спори майнового характеру [132].

Суд ЄАЕС також здійснює тлумачення норм права ЄАЕС. Так, за заявою держави-члена, а також органу Союзу Суд надає роз'яснення (тлумачить) положення установчого договору, міжнародних договорів у межах Союзу та

рішень його органів. За зверненням співробітників і посадових осіб органів Союзу Суд також надає тлумачення та роз'яснює положення права ЄАЕС, які пов'язані із трудовими правовідносинами [132].

Важливо наголосити, що роз'яснення (тлумачення) норм права ЄАЕС Судом мають консультативний (рекомендаційний) характер та не позбавляють держав-членів права на спільне тлумачення ними міжнародного права. Міжнародні договори, які укладаються із третіми країнами, можуть містити положення про тлумачення Судом ЄАЕС його норм.

При здійсненні правосуддя Суд ЄАЕС застосовує такі джерела права:

- загальновизнані принципи і норми міжнародного права;
- Договір про ЄАЕС, міжнародні договори, що укладені в межах Союзу, а також інші міжнародні договори, учасниками яких є держави – члени спору;
- рішення та розпорядження органів Союзу;
- міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в ролі правової норми [132].

Порядок розгляду справ і врегулювання спорів Судом ЄАЕС встановлюється окремим Регламентом Суду, який затверджений рішенням Вищої Євразійської економічної ради від 23 грудня 2014 р. № 101 [133].

Судочинство здійснюється на основі принципів: незалежності суддів, гласності судового розгляду, публічності, рівності сторін спору, змагальності, колегіальності.

У судовому засіданні беруть участь сторони спору, заявник, їхні представники, а також експерти, експерти спеціалізованих груп, фахівці, свідки, перекладачі. Окрім цього, держава-член або Комісія можуть звернутися із клопотанням щодо участі у справі у випадку, коли, на їхню думку, таке рішення у справі може зачіпати їхні інтереси. Судочинство ведуть російською мовою.

До складу Суду входять по два судді від кожної держави-члена, які призначаються на посаду Вищою Євразійською економічною радою за поданням держави-члена терміном на дев'ять років. Рішеннями Вищої

Євразійської економічної ради від 23 грудня 2014 р. № 103 та від 2 січня 2015 р. № 3 та Рішенням Вищої Євразійської економічної ради на рівні глав держав від 31 травня 2016 р. № 1 було призначено суддів Суду ЄАЕС [134]. До складу Суду ЄАЕС входить 10 суддів, по два судді від кожної держави-члена, відповідно. Наразі до складу Суду ЄАЕС входять такі судді: А. Ажібраїмова, Е. Айріян, Ж. Баїшев, Д. Колос, Т. Нешетаєва, В. Сейтимова, Г. Скрипкіна, А. Туманян, А. Федорцов, К. Чайка.

Судді мають володіти високими моральними якостями, бути фахівцями високої кваліфікації в галузі міжнародного та внутрішньодержавного права, а також відповідати вимогам, які ставляться перед суддями вищих судових органів держав-членів.

Керує діяльністю Суду голова, який має заступника, обирається суддями Суду та затверджується на посаду Вищою Євразійською економічною радою терміном на три роки. Діяльність Суду забезпечує його апарат, до структури якого входять секретаріати суддів і Секретаріат Суду. Суд ЄАЕС розглядає справи у складі Великої колегії суду, Колегії Суду й Апеляційної палати Суду.

До складу Великої колегії Суду входять усі судді Суду. Вона розглядає справи за заявою держави члена щодо відповідності міжнародних угод у межах Союзу та рішень Комісії Договору про ЄАЕС, щодо дотримання державами-членами положень права ЄАЕС, а також щодо оскарження дій (бездіяльності) Комісії.

До Колегії Суду входять по одному судді від кожної держави-члена. У такому складі Суд розглядає справи за заявою господарюючого суб'єкта щодо відповідності рішень Комісії установчому договору, а також щодо оскарження дій (бездіяльності) Комісії, якщо це безпосередньо стосується прав і законних інтересів господарюючого суб'єкта у сфері підприємницької або іншої економічної діяльності.

Апеляційна палата Суду (до складу входять по одному судді від кожної держави-члена, які не брали участі в засіданні Колегії Суду, рішення якої оскаржується) розглядає заяви щодо оскарження рішень Колегії Суду.

При розгляді конкретного спору, предметом якого є питання надання промислових субсидій, заходів державної підтримки сільського господарства, застосування спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів, створюється спеціалізована група. Така група формується з експертів – по одному від кожної держави-члена для розгляду конкретної справи, після розгляду якої – розформовується. Склад такої групи затверджує Суд. Роль експертів відіграють фізичні особи, які є висококваліфікованими фахівцями, володіють необхідними знаннями та досвідом щодо врегулювання питань, які є предметом спору [132].

У процесі здійснення своєї діяльності та в межах своєї компетенції Суд ЄАЕС приймає постанови щодо процедурних питань, виносить рішення у справі та надає консультативні висновки.

Рішення у справі виносяться, а консультативні висновки надаються Судом не пізніше 90 днів від дати, коли відповідна заява надійшла до Суду. В окремих випадках, передбачених Регламентом, цей термін може бути подовжено.

Консультативні висновки Суду щодо роз'яснення мають рекомендаційний характер. За результатами розгляду справи за заявою держави-члена щодо відповідності міжнародних угод у межах Союзу та рішень Комісії установчому договору про ЄАЕС, щодо дотримання державами-членами положень права ЄАЕС, а також щодо оскарження дій (бездіяльності) Комісії Суд виносить рішення, яке має обов'язкову юридичну силу та підлягає обов'язковому виконанню сторонами спору.

За результатами розгляду справи за заявою суб'єкта господарювання щодо відповідності рішень Комісії установчому договору, а також щодо оскарження дій (бездіяльності) Комісії, якщо це безпосередньо стосується прав і законних інтересів суб'єкта господарювання у сфері підприємницької або іншої економічної діяльності, Суд виносить рішення, яке є обов'язковим для виконання Комісією.



Усі акти, що приймаються Судом, в обов'язковому порядку публікуються в офіційному віснику Суду, а також на його офіційному сайті в мережі Інтернет [132].

Щодо механізму контролю за виконанням судових рішень Статут Суду передбачає таку процедуру. У випадку невиконання рішення Суду держава-член може звернутися до Вищої Євразійської економічної ради з метою вжиття необхідних заходів для виконання такого рішення. Однак у документі відсутнє роз'яснення, які саме заходи мають на увазі, та яким саме чином Вища рада може зобов'язати державу-члена виконати рішення Суду ЄАЕС.

Положення Статуту також надають суб'єкту господарювання право звернутися до Суду із клопотанням ужити заходів щодо виконання його рішення, коли Комісія не виконує рішення Суду. За клопотанням суб'єкта господарювання Суд упродовж 15 календарних днів звертається до Вищої Євразійської економічної ради із заявою прийняти рішення щодо зазначеного питання. Однак положення Статуту не встановлюють, які саме рішення може прийняти Вища рада в цьому випадку.

Отже, основною функцією Суду ЄАЕС є розгляд спорів щодо відповідності рішень Комісії ЄАЕС або їхніх окремих положень установчому договору, міжнародним договорам, які приймаються у межах Союзу, та рішенням органів Союзу. У випадку ухвалення рішення про визнання рішення Комісії ЄАЕС або окремих його положень такими, що не відповідають установчому договору або договорам у межах Союзу, Суд своїм рішенням зобов'язує Комісію у розумний термін, який не має перевищувати 60 днів від дня ухвалення рішення Судом, привести оскаржене рішення Комісії у відповідність до положень договорів у межах Союзу.

Отже, Суд ЄАЕС є постійно діючим судовим органом Союзу, мета діяльності якого – забезпечення однакового застосування державами-членами й органами ЄАЕС Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, міжнародних договорів ЄАЕС із третіми країнами, а також рішень органів Союзу.

При порівняльному аналізі компетенції Суду ЄАЕС та судової системи у межах Європейського Союзу, помітні певні відмінності, які, насамперед,

виявляються в особливостях компетенції та структурній побудові судових органів.

Суд Європейського Союзу було створено в 1952 р. Нині Суд ЄС як інституція (Court of Justice of European Union) складається із власне Суду (Court of Justice) та Загального суду (General Court) [135]. Після реформи судової системи Європейського Союзу у 2016 р. припинив свою діяльність створений у 2004 р. спеціалізований трибунал (Civil Service Tribunal).

Правовою основою діяльності Суду Європейського Союзу є установчі договори, Статут Суду ЄС [136]. Суд Європейського Союзу має досить широку компетенцію та забезпечує однакове застосування та тлумачення норм права співтовариства, розглядає законність актів інститутів ЄС, забезпечує дотримання державами-членами своїх зобов'язань згідно з установчими договорами, здійснює тлумачення норм права Європейського Союзу [135].

Суд здійснює тлумачення норм права ЄС та відіграє важливу роль у формуванні правового поля та правової доктрини в межах співтовариства. З метою забезпечення ефективного й однакового застосування права ЄС, а також однакового тлумачення його положень національні суди держав-членів можуть, а у деяких випадках просто зобов'язані звертатися до Суду із запитом щодо тлумачення чи роз'яснення положень права співтовариства у випадках, коли необхідно встановити, чи не суперечить національне законодавство праву Європейського Союзу. Таке тлумачення Суду є обов'язковим для сторін, яких воно стосується [135]. Такого обов'язку не передбачено у праві ЄАЕС, однак на практиці держави – члени ЄАЕС звертаються до Суду ЄАЕС із заявою надати роз'яснення положень Договору про ЄАЕС, хоча такі консультативні висновки та роз'яснення Суду ЄАЕС мають рекомендаційний характер.

Суд також розглядає справи щодо порушення державою-членом своїх зобов'язань відповідно до права ЄС. У такому випадку попередній розгляд справи відбувається за участі Комісії Європейського Союзу. Якщо внаслідок такого розгляду не було усунено порушення, то справу передають на розгляд до Суду. Ініціювати розгляд справи може або Комісія Європейського Союзу, або держава-член. Якщо після встановлення Судом факту порушення права

співтовариства держава-порушниця не усунула порушення, то Суд може накласти штраф [135]. Попередній розгляд справи Комісією ЄАЕС також передбачений і в межах процедури врегулювання спорів у межах ЄАЕС. Однією з умов розгляду справи Судом ЄАЕС є обов'язкове попереднє звернення заявника до держави-члена або Комісії та використання процедури досудового розгляду спору шляхом консультацій, переговорів.

Суд Європейського Союзу також розглядає справи щодо бездіяльності інститутів, органів, посадових осіб чи установ Європейського Союзу. Крім того, Суд розглядає апеляційні скарги на рішення Загального суду [135]. Суд ЄС також здійснює юрисдикцію щодо справ, які стосуються скасування актів інститутів, органів чи установ співтовариства. Суд має виняткову юрисдикцією у вирішенні справ щодо дії або рішення Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу або щодо справ, сторонами яких є інститути ЄС. На відміну від Суду Європейського Союзу Суд ЄАЕС розглядає спори щодо оскарження дій або бездіяльності лише Комісії, а не всіх органів ЄАЕС.

Суд розглядає справи щодо порушення державами-членами норм права Європейського Союзу та в деяких випадках може накладати штрафні санкції на порушників. Водночас Суд ЄАЕС не розглядає справи щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру, тобто не має повноважень розглядати спори майнового характеру.

Юрисдикція Суду Європейського Союзу поширюється на справи щодо відповідності актів і дій інститутів, органів та установ ЄС праву співтовариства. Суд розглядає справи за позовами фізичних і юридичних осіб щодо законності рішень інститутів та органів Європейського Союзу, коли такі акти прямо стосується фізичних і юридичних осіб. Водночас до Суду ЄАЕС можуть звертатися держави-члени, а також суб'єкти господарювання – тобто юридичні особи та фізичні особи, які зареєстровані як приватні підприємці.

Характерною особливістю Суду Європейського Союзу є тлумачення та роз'яснення норм права співтовариства. Саме Суд відіграв важливу роль у формуванні таких доктрин права ЄС як доктрина прямої дії та ін.

Отже, незважаючи на певні схожі елементи, Суд ЄАЕС відрізняється від Суду Європейського Союзу за структурою, колом суб'єктів, які мають право звертатися до суду, та за обсягом компетенції.

Суд ЄАЕС почав функціонувати відносно недавно. Дієвість зазначеного механізму врегулювання спорів буде доведена практикою та кількістю розглянутих справ. Однак аналіз положень Договору про ЄАЕС та Статуту Суду ЄАЕС дозволяє зробити висновок, що Суд ЄАЕС наділений досить обмеженою компетенцією щодо врегулювання окремої категорії спорів, чітко передбачених ст. 39 Статуту. Хоча ст. 40 Статуту дозволяє державам-членам відносити до компетенції Суду ЄАЕС інші спори, якщо їхнє вирішення Судом прямо передбачене установчим договором, міжнародними договорами ЄАЕС із третьою стороною, а також іншими міжнародними договорами між державами-членами, однак юрисдикція Суду ЄАЕС не поширюється на будь-які спори майнового характеру.

Тлумачення та роз'яснення положень права Союзу мають рекомендаційний характер. Крапку в питанні правотворчості Суду поставила ст. 102 Статуту, у якій чітко закріплено, що рішення Суду не змінюють та (або) не скасовують діючі норми права Союзу, законодавство держав-членів і не створюють нові норми.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2**

1. Правовий механізм ЄАЕС визначаємо як систему правових норм, яка регулює створення та функціонування Союзу, регламентує інтеграційні процеси в межах зазначеного інтеграційного утворення. Право ЄАЕС формують:

- Договір про Євразійський економічний союз;
- міжнародні договори в межах Союзу;
- міжнародні договори ЄАЕС із третьою стороною;
- рішення та розпорядження Вищої євразійської економічної ради, Євразійської міжурядової ради та Євразійської економічної комісії, прийняті в межах їхніх повноважень, що передбачені Договором про ЄАЕС, а також міжнародними договорами в межах об'єднання.

2. Для права ЄАЕС характерним є принцип  *правонаступництва правового регулювання*, відповідно до якого право об'єднання охоплює акти Вищої євразійської економічної ради, Комісії МС, Комісії Митного союзу та Єдиного економічного простору, а також міжнародні договори, які були укладені в межах формування правової бази Митного союзу та Єдиного економічного простору до набрання чинності Договору про ЄАЕС, якщо такі акти були чинними (діяли) на момент набуття чинності Договору про ЄАЕС та не суперечили йому.

3. Запропоновано класифікацію норм права Євразійського економічного союзу. За предметом правового регулювання у системі права ЄАЕС виділяємо:

- інституційні або організаційні норми, що регламентують створення Євразійського економічного союзу, визначають його міжнародно-правовий статус, створення та повноваження його органів;

- матеріальні норми – регулюють конкретні відносини у межах ЄАЕС, а саме: питання торгівлі, митне та митно-тарифне регулювання, вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, інші питання, що стосуються функціонування внутрішнього ринку та економічного союзу;

- процесуальні норми – регламентують порядок розгляду спорів у межах ЄАЕС, зокрема порядок розгляду спорів Судом Євразійського економічного союзу.

За часом дії виокремлюємо норми постійної дії та тимчасові норми.

4. У структурі права ЄАЕС виділяємо первинне та вторинне право. На нашу думку, до первинного права Євразійського економічного союзу варто віднести Договір про ЄАЕС, а також договори про приєднання нових членів до Союзу. Вторинне право Євразійського економічного союзу охоплює акти органів ЄАЕС, а також міжнародні договори Союзу із третьою стороною.

5. Договір про ЄАЕС є установчим актом Євразійського економічного союзу, правовою основою його діяльності, встановлює права й обов'язки держав-членів, а також має переважну силу над іншими міжнародними договорами в межах Союзу. У системі норм права об'єднання Договір про ЄАЕС має найвищу юридичну силу та пріоритет над нормами міжнародних

договорів, укладених у межах Союзу, у випадку виникнення розбіжностей та суперечностей. Рішення та розпорядження органів Євразійського економічного союзу не повинні суперечити положенням Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах об'єднання.

6. Міжнародні договори у форматі ЄАЕС, міжнародні договори Союзу із третіми країнами, рішення Вищої ради набувають чинності після виконання державами-членами всіх необхідних внутрішньодержавних процедур. Рішення Комісії, прийняті в межах повноважень зазначеного органу, набувають чинності через 30 днів від дати їхнього офіційного опублікування та підлягають безпосередньому застосуванню на території держав-членів.

7. Інституційний механізм Євразійського економічного союзу визначаємо як систему органів, яка створена державами-членами у межах Союзу для виконання відповідних функцій, для чого держави-члени наділяють органи відповідною компетенцією. Внутрішньоорганізаційний механізм ЄАЕС підпорядковується загальним принципам побудови організаційного механізму міжнародних організацій та охоплює вищі органи, виконавчі та судові. Водночас організаційний механізм має певні особливості, які виявляються у структурі його побудови та повноваженнях, якими наділена Комісія ЄАЕС як постійно діючий регулюючий орган ЄАЕС.

Вищим представницьким органом Союзу є Вища рада, що розглядає принципові питання діяльності об'єднання, визначає стратегію, напрями та перспективи розвитку інтеграції, а також ухвалює рішення, спрямовані на реалізацію цілей і завдань ЄАЕС.

Представницьким органом на рівні глав урядів є Міжурядова рада, діяльність якої спрямована на забезпечення реалізації та контролю за виконанням положень установчих договорів, міжнародних договорів у межах Євразійського економічного союзу та рішень Вищої ради. Міжурядова рада підконтрольна та підзвітна Вищій раді і водночас контролює та здійснює розпорядчі функції щодо Комісії й інших органів Союзу.

Комісія – постійно діючий регулюючий орган ЄАЕС, основною функцією якої є забезпечення умов його функціонування та розвитку, а також розробка

пропозицій у сфері економічної інтеграції в межах об'єднання, для чого зазначений орган наділений відповідними повноваженнями. Структурно Комісія складається із Ради Комісії та Колегії Комісії. При Колегії комісії функціонують профільні департаменти, а також створено низку консультативних органів.

Постійно діючим судовим органом урегулювання спорів у межах Євразійського економічного союзу є Суд ЄАЕС, мета діяльності якого – забезпечення однакового застосування державами-членами й органами об'єднання Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах Союзу, міжнародних договорів ЄАЕС із третіми країнами, а також рішень його органів. Компетенція Суду ЄАЕС поширюється на всі спори, що виникають із питань реалізації Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах Євразійського економічного союзу, а також рішень його органів.

8. Запропоновано класифікацію органів Євразійського економічного союзу. За критерієм створення виділяємо основні органи (створені на основі Договору про ЄАЕС) та допоміжні, консультативні органи (створені основними органами відповідно до положень Договору та в межах їхньої компетенції). Система основних органів передбачена Договором про ЄАЕС та включає Вищу раду, Міжурядову раду, Комісію та Суд ЄАЕС. Допоміжні та консультативні органи створюються по мірі необхідності для виконання відповідних покладених на них функцій (Рада керівників уповноважених органів у сфері санітарно-епідеміологічного благополуччя населення держав – членів ЄАЕС, Консультативний комітет із макроекономічної політики, Консультативний комітет зі статистики, Консультативний комітет із фінансових ринків, Консультативний комітет щодо питань підприємництва та ін.).

9. За порядком функціонування виокремлюємо постійно діючі органи, до яких відносимо Комісію ЄАЕС та Суд ЄАЕС, та органи, діяльність яких є сесійною. Вища рада проводить засідання щорічно. Засідання Міжурядової ради відбуваються по мірі необхідності.

10. Виділяємо такі особливості інституційного механізму в межах Євразійського економічного союзу.

**Суміщення функцій.** Проаналізувавши повноваження органів ЄАЕС, маємо підстави стверджувати, що деякі органи ЄАЕС можуть суміщати повноваження в певних сферах й одночасно виконувати виконавчі, бюджетні та контрольні функції. Так, Міжурядова рада виконує деякі виконавчі функції, має бюджетні повноваження, функції у сфері контролю щодо актів Комісії. Комісія бере участь у розв'язанні спорів на етапі досудового розгляду справи у суді Союзу. Функцію судової інстанції виконує винятково Суд ЄАЕС, який має юрисдикцію вирішувати всі спори, що виникають із питань реалізації Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах об'єднання, а також рішень його органів.

**Особливості формування.** До складу більшості органів ЄАЕС (Вища рада, Міжурядова рада, Рада Комісії) входять представники органів виконавчої влади держав-членів (на рівні глав держав, глав урядів, заступники глав урядів). Інакше кажучи, можемо стверджувати, що органи ЄАЕС складаються переважно із представників виконавчої влади держав-членів. До складу організаційного механізму ЄАЕС не входить орган, який би обирався загальним прямим голосуванням.

12. Аналіз проведеного дослідження засвідчив, Комісія ЄАЕС має певні особливості правового статусу, які виявляються в тому, що вона може в чітко визначених обмежених сферах ухвалювати обов'язкові для виконання рішення, які підлягають безпосередньому виконанню на території держав-членів та поширюються на держави-члени, юридичних і фізичних осіб, що дає підстави вести мову про вияв певних ознак наднаціональних функцій у діяльності зазначеного органу в чітко визначених сферах, у яких держави-члени передали питання на вирішення Комісії, водночас зберігаючи за собою можливість оскаржити таке рішення до набрання ним чинності. З огляду на це, на нашу думку, наднаціональність у діяльності Комісії ЄАЕС виявляється лише частково.



## **РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРАЗІЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СОЮЗУ**

### **3.1. Процедура врегулювання спорів у межах Євразійського економічного союзу**

Важливе місце в діяльності міжнародних організацій інтеграційної спрямованості посідає саме процедура та механізми врегулювання спорів, які можуть виникати між державами-членами, їхніми органами, юридичними та фізичними особами. Ефективність і дієвість такої системи врегулювання спорів є запорукою успішного функціонування та подальшого розвитку інтеграційного об'єднання.

Постійно діючим судовим органом у межах ЄАЕС є Суд ЄАЕС, мета діяльності якого – забезпечення однакового застосування державами-членами й органами ЄАЕС Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах Союзу, міжнародних договорів Союзу із третіми країнами, а також рішень органів Союзу. Суд ЄАЕС замінив Суд Євразійського економічного співтовариства, який здійснював свою діяльність до 10 жовтня 2014 р. [137].

Суд ЄАЕС розглядає спори стосовно питань реалізації Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах об'єднання та рішень його органів. За заявою держави-члена Суд розглядає спори щодо:

- відповідності міжнародного договору в межах Союзу або його окремих положень;
- дотримання іншою державою – членом Договору міжнародних договорів у межах ЄАЕС, рішень органів об'єднання або окремих їх частин;
- відповідності рішень Комісії або окремих його частин Договору, міжнародним договорам у межах об'єднання, рішенням органів ЄАЕС;
- щодо оскарження дій (бездіяльності) Комісії.

Юридичні особи або фізичні особи, що зареєстровані як індивідуальні підприємці відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави, можуть звернутися до Суду ЄАЕС із заявою про розгляд Судом спору щодо:

- відповідності рішення Комісії або окремих його частин, які безпосередньо стосуються прав і законних інтересів таких осіб у сфері підприємництва або економічної діяльності, Договору або міжнародним договорам у межах ЄАЕС, якщо таке рішення або що його частини призвели до порушення законних інтересів і прав суб'єктів, які гарантовані в межах ЄАЕС;

- оскарження дій або бездіяльності Комісії, які безпосередньо стосуються прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, якщо такі дії або бездіяльність спричинили порушення наданих Договором та міжнародними договорами у межах ЄАЕС прав і законних інтересів суб'єктів господарювання [132].

Окрім Суду ЄАЕС, окреме місце в системі урегулювання спорів займає Комісія ЄАЕС, яка є органом розв'язання спорів на досудовому етапі. Відповідно, процедуру розв'язання спорів у межах ЄАЕС умовно можна поділити на дві стадії: досудовий розгляд спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів за участі держави-члена або Комісії та, власне, розгляд спору Судом ЄАЕС.

Однією з умов розгляду справи Судом ЄАЕС є обов'язкове попереднє звернення заявника до держави-члена або Комісії та використання процедури досудового розгляду спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів, передбачених установчим договором, міжнародними договорами у межах Союзу. Відповідно, спір не приймається до розгляду Судом ЄАЕС без попереднього звернення заявника для його врегулювання в досудовому порядку до держави-члена або до Комісії шляхом консультацій, переговорів або іншими способами за винятком випадків, що прямо передбачені Договором.

Окремо слід зауважити, що Рада Комісії є органом, який наділений повноваженнями вирішувати спірні ситуації й ухвалювати рішення у випадку, коли держава-члена або член Ради Комісії звернувся до Ради Комісії із пропозицією щодо скасування або внесення змін до рішення Колегії Комісії впродовж 15 календарних днів від дати опублікування. Рада Комісії розглядає такі звернення й ухвалює відповідне рішення впродовж 10 календарних днів від

дати звернення. Далі, якщо заявник (держава-член або член Ради Комісії) не погоджується із рішенням Ради Комісії, питання може бути винесене на розгляд Вищої ради або Міжурядової ради відповідно до процедури [122]. Отже, ще на етапі до набрання чинності рішення Колегії Комісії, держава-члена або член Ради Комісії може його оскаржити або заявити про внесення змін до відповідного рішення. І саме Рада Комісії на зазначеному етапі є органом, який уповноважений ухвалювати рішення щодо відповідної спірної ситуації.

Процедура досудового розгляду спору в межах ЄАЕС за участі Комісії є важливою складовою діяльності цього органу. Держава-член або суб'єкт господарювання звертається до Комісії із відповідним зверненням для врегулювання спору, який може стосуватися оскарження дій або бездіяльності держави-члена, що порушує відповідну норму права ЄАЕС у сфері функціонування внутрішнього ринку, технічних обмежень у торгівлі та інших питань, які регламентовані Договором про ЄАЕС.

Так, у 2016 р. Киргизька Республіка звернулася до Комісії з відповідним зверненням, у якому йшлося про факт збереження Республікою Казахстан карантинного фітосанітарного контролю на казахстансько-киргизькій частині державного кордону, що, на думку заявника, порушує п. 1 ст. 25 Договору про ЄАЕС, яким визначається, що в межах митного союзу держав-членів «здійснюється вільне переміщення товарів між державами-членами без застосування митного декларування та державного контролю (транспортного, санітарного, ветеринарно-санітарного, карантинного фітосанітарного, за винятком випадків, що передбачені даним Договором». Окрім вищезазначеної норми, заявник зазначає про невиконання Республікою Казахстан Рішення Вищої євразійської економічної ради № 6 від 8 травня 2016 р. «Про скасування санітарно-карантинного, ветеринарно-санітарного та карантинного фітосанітарного контролю (нагляду) на киргизько-казахстанській частині державного кордону» [138].

У межах звернення у серпні 2016 р. Департаментом функціонування внутрішнього ринку були проведені відповідні консультації за участі

уповноважених представників держав – членів ЄАЕС та зацікавлених департаментів Комісії. 4 жовтня 2016 р. Колегія Комісії ухвалила відповідне рішення про виконання Республікою Казахстан обов'язків у межах функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, яким держава-відповідач повідомляє про необхідність виконання положень Договору та рішення Вищої ради. Рішення містить положення про необхідність уряду Республіки Казахстан проінформувати Комісію про вжиті відповідні заходи впродовж 10 календарних днів від дати набрання чинності рішення [139].

Відповідним листом Міністерство національної економіки Республіки Казахстан проінформувало Комісію про те, що 26 жовтня 2016 р. карантинний фітосанітарний контроль на киргизько-казахстанській частині державного кордону скасовано і таким чином бар'єр було усунено [140].

Переважна більшість звернень до Комісії стосується функціонування внутрішнього ринку, технічних та інших обмежень у торгівлі товарами, наприклад:

- звернення бізнес-спільноти Російської Федерації стосовно введення Республікою Білорусь додаткових до вимог технічних регламентів Митного союзу вимог і процедур оцінки відповідності побутових електронних приладів;

- звернення суб'єкта господарювання Російської Федерації стосовно необхідності митного декларування в Російській Федерації електричної енергії, яка переміщується на територію інших держав – членів ЄАЕС;

- звернення Республіки Казахстан стосовно питання введення Киргизькою Республікою заходів щодо обмеження ввезення паливно-мастильних матеріалів;

- звернення Республіки Казахстан стосовно питання введення Киргизькою Республікою заходів щодо обмеження ввезення муки;

- звернення Республіки Казахстан стосовно введення Киргизькою Республікою заходів щодо звільнення від оподаткування муки, яка виготовлена з імпортованого зерна;

- звернення Республіки Казахстан стосовно введення Киргизькою Республікою заходів обмеження вільного руху товарів із Республіки Казахстан та ін.

Однак звернення та спірні ситуації стосуються не лише функціонування внутрішнього ринку, але й інших положень Договору про ЄАЕС. Так, у 2016 р. Республіка Білорусь звернулася до Комісії із проханням розглянути звернення стосовно забезпечення інформаційної відкритості та прозорості державних закупівель, які публікуються на веб-порталі державних закупівель Міністерства фінансів Республіки Вірменія. Заявник зазначає, що більшість тендерних запрошень на електронних порталах державних закупівель Міністерства фінансів Республіки Вірменія публікують лише вірменською мовою, що, на думку заявника, є порушенням ст. 88 Договору та п. 29 Протоколу про порядок регулювання закупівель [140]. Стаття 88 Договору встановлює цілі та принципи регулювання у сфері державних закупівель, серед яких – забезпечення інформаційної відкритості та прозорості закупівель. Протокол про порядок регулювання закупівель (дод. № 25 до Договору) покладає обов'язок на держав-членів забезпечувати інформаційну відкритість і прозорість закупівель шляхом публікації (розміщення) на веб-порталі інформації про закупівлі (у т. ч. російською мовою), а також організовувати безперешкодний і безкоштовний доступ до інформації про закупівлі, що публікуються на веб-порталах. Відповідно, заявник вважає: Республіка Вірменія не виконує положення Договору, що ускладнює процес реєстрації в ролі постачальника в електронній системі державних закупівель.

У межах повноважень Комісією були проведені консультації за участі відповідних представників держав-членів, за результатами яких було встановлено необхідність виконання державою-відповідачем положень Договору. На початку 2017 р. Міністерство міжнародної економічної інтеграції та реформ Республіки Вірменія повідомило про ухвалення відповідного закону, що передбачає публікацію російською мовою всіх оголошень, які стосуються закупівельних процедур. Нині проводиться моніторинг цієї ситуації.

Питання виконання Російською Федерацією положень щодо співпраці держав-членів у сфері трудової міграції були розглянуті за зверненням Республіки Білорусь, у якому йшлося про факт невиконання Російською Федерацією положень права Євразійського економічного союзу в частині забезпечення доступу до медичної допомоги громадян Республіки Білорусь, які тимчасово перебувають на території Російської Федерації, на рівні із громадянами держави-відповідача [140]. Заявник посилається на положення Договору, якими встановлено, що соціальне забезпечення (соціальне страхування), у тому числі обов'язкове медичне страхування працівників та членів їхніх сімей, здійснюється на таких же умовах та в такому ж порядку, як і для громадян держави-працевлаштування. При цьому національне законодавство Російської Федерації, яким регулюється обов'язкове медичне страхування та визначаються категорії застрахованих осіб, не відносить до таких категорій застрахованих осіб іноземних громадян, які тимчасово перебувають на території Російської Федерації. Відповідно, громадяни Республіки Білорусь, які тимчасово перебувають на території Російської Федерації, не можуть отримати поліс обов'язкового медичного страхування у цій державі.

У межах звернення за участю уповноважених представників держав-членів були проведені консультації й обговорені питання обмеження доступу громадян Республіки Білорусь до медичної допомоги в Російській Федерації. За результатами консультацій були прийняті відповідні рішення, спрямовані на дотримання прав трудових мігрантів, які тимчасово перебувають на території держави-члена, на отримання медичної допомоги на однакових із громадянами держави-працевлаштування умовах.

Відповідним наказом Міністерства охорони здоров'я Російської Федерації були внесені зміни до правил обов'язкового медичного страхування. Таким чином, було реалізовано положення Договору про ЄАЕС та приведено національний правовий акт у відповідність до положень Договору щодо прав

трудоми мігрантів на отримання медичної допомоги у державі працевлаштування.

Отже, на етапі досудового розгляду спорів Комісією в межах звернень здійснюється моніторинг ситуацій, консультації за участі зацікавлених сторін, за результатами яких Комісією ухвалюються відповідні рішення. Рішення може зобов'язувати державу-відповідача проінформувати Комісію про вжиття необхідних заходів щодо виконання норм права ЄАЕС, усунути бар'єри у торгівлі або припинити дії, які оскаржуються заявником та, відповідно, порушують норми права ЄАЕС. Досить часто за результатами звернення держава-відповідач має внести відповідні зміни до національного законодавства для приведення його у відповідність до положень Договору про ЄАЕС. Про всі вжиті заходи держава-відповідач повідомляє Комісію.

До Комісії звертаються держави-члени, суб'єкти господарювання, бізнес-спільнота. Звернення, зокрема, можуть надсилатися через інформаційний веб-портал ЄАЕС «Функціонування внутрішніх ринків» який розташований у мережі Інтернет за адресою: <https://barriers.eaeunion.org/>.

Слід зауважити, що процедура розгляду Комісією скарг і звернень суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб-підприємців) щодо оскарження рішень (актів) Євразійської економічної комісії, а також дій (бездіяльності) Комісії у досудовому порядку регулюється окремим документом – Рішенням Колегії Комісії № 46 від 19 березня 2013 р. «Про порядок розгляду звернень суб'єктів господарювання щодо оскарження рішень (актів) Євразійської економічної комісії, Комісії Митного союзу, їх окремих положень, або дій (бездіяльності) Євразійської економічної комісії» [141].

Юридична або фізична особа, що зареєстрована як приватний підприємець відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави, може звернутися до Комісії з письмовим зверненням, у якому містяться вимоги щодо визнання рішень Комісії такими, що не відповідають міжнародним договорам у межах ЄАЕС, визнання порушення прав і законних інтересів

заявника, які надаються міжнародними договорами у межах ЄАЕС у сфері підприємницької та іншої економічної діяльності.

Комісія розглядає такі звернення на основі принципів законності, об'єктивності та відкритості. Звернення передається на розгляд до Правового департаменту Комісії. До розгляду також залучаються й інші департаменти, до компетенції яких належать питання, що зазначені у зверненні. Звернення розглядають не довше двох місяців від дати його реєстрації в Комісії. Правовий департамент щорічно представляє членам Колегії Комісії відповідний звіт, у якому представлено аналіз звернень, що надійшли до Комісії.

Зазначений порядок також окреслює вимоги до оформлення та подання звернення, порядок роботи зі зверненнями та процедуру їхнього розгляду.

Як уже зауважувалося, онлайн-система для подання звернень діє у сфері функціонування внутрішнього ринку та є доступною за посиланням: <https://barriers.eaeunion.org/ru-ru/Pages/appeal.aspx>. Процедура подання звернення онлайн є достатньо простою. Користувач має обрати одну зі сфер регулювання, якої стосується звернення: митне регулювання, трудова міграція, інтелектуальна власність або інші сфери, визначені Договором. Далі необхідно залишити контактну інформацію, описати причину звернення та здійснити відправлення онлайн. Кожне надіслане через портал звернення проходить попередню перевірку на відповідність правилам заповнення звернень. До кінця наступного робочого дня, який слідує за днем відправлення, заявнику приходить повідомлення на електронну пошту, що містить інформацію стосовно прийняття звернення до розгляду або його відхилення.

Після прийняття звернення розглядається Комісією впродовж 30 робочих днів. Упродовж цього періоду заявнику може бути надісланий відповідний запит із проханням надати додаткову інформацію щодо описаної у зверненні ситуації.

Через 30 робочих днів на зазначену адресу електронної пошти заявнику надсилається висновок Комісії щодо ситуації, яка описана у зверненні. Такий висновок Комісії може містити один із таких варіантів: описана ситуація не



пов'язана із наявністю перешкоди з обґрунтуванням з боку Комісії такого висновку; ситуація пов'язана із наявністю уже відомої перешкоди у функціонуванні внутрішнього ринку; ситуація потенційно пов'язана із наявністю невідомої перешкоди та вимагає роботи щодо класифікації, фіксації й усунення такої перешкоди [142].

При цьому варто наголосити, що під перешкодами у праві ЄАЕС розуміють бар'єри, вилучення й обмеження. Комісією спільно із державами-членами було розроблено відповідний понятійний апарат, який закріпили у Білій книзі – «Бар'єри, вилучення та обмеження Євразійського економічного союзу». Таким чином, під бар'єром у праві ЄАЕС розуміють перешкоду для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили в межах функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, яка не відповідає праву ЄАЕС. Бар'єри є недопустимими перешкодами в межах ЄАЕС.

Вилучення означає передбачений правом ЄАЕС виняток (відступ) щодо незастосування державами-членами спільних правил функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС. Із реєстру перешкод вилучені питання, які належать до виключної компетенції держав-членів, про що прямо зазначено в Договорі про ЄАЕС, наприклад, постачання послуг для виконання функцій державної влади, питання оборони та безпеки держав та інші питання, передбачені Договором [89].

Під обмеженнями розуміють перешкоди для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили в межах функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, які виникли внаслідок відсутності правового регулювання економічних відносин, розвиток яких передбачено правом ЄАЕС. Обмеження та вилучення є допустимими перешкодами у праві ЄАЕС [89].

Отже, за допомогою порталу функціонування внутрішніх ринків приватний підприємець або юридична особа може подати до Комісії звернення щодо наявності потенційних перешкод у функціонуванні внутрішнього ринку ЄАЕС.

Окрім сфери функціонування внутрішніх ринків, планується також розширення онлайн-функціоналу і в інших сферах у межах ЄАЕС. Так, у сфері захисту прав споживачів Консультативним комітетом Євразійської економічної комісії було запропоновано створити систему онлайн-вирішення спорів. На думку представників Комісії, така система надасть можливість оперативно врегулювати спори. За підтримки представників держав – членів ЄАЕС планується запуск системи онлайн-вирішення спорів на базі офісу управління цифровими проектами ЄАЕС [143].

Отже, процедура досудового розгляду спорів у межах ЄАЕС передбачає врегулювання спорів шляхом звернення до держави-члена або до Комісії, використання консультацій, переговорів або інших способів, що передбачені Договором. Процедура розгляду спорів Комісією на досудовому етапі регулюється нормами Договору та рішеннями зазначеного органу. Водночас процедура консультацій і переговорів між державами-членами лише згадана у праві ЄАЕС та не регламентована детально. Використання інформаційних технологій для розв'язання спорів на досудовому етапі є відносно швидким і зручним процесом подання звернення для заявників, що має сприяти оперативності самого процесу розгляду звернень Комісією.

Процедура досудового розгляду спорів у межах ЄАЕС покликана за своєю юридичною суттю бути оперативним і прозорим способом урегулювання спорів і захисту законних інтересів суб'єктів господарювання в межах ЄАЕС на досудовому етапі.

Однак окремі аспекти процедури досудового розгляду спорів Комісією зазнають критики з боку юристів. Так, на думку Є. Труніної, необхідно внести відповідні зміни у правову регламентацію досудового розгляду спорів Комісією з урахуванням практики її застосування [144]. На основі аналізу судових справ попередника Суду ЄАЕС – Суду ЄвразЕС автор наголошує на проблемі вичерпання процедури досудового врегулювання спорів, а також невизначеності щодо переліку документів, які би підтверджували її завершення, що, відповідно, вимагає внесення змін до правової регламентації процедури

досудового розгляду спорів Комісією [144]. Погоджуємося, що дійсно, чіткий перелік документів, які є підтвердженням вичерпання досудової процедури, відсутній. Водночас на основі аналізу відповідних норм права ЄАЕС щодо розгляду звернень Комісією та судової практики можемо припустити, що достатнім підтвердженням вичерпання процедури досудового вирішення спорів Комісією для Суду ЄАЕС є відповідний лист Комісії, адресований заявнику, у якому міститься висновок щодо ситуації [145].

У випадку спору між державами-членами доказами використання процедури досудового врегулювання спорів можна вважати ноту щодо врегулювання спору, надіслану заявником іншій державі. Доказом проведення консультацій і переговорів між сторонами можна вважати документ (протокол), який фіксує розбіжності сторін щодо спірної ситуації. Таку позицію висловив Суд ЄАЕС у Постанові Великої колегії Суду від 12 вересня 2016 р. щодо прийняття до провадження заяви Російської Федерації у спорі щодо дотримання Республікою Білорусь положень Договору про ЄАЕС, Митного кодексу Митного союзу й Угоди про взаємну адміністративну допомогу між митними органами держав-членів [146].

Іншими словами, судова практика засвідчила, що документами, які підтверджують вичерпання процедури досудового вирішення спорів, можна вважати лист Комісії, який містить висновки щодо ситуації, офіційні ноти (листування), документи, які фіксують проведення переговорів, консультацій, протоколи переговорів.

Ц. Шамликашвілі та С. Тюльканов вважають доцільним внести норми про процедуру медіації у досудовий порядок урегулювання спорів [147]. На думку юристів, незважаючи на те, що медіація як процедура вирішення спорів прямо не передбачена нормами права ЄАЕС, усе ж значна частина норм права ЄАЕС опосередковано дозволяє використання медіації в ролі неформалізованої процедури розв'язання спорів [147]. Вважаємо, що питання впровадження інституту медіації як процедури врегулювання спорів у межах інтеграційних

об'єднань потребує детального дослідження та аналізу, урахуваючи особливості інтеграційного судочинства.

Отже, вичерпання процедури досудового врегулювання спорів є обов'язковою умовою для розгляду справи Судом ЄАЕС. У випадках, коли держава-член або Комісія упродовж трьох місяців від дати подання звернення не вжили заходів щодо врегулювання спорів у досудовому порядку, заява про розгляд спору може бути надіслана до Суду. До закінчення вищезазначених трьох місяців заява про розгляд справи може бути надіслана до Суду за взаємною згодою сторін.

Підтвердженням вичерпання процедури досудового вирішення спорів можуть бути відповідний лист Комісії, адресований заявнику, у якому міститься висновок щодо ситуації, офіційні ноти (листування) між державами – сторонами спору, документи, що фіксують проведення переговорів, консультацій, протоколи переговорів.

Після вичерпання процедури досудового розгляду спорів, держава-член, юридичні особи або фізичні особи, що зареєстровані як індивідуальні підприємці відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави, можуть звернутися до Суду ЄАЕС із заявою про розгляд спору Судом ЄАЕС.

Порядок розгляду справ і врегулювання спорів Судом ЄАЕС встановлюється окремим Регламентом Суду, який затверджений рішенням Вищої Євразійської економічної ради від 23 грудня 2014 р. № 101 [133].

Судочинство здійснюється на основі принципів: незалежності суддів, гласності судового розгляду, публічності, рівності сторін спору, змагальності, колегіальності. У судовому засіданні беруть участь сторони спору, заявник, їхні представники, а також експерти, експерти спеціалізованих груп, фахівці, свідки, перекладачі. Окрім цього, держава-член або Комісія можуть звернутися із клопотанням щодо участі у справі у випадку, коли, на їхню думку, таке рішення у справі може зачіпати їхні інтереси. Судочинство ведеться російською мовою.

При здійсненні правосуддя Суд ЄАЕС застосовує такі джерела права: загальновизнані принципи і норми міжнародного права; Договір про ЄАЕС, міжнародні договори, які укладені у межах Союзу, а також інші міжнародні договори, учасниками яких є держави – члени спору; рішення та розпорядження органів Союзу; міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в ролі правової норми [132].

Відповідно до статистичних даних станом на липень 2018 р. за час свого функціонування (починаючи із 2015) до Суду ЄАЕС надійшло 32 звернення про розгляд справи [148]. До судового провадження було прийнято 24 звернення та розглянуто 20 справ. Розглянуті звернення стосувалися переважно сфери митно-тарифного та нетарифного регулювання. Окремі ситуації стосувалися антидемпінгових заходів, технічного регулювання, загальних принципів та правил конкуренції, транспорту.

До Суду ЄАЕС із заявою про розгляд спору можуть звертатися держави – члени ЄАЕС. Так, Судом ЄАЕС було винесено рішення у Справі № СЕ-1-1/1-16-БК щодо невиконання Республікою Білорусь Договору про ЄАЕС, положень Митного кодексу Митного союзу й Угоди про взаємну адміністративну допомогу між митними органами держав-членів митного союзу, під час розгляду якої Судом ЄАЕС було розглянуто принцип вільного руху товарів у межах об'єднання, інститут взаємного визнання рішень та їхньої юридичної сили митними органами держав-членів, а також питання статусу товарів.

Відповідно до обставин справи на початку 2015 р. митними органами Республіки Білорусь були ухвалені рішення стосовно арешту та реалізації побутової техніки, яка належала російським суб'єктам господарювання та перевозилася із території Калінінградської обл. через територію Литовської Республіки до Російської Федерації для подальшої реалізації. Увезення побутової техніки на територію ЄАЕС здійснювалося через пункти пропуску, які розміщуються на території Республіки Білорусь. Як зазначено в заяві Російської Федерації (позивач), митними органами Республіки Білорусь (відповідач) не були визнані рішення митних органів позивача про випуск

товарів відповідно до процедури реімпорту та митного транзиту, була проведена перевірка щодо обґрунтованості їхнього прийняття та прийняті рішення про визнання товару іноземним товаром. Відповідно, на думку позивача, такі дії митних органів Республіки Білорусь порушують положення Договору про ЄАЕС, ст. 125 Митного Кодексу Митного союзу (далі – МК МС) та ст. 11 і 17 Угоди про взаємну адміністративну допомогу між митними органами держав-членів митного союзу від 21 травня 2010 р. [149].

Російська Федерація звернулася до Суду ЄАЕС із заявою щодо розгляду спору, у якій ішлося, що односторонній перегляд митними органами Республіки Білорусь рішень, які раніше були прийняті органами Російської Федерації, є порушенням норм права ЄАЕС про взаємне визнання рішень митних органів, що, у свою чергу, призвело до порушення принципу свободи руху товарів. Позивач також посилався, що такі дії відповідача порушують основні принципи функціонування Союзу: забезпечення взаємовигідної співпраці, рівноправності та врахування національних інтересів сторін.

Внаслідок розгляду справи Суд ЄАЕС встановив, що причиною спору є різні правові підходи відповідних компетентних органів позивача та відповідача до розуміння положень МК МС й Угоди про взаємну адміністративну допомогу, та надав відповідне роз'яснення зазначених положень.

Так, відповідно до ст. 32 Договору про ЄАЕС у межах об'єднання здійснюється єдине митне регулювання згідно з положеннями МК МС, міжнародними угодами й актами, які входять до права ЄАЕС, а також положеннями самого Договору про ЄАЕС. Стаття 125 МК МС містить положення про взаємне визнання рішень митних органів, що є одним із правових елементів взаємної адміністративної допомоги між митними органами. На думку Суду ЄАЕС, це положення свідчить про пріоритет принципу *consensus omnium* (сторони шляхом угоди створюють для себе право).

Стаття 125 визначає види рішень, які підлягають взаємному визнанню митними органами держав-членів. Водночас Судом зазначено, що положення МК МС не містять визначення терміна «рішення» та стандартних форм таких рішень. Велика колегія Суду прийшла до висновку, що в межах практичного застосування ст. 125 МК МС рішеннями можуть вважатися як владно-розпорядчі акти митних органів, складені у формі конкретного (індивідуалізованого) документа у друкованому або електронному вигляді, так і рішення, що приймаються за результатами перевірки декларацій на товар, початку, завершення митних процедур тощо, формалізовані у вигляді проставляння на відповідних документах печаток, штампів, підписів посадових осіб митних органів. Основною ознакою таких рішень є здійснення митними органами юридично значущих дій у межах наданих їм повноважень, які своїм результатом мають юридичні наслідки для інших суб'єктів міжнародних митних правовідносин [149].

Суд підтвердив, що у випадках, передбачених митним законодавством митного союзу, рішення митних органів повинні підлягати взаємному визнанню без застережень та умов. За таких умов діє презумпція повної відповідності зазначених рішень пред'явленим вимогам, а відповідно – і митному законодавству митного союзу, поки не доведено протилежного.

При розгляді справи Суд ЄАЕС у ролі допоміжної правової інформації звернувся до положень гл. 2 «Визначення» Генерального додатку до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 26 червня 1999 р.

Велика колегія Суду ЄАЕС вважає, що у випадках проведення митного контролю щодо товарів митного союзу, які переміщуються під процедурою митного транзиту з однієї держави-члена до іншої держави – члена ЄАЕС, митним органам держави-члена, які здійснюють такий митний контроль, доцільно утриматися від вирішення питання про достовірність, допустимість, достатність документів компетентних органів держави-відправлення в односторонньому порядку, оскільки це питання врегульовано Угодою про

взаємну адміністративну допомогу між митними органами. Під час митного транзиту товарів митного союзу між територіями держав-членів та надання в митні органи держав-членів відповідних документів, які видані згідно із правовими актами ЄАЕС, національного законодавства, такий товар зберігає статус товару митного союзу.

МК МС передбачає базові положення щодо системи управління ризиками при проведенні процедури митного контролю, застосування якої визначається законодавством держави-члена митного союзу, при цьому пріоритет надається нормам митного законодавства митного союзу. Суд робить висновок, що дії держав-членів щодо процедур митного контролю, які виходять за межі вимог митного законодавства митного союзу та містять розширене тлумачення їхніх прав, не відповідають принципам функціонування митного союзу, зокрема – вільному руху товарів на митній території ЄАЕС без застосування митного декларування та державного контролю, за винятком випадків, які передбачені Договором про ЄАЕС.

Водночас взаємне визнання рішень митних органів не перешкоджає здійсненню такими органами митного контролю в межах повноважень, що є допоміжним правовим елементом, який спрямований на ефективне завершення процедури митного транзиту шляхом взаємодії митних органів.

Отже, у Рішенні Великої колегії Суду ЄАЕС від 21 лютого 2017 р. щодо справи за заявою Російської Федерації Судом ЄАЕС було розглянуто інститут взаємного визнання та рівної юридичної сили рішень митних органів, метою внесення якого до нормативно-правової бази ЄАЕС є спрощення адміністративних митних процедур, розвиток інституту взаємної адміністративної допомоги без бар'єрів і вилучень. У рішенні зазначено, що інститут взаємного визнання рішень та їхньої юридичної сили повинен знайти свій подальший розвиток та, відповідно, ширше формулювання, що розширює сферу дії та застосування зазначеного правового інституту в новому Договорі про Митний кодекс Євразійського економічного союзу, який на дату прийняття рішення Судом ще не набрав чинності та був затверджений у вигляді проекту.



Слід зауважити, що вищезазначений договір набув чинності з 1 січня 2018 р. Відповідно, ст. 357 нового Митного кодексу Євразійського економічного союзу визначає, що рішення митних органів, які прийняті при здійсненні митних операцій, та результати проведення митного контролю, що оформлені в установленому порядку, взаємно визнаються в державах-членах та мають рівну юридичну силу на митній території ЄАЕС за винятком випадків, що передбачені кодексом [150]. Отже, новий митний кодекс закріпив презумпцію взаємного визнання рішень, які прийняті митними органами, а також презумпцію визнання результатів проведення митного контролю.

За результатами розгляду справи Суд ЄАЕС встановив факт виконання Республікою Білорусь не в повному обсязі положень Договору про ЄАЕС у частинах, що стосуються забезпечення свободи руху товарів, функціонування митного союзу без вилучень й обмежень, прагнення до формування єдиного ринку товарів, послуг, осіб та капіталу у межах ЄАЕС, здійснення єдиного митного регулювання, а також положень МК МС й Угоди про взаємну адміністративну допомогу між митними органами держав – членів ЄАЕС.

Окрім держав-членів, до Суду ЄАЕС можуть звертатися юридичні особи або приватні підприємці, які зареєстровані відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави, із заявою про розгляд Судом спору щодо відповідності рішення Комісії або окремих його частин, які безпосередньо стосуються прав і законних інтересів таких осіб у сфері підприємництва або економічної діяльності, Договору або міжнародним договорам у межах ЄАЕС, якщо таке рішення або окремі його частини призвели до порушення законних інтересів і прав суб'єктів, що гарантуються в межах ЄАЕС.

Так, у 2017 р. Суд ЄАЕС у складі Колегії Суду розглянув справу за заявою публічного акціонерного товариства «АрселорМіттал Кривий Ріг», юридичної особи за законодавством України (далі – Позивач) щодо невідповідності рішення Євразійської економічної комісії від 29 березня 2016 р. № 28 «Про застосування антидемпінгових заходів шляхом уведення антидемпінгового мита щодо прутків, які походять з України та ввозяться на

митну територію Євразійського економічного союзу» Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах ЄАЕС.

Відповідно до обставин справи 20 листопада 2013 р. Департамент захисту внутрішнього ринку Євразійської економічної комісії (далі – Департамент) розпочав антидемпінгове розслідування щодо прутків, які походять із України та ввозяться на митну територію Євразійського економічного союзу. За результатами розслідування Колегією Комісії було прийнято рішення, відповідно до якого вводилося антидемпінгове мито для прутків, які походять із України та ввозяться на митну територію Євразійського економічного союзу терміном на п'ять років у розмірі 10,11 та 9,32 % від митної вартості товару, у тому числі щодо прутків, які виготовляються ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», встановлюється ставка антидемпінгового мита у розмірі 9,32 % від митної вартості товару [151].

Позивач не погодився із цим Рішенням Колегії Комісії та оскаржив його в межах досудового врегулювання спорів перед Департаментом Комісії. Однак, на думку Комісії, рішення не порушує прав і законних інтересів Позивача у сфері підприємницької діяльності й іншої економічної діяльності, які гарантуються відповідними міжнародними договорами у межах ЄАЕС. Позивач, у свою чергу, звернувся до Суду ЄАЕС, який прийняв його заяву до провадження.

На думку ПАО «АрселорМіттал Кривий Ріг», прийняте Комісією рішення про встановлення антидемпінгового мита не відповідає вимогам Договору про ЄАЕС, міжнародним договорам у межах ЄАЕС, праву СОТ, а також порушує права та законні інтереси Позивача, що виявляється у порушенні Комісією термінів та періоду проведення антидемпінгового розслідування, невідповідності антидемпінгового мита цілям уведення такого заходу, порушенні принципів добросовісності, розумності, зловживанні правом з боку Комісії. Позивач також аргументував свою позицію, посилаючись на факт проведення антидемпінгового розслідування не в повному обсязі, оскільки до дати прийняття рішення до ЄАЕС приєднались ще дві країни – Республіка

Вірменія та Киргизька Республіка, що не було враховано Комісією під час ухвалення рішення, на думку Позивача. Окрім цього, Позивачем було оскаржено встановлення нормальної вартості товару та демпінгової маржі, факт підтвердження збитків для галузі економіки держав – членів ЄАЕС, а також наявність причинно-наслідкового зв'язку між демпінговим імпортом і збитками для галузі економіки ЄАЕС [151].

Відповідно до положень Договору про ЄАЕС чинним на території об'єднання є Договір про функціонування Митного союзу в межах багатосторонньої торгової системи від 19 травня 2011 р. Зазначеним договором встановлено, що з моменту приєднання держави-члена до СОТ положення Маракешької угоди про заснування СОТ стають частиною правової системи Союзу. У зв'язку із чим під час розгляду спору Судом ЄАЕС було враховано у тому числі і положення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі від 15 квітня 1994 р. (далі – ГАТТ 1994) й Угоди про застосування ст. VI ГАТТ (далі – Антидемпінгова угода).

Окрім цього, Судом також було проаналізовано провозагосовчу практику Органу з вирішення спорів СОТ у контексті визначення періоду, який повинен аналізуватися під час встановлення факту завдання збитків для економіки. Оскільки Антидемпінговою угодою не встановлено термін, який мав аналізуватися з метою встановлення збитків для економіки, то Суд ЄАЕС урахував доповідь Органу з урегулювання спорів СОТ від 27 січня 2017 р. «Росія – антидемпінгові мита на експорт малотоннажних вантажних автомобілів із Німеччини та Італії» (Russia – Anti-dumping duties on light commercial vehicles from Germany and Italy), у якій ішлося, що вибір періоду розслідування або періоду для збирання даних для цілей антидемпінгового розслідування та дослідження завдання збитків має бути таким, що дозволить відповідному органу визначити наявність збитків на основі об'єктивного дослідження позитивних доказів [151].

Суд ЄАЕС прийшов до висновку, що термін проведення антидемпінгового розслідування відповідає положенням Антидемпінгової

угоди, які передбачають, що за загальним правилом розслідування має бути завершеним упродовж одного року і не пізніше 18 місяців від дати його початку.

Суд ЄАЕС також посилається на положення ст. VI ГАТТ щодо питання встановлення збитків і зазначає, що ці положення імплементовані у право ЄАЕС (п. 2 ст. 49 Договору про ЄАЕС, Протокол про застосування спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів щодо третіх країн).

Внаслідок розгляду справи Суд ЄАЕС ухвалив рішення про відмову у задоволенні вимог Позивача та визнав, що Рішення Колегії Євразійської економічної Комісії № 28 від 29 березня 2016 р. «Про застосування антидемпінгових заходів шляхом уведення антидемпінгового мита для прутків, які походять з України та ввозяться на митну територію Євразійського економічного союзу» відповідає Договору про ЄАЕС, міжнародним договорам у межах ЄАЕС [151].

Рішення Суду ЄАЕС не може виходити за межі питань, які зазначені у заяві, не змінює та не скасовує норми права ЄАЕС, законодавство держав-членів та не створює нові норми права. Рішення Комісії або окремих його частин, які визнані Судом такими, що не відповідають положенням Договору про ЄАЕС або міжнародним договорам у межах ЄАЕС, у розумний термін, який не повинен перевищувати 60 календарних днів від дати набрання чинності рішення Суду ЄАЕС, повинні бути приведені Комісією у відповідність до Договору про ЄАЕС та міжнародних договорів у межах ЄАЕС [132].

Що стосується виконання рішень Суду, то Статутом передбачено, що у випадку невиконання рішення Суду держава-член може звернутися до Вищої ради із заявою про ухвалення відповідних заходів для виконання рішення. У випадку невиконання рішення Комісією у справах за заявою суб'єкта господарювання він може звернутися до Суду ЄАЕС із клопотанням ужити заходи щодо виконання відповідного рішення. За клопотанням суб'єкта господарювання Суд ЄАЕС далі звертається до Вищої ради із заявою ухвалити рішення щодо відповідного питання. Отже, Вища рада уповноважена вживати

відповідні необхідні заходи щодо виконання рішення Суду ЄАЕС державами-членами та Комісією. Водночас Статут Суду ЄАЕС не містить детальних роз'яснень, які саме заходи можуть вживатися Вищою радою для виконання рішень Суду ЄАЕС.

До компетенції Суду ЄАЕС також входить роз'яснення положень Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах об'єднання та рішень органів ЄАЕС. Водночас здійснення Судом роз'яснень у формі консультативних висновків не позбавляє держав-членів права на спільне тлумачення ними міжнародних договорів [132].

Суд може здійснювати роз'яснення положень міжнародного договору ЄАЕС із третіми країнами, коли це передбачено відповідним договором.

Починаючи з 1 січня 2015 р., Судом ЄАЕС було надано вісім консультативних висновків щодо роз'яснення положень Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах Союзу та рішень Комісії. Так, за роз'ясненням норм права ЄАЕС до Суду ЄАЕС зверталися:

- держави-члени (Консультативний висновок у справі за заявою Міністерства національної економіки Республіки Казахстан щодо питання застосування пільгових ставок, передбачених для ввезення товарів, для яких діють тарифні квоти від 1 листопада 2016 р.; Консультативний висновок у справі за заявою Міністерства юстиції Республіки Білорусь стосовно роз'яснення положень Договору про ЄАЕС в частині загальних принципів і правил конкуренції, захисту конкуренції на національних ринках від 4 квітня 2017 р.; Консультативний висновок від 20 листопада 2017 р. за заявою Міністерства транспорту та доріг Киргизької Республіки щодо роз'яснення дод. № 24 до Договору про ЄАЕС «Протокол про скоординовану (погоджену) транспортну політику» у частині застосування уніфікованого тарифу до грузових перевезень у транзитному сполученні за участі територій третіх країн; Консультативний висновок від 10 липня 2018 р. у справі за заявою Міністерства юстиції Республіки Білорусь стосовно роз'яснення положень

Договору про ЄАЕС на предмет того, чи входять рішення Комісії МС до поняття «право Союзу»);

- органи ЄАЕС та їхні посадові особи (Консультативний висновок від 12 вересня 2017 у справі за заявою Євразійської економічної комісії щодо роз'яснення положень Договору про ЄАЕС, а також дод. 32 «Положення про соціальні гарантії, привілеї та імунітети в ЄАЕС, дод. 1 – «Положення про Євразійську економічну комісію»; Консультативний висновок від 3 червня 2016 р. у справі щодо роз'яснення рішення Комісії, пов'язаного із трудовими відносинами, за заявою співробітників Євразійської економічної комісії; Консультативний висновок від 30 жовтня 2017 р. у справі за заявою Євразійської економічної комісії щодо роз'яснення ст. 29 Договору про ЄАЕС «Винятки із порядку функціонування внутрішнього ринку товарів»).

Цікавою з погляду реалізації свободи руху працівників у межах ЄАЕС вважаємо ситуацію, що склалася із переміщенням «спортсменів-легіонерів», тобто професійних спортсменів, які за контрактом працюють у зарубіжних спортивних клубах. Відповідно до ст. 97 Договору про ЄАЕС встановлено, що держави-члени не повинні вводити обмеження для захисту національного ринку праці за винятком обмежень, які є необхідними для захисту національної безпеки та суспільного порядку.

Внаслідок здійснення моніторингу Комісією було виявлено, що держави-члени на національному законодавчому рівні встановлюють певні обмеження для професійних спортсменів-іноземців, зокрема обмежують кількість спортсменів, які можуть брати участь у національних спортивних заходах. Під визначення іноземних професійних спортсменів підпадають і громадяни держав – членів ЄАЕС, що, на думку Комісії, перешкоджає їхній роботі та, відповідно, є порушенням принципу вільного руху працівників. На думку Комісії, такі ліміти не повинні поширюватися на громадян держав – членів ЄАЕС. Таку позицію постійно діючого регулюючого органу ЄАЕС поділяють усі держави-члени, окрім Російської Федерації, яка аргументує встановлення квот для

спортсменів-легіонерів метою реалізації державної політики у сфері професійного спорту [152].

Ураховуючи наявність різних підходів до розуміння норм права об'єднання, Комісія звернулася до Суду ЄАЕС із проханням надати роз'яснення відповідних положень Договору про ЄАЕС у частині принципу вільного руху працівників та пояснити застосування ст. 97 Договору щодо здійснення трудової діяльності професійними спортсменами – громадянами держав-членів, а також можливості встановлення національним законодавством кількісних обмежень стосовно цієї категорії працівників під час здійснення ними трудової діяльності у державах-членах [153]. 16 липня 2018 р. Судом ЄАЕС було розглянуто та прийнято до провадження звернення Комісії.

Зазначена ситуація засвідчує, що норми права ЄАЕС можуть стосуватися прав і законних інтересів безпосередньо фізичних осіб. Однак слід зауважити, що фізичні особи та юридичні особи не можуть звернутися до Суду ЄАЕС із заявою про розгляд справи або із заявою щодо роз'яснення положень Договору про ЄАЕС.

Незважаючи на те, що консультативний висновок Суду ЄАЕС, який містить роз'яснення норм права ЄАЕС має рекомендаційний характер, такі роз'яснення Суду ЄАЕС можуть у перспективі стати дієвим правовим інструментом однакового розуміння та застосування сторонами норм права ЄАЕС, оскільки Суд надає роз'яснення положень договору, формує правові підходи до розуміння правових явищ і понять у праві об'єднання, позиції щодо застосування норми права в межах Союзу, відповідно – заповнює прогалини, які існують у його правовому полі. Зауважимо, що звертатися за роз'ясненням можуть лише держави-члени й органи ЄАЕС, а також співробітники та посадові особи органів ЄАЕС у частині положень Договору та рішень органів, які стосуються трудових відносин.

Отже, до Суду ЄАЕС із заявою про розгляд спору можуть звертатися держави-члени, юридичні особи та приватні підприємці, які зареєстровані у державі-члені або у третій країні. Компетенція Суду ЄАЕС *ratione personae* не

поширюється на фізичних осіб, незважаючи на те, що норми права ЄАЕС можуть стосуватися їхніх прав та інтересів. Звернутися за роз'ясненням до Суду ЄАЕС можуть лише держави-члени, а також органи об'єднання. Юридичні особи та фізичні особи не мають такого права.

Предметна компетенція Суду ЄАЕС *ratione materiae* охоплює спори щодо:

- відповідності міжнародного договору у межах Союзу або його окремих положень;
- дотримання іншою державою-членом Договору, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, рішень органів ЄАЕС або окремих їх частин;
- відповідності рішень Комісії або окремих його частин Договору, міжнародним договорами у межах Союзу, рішенням органів Союзу;
- оскарження дій (бездіяльності) Комісії.

Відповідно, оскаржити в Суді ЄАЕС можна лише рішення Комісії. Рішення Вищої ради та Міжурядової ради оскарженню в Суді ЄАЕС не підлягають. Особливістю юрисдикції *ratione materiae* також є те, що Суд ЄАЕС не має повноважень розглядати вимоги щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру.

### **3.2. Правова основа та механізм співпраці Євразійського економічного союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями**

Правовими засадами міжнародної діяльності об'єднання є положення ст. 7 Договору про ЄАЕС, відповідно до якої Союз наділяється правом здійснювати в межах наданої йому компетенції міжнародну діяльність, спрямовану на розв'язання завдань, що стоять перед Союзом [40].

Так, ЄАЕС має право здійснювати міжнародну співпрацю з державами, міжнародними організаціями та міжнародними інтеграційними об'єднаннями і самостійно або спільно з державами-членами укладати з ними міжнародні договори з питань, які віднесені до компетенції ЄАЕС. Міжнародну діяльність



Союз здійснює винятково в межах своїх повноважень та у сферах, які закріплені у Договорі про ЄАЕС та міжнародних договорах у межах об'єднання.

Проведення переговорів щодо проектів міжнародних договорів Союзу із третіми державами та міжнародними організаціями, а також їх підписання здійснюються на підставі рішення Вищої Євразійської економічної ради після виконання державами-членами відповідних внутрішньодержавних процедур. Рішення про висловлення згоди Союзу на обов'язковість для нього міжнародного договору із третіми державами та міжнародними організаціями, припинення, призупинення або про вихід із міжнародного договору приймається Вищою Євразійською економічною радою після виконання державами-членами необхідних внутрішньодержавних процедур.

Політика ЄАЕС у сфері зовнішньої торгівлі спрямована на «сприяння стійкому економічному розвитку держав-членів, диверсифікації економік, інноваційному розвитку, підвищенню обсягів і поліпшенню структури торгівлі й інвестицій, прискоренню інтеграційних процесів, а також подальшому розвитку Союзу як ефективної і конкурентоспроможної організації у межах глобальної економіки» [40].

Зовнішньоторговельна політика реалізується через укладання Союзом самостійно або спільно з державами-членами у сферах, у яких органи об'єднання приймають обов'язкові для держав-членів рішення, міжнародних договорів із третіми країнами, через участь у міжнародних організаціях або автономне застосування заходів і механізмів зовнішньоторговельної політики. Союз несе відповідальність за виконання зобов'язань відповідно до укладених ним міжнародних договорів і реалізує свої права за цими договорами.

У зовнішній торгівлі товарами ЄАЕС із третіми країнами застосовується режим найбільшого сприяння в розумінні Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р., у випадках, коли застосування режиму найбільшого сприяння передбачено міжнародними договорами Союзу із третіми країнами, а також міжнародними договорами держав-членів із третіми країнами.

Режим вільної торгівлі товарами в розумінні ГАТТ 1994 встановлюється у торгівлі із третіми країнами на підставі міжнародного договору ЄАЕС з такою третьою стороною. Міжнародний договір ЄАЕС із третіми країнами, який встановлює режим вільної торгівлі, може містити інші положення, пов'язані із зовнішньоторговельною діяльністю.

Сфера зовнішньої торгівлі послугами регулюється ст. 38 Договору про ЄАЕС, яка зобов'язує держав-членів здійснювати координацію у сфері торгівлі послугами із третіми країнами. З метою уникнення неправильного тлумачення компетенції ЄАЕС у зазначеній сфері ст. 38 чітко закріплює положення, що здійснення координації не означає наднаціональної компетенції Союзу у цій сфері [40].

На митній території ЄАЕС застосовують єдину Товарну номенклатуру зовнішньоекономічної діяльності ЄАЕС (далі – ТН ЄАЕС) і Єдиний митний тариф ЄАЕС (далі – ЄМТ ЄАЕС), що визначені Договором про ЄАЕС як інструменти торговельної політики Союзу та затверджуються Євразійською економічною комісією [40].

ЄМТ ЄАЕС використовує такі види ставок ввізних мит (митних зборів): адвалорні (формується та встановлюються у відсотках від митної вартості товару); специфічні (встановлюються залежно від фізичних характеристик оподаткованого товару, таких як: кількість, маса, об'єм тощо), а також комбіновані, що поєднують у собі адвалорні та специфічні види митних зборів [40].

Ставки ввізного мита ЄМТ ЄАЕС є однаковими та не можуть бути змінені за винятком випадків, що чітко передбачені окремими положеннями Договору про ЄАЕС. Відповідно до положень Договору зміна ставок ввізного мита ЄМТ ЄАЕС можлива в таких випадках та за таких умов:

- застосування тарифних пільг у вигляді звільнення від сплати мита або зниження ставки ввізного мита щодо товарів, які ввозяться або були ввезені на митну територію Союзу. Порядок і механізм надання тарифних пільг визначається окремим дод. № 6 до Договору про ЄАЕС [154]. Такі тарифні

пільги застосовують незалежно від країни походження товару та не можуть мати індивідуальний характер;

- встановлення режиму вільної торгівлі товарами в торгівлі із третіми країнами на підставі міжнародного договору союзу з такою третьою стороною;
- застосування тарифних преференцій щодо товарів, які походять із країн, що розвиваються та (або) найменш розвинених країн.

Таким чином, до ввезених на митну територію об'єднання преференційних товарів, що походять із країн, які розвиваються – користувачів єдиної системи тарифних преференцій союзу, застосовують ставки ввізних мит у розмірі 75 % від ставок увізних митних зборів ЄМТ ЄАЕС. А щодо ввезених на митну територію Союзу преференційних товарів, що походять із найменш розвинених країн – користувачів єдиної системи тарифних преференцій об'єднання, застосовують нульові ставки ввізного мита ЄМТ ЄАЕС [40].

У сфері митно-тарифного регулювання Євразійська економічна комісія має досить широкі повноваження, а саме:

- здійснює введення ТН ЄАЕС та ЄМТ ЄАЕС;
- встановлює ставки ввізних мит, серед яких і сезонні мита;
- визначає випадки й умови надання тарифних пільг;
- встановлює порядок застосування тарифних пільг;
- визначає умови та порядок застосування єдиної системи тарифних преференцій Союзу;
- затверджує перелік країн – користувачів єдиної системи тарифних преференцій Союзу;
- встановлює перелік найменш розвинених країн – користувачів єдиної системи тарифних преференцій Союзу;
- визначає перелік товарів, що походять із країн, які розвиваються або з найменш розвинених країн, щодо яких при ввезенні на митну територію Союзу надають тарифні преференції;
- встановлює тарифні квоти, розподіляє обсяг тарифної квоти між державами-членами, визначає метод і порядок розподілу обсягу тарифної квоти

між учасниками зовнішньоторговельної діяльності, а за необхідності розподіляє обсяг тарифної квоти між третіми країнами або ухвалює акт, відповідно до якого держави-члени визначають метод і порядок розподілу обсягу тарифної квоти між учасниками зовнішньоторговельної діяльності, а за необхідності розподіляють обсяг тарифної квоти між третіми країнами [40].

Заходи нетарифного регулювання в торгівлі із третіми країнами регулюються ст. 46–47 Договору про ЄАЕС, а також окремим Протоколом про заходи нетарифного регулювання у відносинах із третіми країнами (дод. № 7 до Договору про ЄАЕС) [155].

Відповідно до положень Договору про ЄАЕС у торгівлі із третіми країнами застосовують такі єдині заходи нетарифного регулювання:

- заборона ввезення і (або) вивезення товарів,
- кількісні обмеження ввезення і (або) вивезення товарів,
- виключне право на експорт і (або) імпорт товарів,
- автоматичне ліцензування (спостереження) експорту й (або) імпорту товарів,
- дозвільний порядок увезення і (або) вивезення товарів.

У торгівлі із третіми країнами на території Союзу застосовують єдині (спільні) заходи нетарифного регулювання, рішення щодо застосування, продовження чи скасування яких приймається Євразійською економічною комісією. Перелік товарів, щодо яких встановлено заходи нетарифного регулювання, вносять у спеціальний «єдиний перелік товарів» [155]. Пропозиції стосовно застосування, продовження чи скасування заходів нетарифного регулювання можуть бути представлені як державою-членом, так і Комісією. Порядок і процедура внесення на розгляд Комісії пропозицій від держав-членів щодо введення єдиних (спільних) заходів нетарифного регулювання у Союзі регламентується окремим положенням, що затверджене рішенням Колегії Комісії № 23 від 31.03.2015 [156].

Застосування нетарифних заходів регулювання за загальним правилом здійснюється на основі рішення Комісії. Протокол передбачає можливість

держави-члена ввести такі заходи на тимчасовій основі в односторонньому порядку з метою захисту зовнішнього фінансового становища і забезпечення рівноваги платіжного балансу, а також у випадках, що підпадають під загальні винятки застосування нетарифних заходів. Це випадки, коли:

- заходи є необхідними для дотримання суспільної моралі або правопорядку;

- заходи є необхідними для охорони життя та здоров'я людини, довкілля, тварин і рослин;

- заходи належать до експорту та (або) імпорту золота або срібла;

- заходи застосовують для захисту культурних цінностей і культурної спадщини;

- заходи є необхідними для запобігання вичерпанню природних ресурсів;

- заходи пов'язані з обмеженням експорту товарів, що походять із територій держав-членів, для забезпечення достатньою кількістю таких товарів вітчизняної переробної промисловості впродовж періодів, коли внутрішня ціна на такі товари тримається на нижчому рівні, ніж світова, внаслідок запровадження урядом плану стабілізації;

- заходи є необхідними для придбання чи розподілу товарів при загальному або місцевому їх дефіциті;

- заходи необхідні для виконання міжнародних зобов'язань;

- заходи є необхідними для забезпечення оборони і безпеки;

- заходи необхідні для забезпечення виконання правових актів, які не суперечать міжнародним зобов'язанням, та стосуються митного законодавства, охорони довкілля, захисту інтелектуальної власності й інших актів [155].

З метою введення чи скасування заходів нетарифного регулювання на вищезазначених підставах держава-член надсилає до Комісії відповідну пропозицію щодо застосування таких заходів на території Союзу включно з обґрунтуванням необхідності введення чи скасування таких заходів. У разі неприйняття Комісією такої пропозиції держава-член, що ініціювала введення заходів, може ввести такі заходи в односторонньому порядку. Термін дії такого

тимчасового заходу, уведеного в односторонньому порядку державою-членом, не може перевищувати шести місяців [155].

Міжнародна діяльність Союзу, окрім положень Договору про ЄАЕС, які становлять правову основу міжнародної діяльності об'єднання, регламентується та визначається Рішенням Вищої Євразійської економічної ради № 99 від 23 грудня 2014 р. «Про порядок здійснення Євразійським економічним союзом міжнародного співробітництва», Основними напрямками міжнародної діяльності Євразійського економічного союзу, які затверджуються Вищою радою на кожен календарний рік. Важливим правовим інструментом, що регламентує та визначає порядок укладання, припинення та призупинення дії міжнародних договорів Союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями, є Угода про міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третіми країнами, міжнародними організаціями або міжнародними інтеграційними об'єднаннями (далі – Угода про міжнародні договори) [157]. Угода була підписана 14 травня 2018 р. державами – членами ЄАЕС. Наразі підлягає ратифікації державами-членами та набере чинності з дати отримання депозитарієм останнього письмового повідомлення про ратифікацію. Угода про міжнародні договори набуде чинності від дати отримання депозитарієм (Комісією) дипломатичними каналами останнього письмового повідомлення про ратифікацію угоди державами-членами [157]. Угода є частиною права ЄАЕС.

Процедура укладання міжнародних угод ЄАЕС із третіми країнами проходить кілька стадій. Пропозиція щодо укладання міжнародного договору може вноситися державою-членом, членом Ради Комісії або третьою стороною. У визначеному порядку Колегія Комісії може звернутися до Ради Комісії із проханням ініціювати питання про укладання міжнародного договору із третьою стороною. Така пропозиція у письмовій формі надсилається до Комісії. Відповідно, голова Колегії Комісії інформує про таку пропозицію держав-членів, які зобов'язані впродовж визначеного періоду в письмовій формі

висловити свою позицію стосовно пропозиції укласти договір із третьою стороною.

У випадку згоди всіх держав-членів із доцільністю подальшого розгляду питання укладання міжнародного договору із третьою стороною, Комісія забезпечує розгляд зазначеного питання в межах відповідних консультативних органів при Колегії Комісії та проводить попередній аналіз економічної доцільності укладання такого договору з урахуванням позицій держав-членів. Колегія Комісії забезпечує підготовку відповідних матеріалів: аналітичної довідки, проекту тексту міжнародного договору. Водночас підготовка концептуальних положень договору із третьою стороною, які, зазвичай, стосуються основних цілей договору, основних питань, які буде регулювати договір, здійснюється Комісією спільно із державами-членами [157].

Якщо пропозиція укласти договір надійшла від третьої сторони, то у випадку відсутності згоди щодо подальшого розгляду зазначеного питання з боку хоча б однієї держави-члена, Комісія інформує про таку позицію Союзу третю сторону шляхом письмового повідомлення, яке попередньо погоджується із державами-членами.

За результатами розгляду питання щодо укладання міжнародного договору Комісія ухвалює рішення про винесення питання про початок переговорів на розгляд Вищої ради та затвердження концептуальних положень проекту міжнародного договору. Якщо виникає необхідність додаткового вивчення та дослідження пропозиції про укладання договору, то Комісія може ухвалити рішення про формування спільної дослідної групи із представників держав-членів та Комісії. У роботі такої групи також беруть участь представники третьої сторони.

Під час засідання Вища рада ухвалює відповідне рішення про початок переговорів щодо укладання міжнародного договору. Переговори проводяться переговорною делегацією, до складу якої входять представники держав-членів та Комісії. Керівник переговорної делегації за результатами кожного раунду переговорів надсилає державам-членам і Комісії відповідний звіт про хід та

результати переговорів. Підготовлений за результатами переговорів проект міжнародного договору надсилається державам-членам для проведення процедури внутрішньодержавного погодження.

Після того, як держави-члени виконали всі необхідні внутрішньодержавні процедури щодо погодження проекту такого договору, Вища рада ухвалює відповідне рішення про підписання міжнародного договору, яке здійснюється спільно державами-членами та ЄАЕС. Від імені ЄАЕС договір підписує уповноважена Вищою радою особа.

Рішення про висловлення згоди на обов'язковість для ЄАЕС міжнародного договору приймається Вищою радою після виконання державами-членами усіх необхідних внутрішньодержавних процедур.

Припинення дії міжнародного договору або вихід Союзу із міжнародного договору здійснюється відповідно до положень, що зазначені в договорі. Ініціювати відкликання згоди Союзу на обов'язковість для нього міжнародного договору, припинення дії договору або виходу з нього можуть держави-члени або член Ради Комісії. Відповідна пропозиція надсилається голові Колегії Комісії. Далі здійснюється така процедура: Комісія надсилає інформацію про таку пропозицію усім державам-членам. Держави-члени у визначений термін висловлюють свої позиції щодо питання та у випадку підтримки такої пропозиції про відкликання згоди, припинення дії або виходу Союзу із міжнародного договору всіма державами-членами, питання передається на розгляд до Ради Комісії. Рішення щодо відкликання згоди Союзу на обов'язковість для нього міжнародного договору, припинення або призупинення його дії, вихід із міжнародного договору ухвалюється Вищою радою після завершення державами-членами всіх необхідних внутрішньодержавних процедур.

Отже, укладання міжнародних договорів ЄАЕС із третіми країнами та міжнародними організаціями здійснюється спільно із державами-членами. Відповідно, такі угоди підписуються кожною державою-членом й уповноваженою особою від імені Союзу, з одного боку, та третьою країною, з



іншого. Пропозиція щодо укладання міжнародного договору може висуватися державою-членом, членом Ради Комісії або третьою стороною. Переговори, підготовка концептуальних положень проекту договору ведуться Комісією спільно із державами-членами. Будь-які рішення щодо початку проведення переговорів, підписання міжнародного договору, припинення його дії або виходу ЄАЕС із міжнародного договору приймаються Вищою радою лише після завершення державами-членами всіх внутрішньодержавних процедур.

Порядок взаємодії між державами – членами ЄАЕС та Комісією щодо питань міжнародних торгових спорів визначається окремим документом, який був затверджений Рішенням Ради Комісії № 85 від 2 грудня 2015 р. [158].

23 грудня 2014 р. Вища Євразійська економічна рада своїм рішенням затвердила документ, який регламентує та встановлює організаційні та правові аспекти здійснення Союзом зовнішніх зносин – «Порядок здійснення ЄАЕС міжнародного співробітництва» [114]. Міжнародне співробітництво ЄАЕС спрямоване на досягнення цілей Союзу, а також позиціонування об'єднання як «надійного та передбачуваного партнера на міжнародній арені» та передбачає контакти офіційних представників і посадових осіб органів Союзу з офіційними представниками третіх держав, міжнародних організацій і міжнародних інтеграційних об'єднань, участь у заходах міжнародного характеру, у тому числі презентаціях, конференціях, семінарах [114].

Що стосується інституційного механізму здійснення міжнародного співробітництва, то затверджений Вищою радою Порядок визначає, що таку взаємодію здійснюють: Вища Євразійська економічна рада, Євразійська міжурядова рада, Євразійська економічна комісія та Суд Союзу. Офіційними представниками вищезазначених органів є члени Вищої ради, Євразійської міжурядової ради, Ради і Колегії Євразійської економічної комісії.

Міжнародна співпраця Комісією здійснюється відповідно до «Основних напрямів міжнародної діяльності Союзу» – документа, який формується Комісією на основі пропозицій держав-членів і Комісії з розвитку пріоритетних напрямів діяльності Союзу та щорічно затверджуються Вищою радою. У грудні

2016 р. своїм рішенням Вища євразійська економічна рада затвердила «Основні напрями міжнародної діяльності Євразійського економічного союзу на 2017 р.» [159]. 18 червня 2018 р. на засіданні Вищої ради були затверджені «Основні напрями міжнародної діяльності Євразійського економічного союзу на 2018 р.» [160].

Основними напрямками міжнародної діяльності Союзу на 2017 р. стали такі: співпраця з регіональними інтеграційними об'єднаннями, міжнародними організаціями, урядами третіх держав, проведення переговорів із вищезазначеними суб'єктами з метою укладання міжнародних договорів, у тому числі угод про торговельно-економічне співробітництво та формування зон вільної торгівлі; співпраця із торговельно-економічними партнерами Союзу, сприяння підвищенню обсягів і поліпшенню структури торгівлі, розвиток інвестиційної діяльності, інтеграційних процесів, інноваційний розвиток держав-членів [159].

При здійсненні міжнародної діяльності ЄАЕС у 2018 р. пріоритетними напрямками Вищою радою затверджено такі вектори міжнародного співробітництва:

- взаємодія з урядами третіх країн, регіональними об'єднаннями, міжнародними організаціями та бізнес-спільнотами третіх країн у межах уже створених механізмів співпраці;

- взаємодія з урядами третіх країн, регіональними об'єднаннями, міжнародними організаціями та бізнес-спільнотами третіх країн, які виявляють зацікавленість у співпраці з ЄАЕС із метою виявлення можливих форм взаємодії (підписання меморандумів, інших актів, проведення переговорів щодо укладання преференційних та непреференційних торговельних угод тощо);

- проведення презентацій про ЄАЕС та спільних профільних заходів на різних міжнародних майданчиках з урядами третіх країн, регіональними об'єднаннями, міжнародними організаціями, бізнес-спільнотами й експертними колами третіх країн із метою формування позитивного уявлення про ЄАЕС як

«ефективної та конкурентоспроможної міжнародної організації регіональної економічної інтеграції» [160].

Основні зусилля у сфері міжнародної діяльності ЄАЕС у 2018 р. повинні бути спрямовані на розвиток співпраці за такими напрямками:

– *Співробітництво із державами – членами СНД та регіональними об'єднаннями на просторі СНД.* У межах вектору акцентується увага на взаємодії із Республікою Молдова. У контексті питання слід зазначити, що 14 травня 2018 р. на засіданні Вищої Євразійської економічної ради було прийнято Положення про статус держави-спостерігача при ЄАЕС [161] та ухвалено рішення про надання статусу держави-спостерігача Республіці Молдова [162]. Також окреслюється взаємодія із постійно діючими органами регіональних об'єднань, у тому числі із Виконавчим комітетом СНД. Слід зауважити, що взаємодія відбувається і на рівні інших органів СНД. Так, 25 липня 2018 р. був підписаний Меморандум про співробітництво між Євразійською економічною комісією та Консультативною радою із захисту прав споживачів держав – учасниць СНД, у якому задекларовано цілі подальшої взаємодії у сфері захисту прав споживачів на міжрегіональному рівні ЄАЕС – СНД [163].

– *Взаємодія з європейськими державами, Європейським Союзом та іншими регіональними об'єднаннями у європейському регіоні.* Так, із Грецією взаємодія буде здійснюватися у межах уже підписаної Декларації про співробітництво між Євразійською економічною комісією та урядом Грецької Республіки від 24 червня 2017 р. Із Сербією ведеться переговорний процес щодо підготовки угоди про уніфікацію торгового режиму між державами-членами та Республікою Сербія. З Угорщиною співпраця у сфері агропромислового комплексу має здійснюватися у межах Меморандуму про взаєморозуміння між Євразійською економічною комісією та Міністерством сільського господарства Угорщини від 26 вересня 2016 р.

Основні напрями міжнародної діяльності ЄАЕС на 2018 р. одним із перспективних напрямів визначають співпрацю ЄАЕС та Європейського Союзу

стосовно питань правового регулювання (стандартизація та технічне регулювання) на експертному рівні.

– Виокремлюється співробітництво із державами, регіональними об'єднаннями та бізнес-спільнотами Північної Америки (США, Канада, Мексика), а також із державами, регіональними об'єднаннями та міжнародними організаціями Азії та Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Китайська Народна Республіка, Соціалістична Республіка В'єтнам, Республіка Індія, Сингапур й інші держави, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Шанхайська Асоціація співробітництва та форум «Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво») тощо.

Слід зауважити, що 17 травня 2018 р. було підписано Угоду про торгово-економічну співпрацю між Євразійським економічним союзом та його державами-членами, з одного боку, та Китайською Народною Республікою, з іншого [164]. Угода набере чинності через 60 днів після отримання письмового повідомлення про виконання ЄАЕС, державами – членами ЄАЕС та Китаєм внутрішніх процедур, які необхідні для набрання чинності угоди.

Метою укладеної угоди є створення основи для подальшого розвитку економічних відносин між сторонами у сферах, що визначені угодою [164]. Документ регулює співпрацю в таких напрямках: санітарні та фітосанітарні заходи, технічні бар'єри в торгівлі, митне регулювання та спрощення митних процедур, електронна торгівля й електронний обмін документами, державні закупівлі, конкуренція. Значна частина положень угоди стосується співпраці у сфері інтелектуальної власності.

Угода про торгово-економічну співпрацю містить посилання на норми права СОТ, зокрема на положення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 р., що інкорпорується та стають частиною угоди. Так, до угоди інкорпоровано положення ГАТТ 1994 щодо режиму найбільшого сприяння, національного режиму, положення ст. VIII ГАТТ 1994. Окрім цього, угода встановлює пріоритет норм права СОТ та визначає, що переважну силу матиме Маракешська угода про створення СОТ від 15 квітня 1994 р. у випадку

виникнення будь-яких розбіжностей між положеннями угоди про співпрацю та нормами права СОТ.

Сторонами угоди створюється Спільна комісія, що складатиметься із старших посадових осіб, спеціально призначених від кожної сторони. Спільна комісія приймає рекомендації, а також рішення, що стосуються Правил процедури зазначеного органу (питання проведення засідань, затвердження порядку денного й інші організаційні питання діяльності). Рішення та рекомендації ухвалюються консенсусом.

У межах договірної співпраці ЄАЕС із третіми країнами наразі діє лише Угода про зону вільної торгівлі між Євразійський економічним союзом та його державами-членами, з одного боку, та Соціалістичною Республікою В'єтнам, з іншого, від 29 травня 2015 р. [112]. Угода, якою було створено зону вільної торгівлі в розумінні ГАТТ 1994 та Генеральної угоди з торгівлі послугами, набрала чинності між сторонами 5 жовтня 2016 р.

З Індією та Республікою Сингапур ведуться переговори щодо укладання угод про вільну торгівлю. З урядами Монголії, Республіки Сингапур та Королівства Камбоджа підписано меморандуми про співпрацю та взаєморозуміння [165].

Співпраця із державами та регіональними об'єднаннями Латинської Америки (Аргентинська Республіка, Федеративна Республіка Бразилія, Республіка Колумбія, Андське співтовариство, МЕРКОСУР, Карибське співтовариство, Асоціація карибських держав, Латиноамериканська асоціація інтеграції й іншими об'єднаннями).

З урядами Республіки Чилі та Республіки Перу підписані меморандуми про взаєморозуміння. Меморандум про співпрацю також підписаний із Генеральним секретаріатом Андського співтовариства.

Напрямок взаємодії із державами та регіональними об'єднаннями Близького Сходу й Африки передбачає продовження переговорів з Арабською Республікою Єгипет та Державою Ізраїль щодо укладання угод про зону вільної торгівлі.

У межах реалізації зазначеного вектора міжнародної співпраці ЄАЕС 17 травня 2018 р. було підписано Тимчасову угоду, що приводить до формування зони вільної торгівлі між ЄАЕС та його державами-членами та Ісламською Республікою Іран [166]. Після набрання чинності Угоди передбачається, що для визначеного в угоді переліку товарів увізні мита у взаємній торгівлі будуть зменшені або скасовані. Наприклад, для промислових товарів середній рівень ставок увізного мита Ірану буде знижено з 22,4 до 15,4 %, для сільськогосподарських товарів Іран знизить середній рівень ставок мита з 32,2 до 13,2 %. ЄАЕС будуть знижені ставки мита для промислових товарів у середньому з 8 до 4,7 %, а для сільськогосподарських товарів – з 9,6 до 4,6 % [167].

Основними напрямками міжнародної діяльності на 2018 р. передбачено також розвиток багатосторонньої співпраці з міжнародними організаціями, у тому числі з організаціями системи Організації Об'єднаних Націй (регіональні комісії Економічної та Соціальної ради ООН, Європейська економічна комісія ООН, Економічна та Соціальна комісія ООН для Азії та Тихого океану), зі спеціалізованими установами системи ООН (міжурядові групи Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку, Організації ООН із промислового розвитку та ін.), зі Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Міжнародною організацією праці, Комісією із прав міжнародної торгівлі, Конференцією ООН з питань торгівлі та розвитку [160].

В окремий напрям виділено співпрацю зі спеціалізованими міжнародними організаціями: Всесвітня митна організація, Всесвітня організація охорони здоров'я тварин, Міжнародна організація з міграції, Міжнародний союз автомобільного транспорту, Міжнародна організація цивільної авіації та ін.

Співробітництво ЄАЕС із СОР передбачає роботу у регулярних комітетах СОР, багатосторонніх торгових спеціалізованих робочих групах, спеціальних сесіях регулярних комітетів СОР, а також роботу в межах процедури

врегулювання спорів СОТ стосовно заходів, які належать до компетенції ЄАЕС, зокрема заходів захисту внутрішнього ринку ЄАЕС [160].

Отже, міжнародне співробітництво ЄАЕС із третіми країнами та міжнародними організаціями здійснюється переважно у форматі укладання меморандумів про співпрацю та взаєморозуміння, а також шляхом укладання відповідних угод у сфері торгівлі. Наразі між ЄАЕС і державами – членами ЄАЕС, з одного боку, та третіми країнами, з іншого, укладено три міжнародні угоди: Угода про зону вільної торгівлі між ЄАЕС, державами-членами ЄАЕС та Соціалістичною Республікою В'єтнам від 29 травня 2015 р.; Угода про торгово-економічне співробітництво із Китайською Народною Республікою від 17 травня 2018 р.; Тимчасова угода щодо формування зони вільної торгівлі між ЄАЕС, державами – членами ЄАЕС та Ісламською Республікою Іран від 17 травня 2018 р. Міжнародні угоди із Китаєм та Іраном наразі проходять процедури ратифікації, очікується, що угоди наберуть чинності після виконання сторонами всіх необхідних внутрішньодержавних процедур.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються стрімким розвитком регіональної інтеграції на тлі лібералізації міжнародної торгівлі та розвитку економічних відносин на глобальному рівні.

У межах правової системи СОТ створено та діє спеціальний юридичний механізм, який дозволяє створення та регулює взаємодію митних союзів і регіональних торговельних угод із діяльністю СОТ. Генеральна угода із тарифів та торгівлі (ст. XXIV) дозволяє створення таких регіональних інтеграційних об'єднань без порушення базових принципів СОТ – режиму найбільшого сприяння та принципу недискримінації.

Варто зауважити, що стрімке зростання кількості митних союзів і регіональних зон вільної торгівлі викликало чимало запитань про сумісність таких об'єднань і регіональних преференційних угод із правом СОТ, його базовими принципами. Якщо держави – члени СОТ створюють митний союз або зону вільної торгівлі, то очевидно, що такі об'єднання встановлюють переваги у торгівлі для учасників митного союзу, тобто, по суті, порушують

режим найбільшого сприяння та принцип недискримінації, який є правовою основою лібералізації торговельних відносин у межах СОР.

У структурі СОР було створено спеціальний Комітет із регіональних торговельних угод (The Committee on Regional Trade Agreements), який займається вивченням окремих регіональних угод, розглядом й аналізом системних наслідків впливу таких угод на багатосторонню систему торгівлі, а також дослідженням взаємозв'язків між ними [168].

Із 2006 р. у межах СОР на тимчасовій основі створено новий механізм «прозорості» для регіональних торговельних угод (new transparency mechanism for all RTAs). Відповідно до встановлених механізмом правил держава – член СОР у випадку укладання регіональної преференційної угоди чи приєднання до такої угоди зобов'язана якнайшвидше оголосити про укладання такої угоди чи створення митного союзу та повідомити про цей факт СОР. Комітет СОР із регіональних торговельних угод розглядає таку угоду на предмет відповідності вимогам ст. XXIV ГАТТ та ст. V Генеральної угоди з торгівлі послугами (далі – ГАТС) [168].

Механізм «прозорості», запроваджений у межах СОР, передбачає інформування організації і її членів не тільки про сам факт створення митного союзу чи зони вільної торгівлі, а й про початок переговорів щодо їхнього створення. Так, держави – члени СОР, які перебувають на етапі переговорів щодо створення митного союзу або зони вільної торгівлі, мають повідомити про це Секретаріат СОР. Після укладання відповідної угоди держави-підписанти надсилають до Секретаріату СОР повідомлення, що містить офіційну інформацію, необхідну для ознайомлення із конкретним регіональним об'єднанням. Згодом інформація з'являється на сайті СОР та періодично може надсилатися іншим членам СОР у вигляді короткого огляду [169]. Зазвичай таке повідомлення має бути здійснене до дати ратифікації такої угоди про створення митного союзу чи зони вільної торгівлі її учасниками. Механізм прозорості також передбачає подальше інформування та повідомлення СОР



про будь-які зміни до таких регіональних торговельних угод, серед яких і приєднання нових членів [170].

Усі держави – члени ЄАЕС, за винятком Республіки Білорусь, є членами СОТ. Важливим правовим інструментом, що регламентує взаємодію зобов'язань держав – членів ЄАЕС та СОТ, а також забезпечує виконання зобов'язань СОТ, є Договір про функціонування Митного союзу в межах багатосторонньої торговельної системи від 19 травня 2011 р. (набув чинності 22 серпня 2012 після приєднання Російської Федерації до СОТ) [171].

Зазначений договір закріплює наміри сторін якнайшвидше приєднатися до учасників СОТ, оскільки це, на думку сторін, зможе забезпечити сприятливі умови для поглиблення регіональної інтеграції в міжнародну торговельну систему й ефективного функціонування Митного союзу відповідно до правил та зобов'язань у межах СОТ. Сторони договору також визнають необхідність і переваги уніфікації й однакового застосування торговельних режимів членів Митного союзу у відносинах із третіми країнами, а також необхідність тлумачення торговельних режимів членів Митного союзу у світлі угод СОТ та права СОТ.

Слід зауважити, що при розгляді справ Суд ЄАЕС використовував та посилався на положення права СОТ, зокрема під час розгляду справи за заявою публічного акціонерного товариства «АрселорМіттал Кривий Ріг», юридичної особи за законодавством України щодо невідповідності рішення Євразійської економічної комісії від 29 березня 2016 р. № 28 «Про застосування антидемпінгових заходів шляхом уведення антидемпінгового мита щодо прутків, які походять із України та ввозяться на митну територію Євразійського економічного союзу» Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах ЄАЕС. Судом ЄАЕС було враховано у тому числі і положення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі від 15 квітня 1994 р. й Угоди про застосування ст. VI ГАТТ.

Договір встановлює, що, починаючи з дати приєднання будь-якої зі сторін Митного союзу (нині – ЄАЕС) до СОТ, положення Угоди про

заснування СОТ, як вони визначені у Протоколі про приєднання цієї держави до СОТ, що містить зобов'язання, узяті як умову її приєднання до СОТ, стають частиною правової системи Митного союзу. Держава – член ЄАЕС, що приєднується до СОТ, зобов'язана інформувати інших членів ЄАЕС та координувати з ними дії щодо прийняття зобов'язань, які вимагають унесення змін до правової системи Митного союзу [171].

З моменту приєднання держави – члена Митного союзу до СОТ ставки Єдиного митного тарифу Митного союзу не будуть перевищувати ставки імпортного тарифу, що передбачені Переліком поступок і зобов'язань щодо доступу на ринок товарів (додаток до Протоколу про приєднання конкретної держави-члена до СОТ) за винятком випадків, передбачених Угодою про заснування СОТ.

Стаття 2 Договору про функціонування Митного союзу у межах багатосторонньої торговельної системи встановлює, що сторони вживатимуть заходів для приведення правової системи ЄАЕС і рішень його органів у відповідність до Угоди про заснування СОТ, як це зафіксовано у Протоколі про приєднання держави – члена ЄАЕС до СОТ, ураховуючи зобов'язання, прийняті як одну з умов приєднання до СОТ.

Договір також закріплює пріоритет положень права СОТ над відповідними положеннями міжнародних договорів, укладених у межах ЄАЕС, і рішень органів ЄАЕС на період до моменту приведення правової системи ЄАЕС у відповідність до положень Угоди про заснування СОТ. Права й обов'язки сторін, які випливають з Угоди про заснування СОТ, і стають частиною правової системи Митного союзу (ЄАЕС), не підлягають скасуванню або обмеженню за рішенням органів Митного союзу (ЄАЕС), або міжнародним договором, укладеним між державами-членами. У випадках, коли окремі норми правової системи Митного союзу (ЄАЕС) є «більш ліберальними» порівняно із нормами права СОТ, але водночас не суперечать праву СОТ, то сторони забезпечують застосування таких норм із метою ефективного функціонування Митного союзу (ЄАЕС) і розвитку міжнародної торгівлі [171].

При укладанні міжнародних договорів у межах ЄАЕС, а також ухваленні та застосуванні актів органами ЄАЕС сторони повинні забезпечити відповідність таких договорів та актів органів положенням Угоди про заснування СОТ. Так, Угода про торгово-економічну співпрацю між Євразійським економічним союзом і його державами-членами, з одного боку, та Китайською Народною Республікою, з іншого, містить посилання на норми права СОТ, зокрема на положення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 р., що інкорпорується та стають частиною угоди. Так, до угоди інкорпоровано положення ГАТТ 1994 щодо режиму найбільшого сприяння, національного режиму, положення ст. VIII ГАТТ 1994. Окрім цього, угода встановлює пріоритет норми права СОТ та визначає, що переважну силу матиме Маракешська угода про створення СОТ від 15 квітня 1994 р. у випадку виникнення будь-яких розбіжностей між положеннями угоди про співпрацю та нормами права СОТ.

Слід зауважити, що Договір про функціонування Митного союзу у межах багатосторонньої торговельної системи водночас дозволяє державі-члену Митного союзу (ЄАЕС), яка не є членом СОТ, відступити від положень Угоди про заснування СОТ, включно із зобов'язаннями, які були прийняті державою, що приєднувалася до СОТ, та стали частиною правової системи Митного союзу (ЄАЕС) у тій частині, у якій правова система Митного союзу (ЄАЕС) потребує коригування відповідно до положень Договору щодо обов'язку вжити відповідних заходів стосовно приведення правової системи Митного союзу (ЄАЕС) у відповідність із правом СОТ та/або якщо такі правовідносини автономно регулюються в межах національної правової системи держави-члена, яка не є членом СОТ. Держава, що використовує таке право, повідомляє про це Комісію.

Згідно із положеннями Договору про ЄАЕС (ст. 42) держави – члени ЄАЕС застосовують спільний митний тариф ЄАЕС і спільні заходи регулювання торгівлі із третіми країнами.

У звіті Євразійської економічної комісії «Виконання зобов'язань держав-членів у СОТ», який також містить роз'яснення стосовно тарифного та нетарифного регулювання, зазначено, що введення спільного митного тарифу ЄАЕС базується на виконанні зобов'язань, які містяться в Угоді про заснування СОТ, та у Протоколі про приєднання Російської Федерації, а також на основі «точкового оперативного коригування», яке, у свою чергу, здійснюється на основі звернень уповноважених органів і представників бізнесу держав – членів ЄАЕС, довгострокових орієнтирах спільної промислової та сільськогосподарської політики членів ЄАЕС, а також на моніторингу зовнішньої торгівлі й аналізу ситуації на внутрішніх і зовнішніх ринках [172].

Що стосується заходів нетарифного регулювання, то їх застосування здійснюється відповідно до міжнародних зобов'язань держав – членів ЄАЕС, ураховуючи зобов'язання держав – членів ЄАЕС у СОТ.

Так, у сфері нетарифного регулювання торгівлі розд. VIII Протоколу про заходи нетарифного регулювання у відносинах із третіми країнами (дод. № 7 до Договору про ЄАЕС), який присвячено загальним виняткам для застосування заходів у торгівлі із третіми країнами, значною мірою віддзеркалює положення ст. XX ГАТТ, яка надає державам – членам СОТ право, за умови, що такі заходи не є «засобом свавільної чи невиправданої дискримінації між країнами .... або прихованим обмеженням міжнародної торгівлі» [19], застосовувати їх для захисту суспільної моралі, життя чи здоров'я людей, тварин та рослин; що стосуються імпорту чи експорту золота або срібла та деякі інші винятки.

Що стосується сфери захисту внутрішнього ринку, то варто зауважити, що правовою базою для застосування заходів у цій сфері є ст. 48–49 Договору про ЄАЕС та дод. № 8 до Договору про ЄАЕС. Згідно із висновками юристів та експертів, заходи захисту внутрішнього ринку ЄАЕС застосовують на основі та відповідно до норм права СОТ, а саме: ст. VI та XIX ГАТТ 1994, Угоди про застосування ст. VI ГАТТ 1994 (Антидемпінгова угода), Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, Угоди про спеціальні захисні заходи [172].

Отже, важливим правовим інструментом, що регламентує взаємодію зобов'язань держав – членів ЄАЕС та СОТ, а також забезпечує виконання зобов'язань СОТ, є Договір про функціонування Митного союзу у межах багатосторонньої торговельної системи від 19 травня 2011 р. Зазначений договір зобов'язує сторони вживати заходи для приведення правової системи Митного союзу (тут мається на увазі ЄАЕС) і рішень його органів у відповідність до Угоди про заснування СОТ.

З моменту приєднання держави – члена Союзу до СОТ ставки Єдиного митного тарифу не будуть перевищувати ставки імпортного тарифу, що передбачені Переліком поступок і зобов'язань щодо доступу на ринок товарів (додаток до Протоколу про приєднання конкретної держави-члена до СОТ) за винятком випадків, передбачених Угодою про заснування СОТ.

Договір про функціонування Митного союзу у межах багатосторонньої торговельної системи також закріплює пріоритет положень права СОТ над відповідними положеннями міжнародних договорів, укладених у межах ЄАЕС і рішень органів ЄАЕС на період до моменту приведення правової системи ЄАЕС у відповідність до положень Угоди про заснування СОТ.

### **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3**

1. Процедуру врегулювання спорів у межах ЄАЕС поділяємо на дві стадії: досудовий розгляд спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів за участю держави-члена або Комісії та, власне, розгляд спору Судом ЄАЕС.

2. Процедура досудового врегулювання спорів за своїм юридичним призначенням покликана бути оперативним способом розв'язання спорів у межах ЄАЕС, що забезпечується відносно швидкими термінами розгляду звернення Комісією (не довше двох календарних місяців від дати звернення), упровадженням інформаційних технологій для подачі звернення онлайн через інформаційний портал функціонування внутрішнього ринку. За результатами розгляду звернення Комісія ухвалює відповідне рішення, яке може зобов'язувати державу-відповідача: проінформувати Комісію про вжиття необхідних заходів

щодо виконання норм права ЄАЕС; усунути бар'єри у торгівлі або припинити дії, що оскаржуються заявником та, відповідно, порушують норми права ЄАЕС; внести відповідні зміни до національного законодавства для приведення його у відповідність до положень Договору про ЄАЕС. Про всі вжиті заходи держава-відповідач інформує Комісію.

3. Суд ЄАЕС є постійно діючим органом інтеграційного судочинства у межах Євразійського економічного союзу. Виокремлюємо такі особливості компетенції Суду ЄАЕС:

– Компетенція Суду ЄАЕС *ratione personae* поширюється на держав-членів, Комісію, співробітників органів ЄАЕС, юридичних осіб і приватних підприємців, що зареєстровані в державі-члені або у третій країні.

– До кола суб'єктів, які мають право звертатися до Суду ЄАЕС, не входять фізичні особи, незважаючи на те, що норми права ЄАЕС можуть стосуватися прав та інтересів фізичних осіб.

– Звернутися за роз'ясненням до Суду ЄАЕС можуть лише держави-члени, а також органи ЄАЕС. Юридичні особи та фізичні особи не мають такого права.

Предметна компетенція Суду ЄАЕС *ratione materiae* охоплює спори щодо: відповідності міжнародного договору у межах Союзу або його окремих положень Договору; дотримання іншою державою-членом Договору, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, рішень органів об'єднання або окремих їх частин; відповідності рішень Комісії або окремих його частин Договору, міжнародним договорам у межах Союзу, рішенням органів Союзу; оскарження дій (бездіяльності) Комісії. Відповідно, оскаржити в Суді ЄАЕС можна лише рішення Комісії. Рішення Вищої ради та Міжурядової ради оскарженню в Суді ЄАЕС не підлягають. Особливістю юрисдикції *ratione materiae* також є те, що Суд ЄАЕС не має повноважень розглядати вимоги щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру.

4. Укладання міжнародних договорів Євразійського економічного союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями здійснюється спільно із державами-членами. Відповідно такі угоди підписуються кожною державою-

членом та уповноваженою особою від імені Союзу, з одного боку, та третьою країною, з іншого. Пропозиція щодо укладання міжнародного договору може висуватися державою-членом, членом Ради Комісії або третьою стороною. Переговори, підготовка концептуальних положень проекту договору ведуться Комісією спільно із державами-членами. Будь-які рішення щодо початку проведення переговорів, підписання міжнародного договору, припинення його дії або виходу ЄАЕС із міжнародного договору приймаються Вищою радою лише після завершення державами-членами всіх внутрішньодержавних процедур.

5. Аналіз правового механізму міжнародної співпраці ЄАЕС із третіми країнами та міжнародними організаціями засвідчив, що взаємодія між ними здійснюється переважно у форматі укладання меморандумів про співробітництво та взаєморозуміння, а також шляхом підписання відповідних угод у сфері торгівлі.

6. Важливим юридичним інструментом, який регламентує взаємодію зобов'язань держав – членів ЄАЕС та СОТ, а також забезпечує виконання зобов'язань СОТ, є Договір про функціонування Митного союзу в межах багатосторонньої торговельної системи від 19 травня 2011 р. Зазначений договір зобов'язує сторони вживати заходи для приведення правової системи Євразійського економічного союзу і рішень його органів у відповідність до Угоди про заснування СОТ, а також закріплює пріоритет положень права СОТ над відповідними положеннями міжнародних договорів, укладених у межах ЄАЕС і рішень органів Союзу на період до моменту приведення правової системи ЄАЕС у відповідність до положень Угоди про заснування СОТ.

## ВИСНОВКИ

1. Запропоновано виокремити такі історичні етапи розвитку економічної інтеграції у євразійському регіоні за критерієм інституційно-договірного оформлення: I. Етап формування та розвитку інтеграційних процесів у межах СНД, що передував розвитку економічної інтеграції між учасниками Митного союзу. II. Етап підготовки та функціонування Митного союзу (від дати укладання Угоди про Митний союз від 20 січня 1995 р. до 2014 р.). III. Етап розвитку економічної інтеграції у межах ЄАЕС (від укладання Договору про Євразійський економічний союз – донині).

Економічна інтеграція у межах СНД була реалізована у формі зони вільної торгівлі. Другий етап розвитку інтеграції в євразійському регіоні характеризується розробкою міжнародно-правового забезпечення інтеграційних процесів і спроб правового й інституційного регулювання Митного союзу без суттєвої практичної реалізації положень укладених договорів на практиці.

Особливістю третього етапу розвитку економічної інтеграції у євразійському регіоні є створення Євразійського економічного союзу. Відповідно до положень Договору про Євразійський економічний союз від 29 травня 2014 року ЄАЕС визначається як міжнародна організація регіональної економічної інтеграції, у межах якої забезпечується вільний рух товарів, послуг, працівників та капіталу, а також здійснення погодженої, скоординованої та єдиної політики у визначених Договором про ЄАЕС й іншими міжнародними договорами у межах об'єднання сферах.

2. Компетенцію Євразійського економічного союзу визначаємо як сукупність повноважень і прав, якими на договірній основі наділяють Союз (його органи) держави-члени для виконання покладених на нього функцій і завдань. Встановлено, що цілі діяльності ЄАЕС визначають його компетенцію, зумовлюють характер повноважень органів.

Компетенція ЄАЕС класифікується за територіальним критерієм на внутрішню, що здійснюється на території Союзу та стосується функціонування



внутрішнього ринку й інших питань у межах митної території об'єднання, та зовнішню – повноваження ЄАЕС на міжнародній арені як суб'єкта міжнародних відносин.

3. Митний союз у межах ЄАЕС як етап економічної інтеграції відповідає основним критеріям, які сформувався у міжнародному економічному праві та, відповідно, містить внутрішню складову, яка означає скасування мит і кількісних обмежень у торгівлі між учасниками митного союзу у межах митної території, та зовнішню, що передбачає встановлення спільного митного тарифу у торгівлі із третіми країнами.

4. Для повноцінного функціонування внутрішнього ринку ЄАЕС, на нашу думку, необхідними є подальша розробка й удосконалення міжнародно-правової бази, гармонізація законодавств держав-членів, розробка єдиних стандартів, усунення бар'єрів та обмежень, які наразі існують у торгівлі між державами-членами, підготовка технічної бази та відповідні економічні передумови, які би дозволили перехід від Митного союзу до наступного етапу економічної інтеграції.

5. Правовий механізм ЄАЕС – це система правових норм, що регулює створення та функціонування об'єднання, і регламентує інтеграційні процеси в межах зазначеної міжнародної організації. У свою чергу, договірний механізм ЄАЕС визначається як система міжнародних угод, що регулює інтеграційні процеси в Союзі та є правовою основою розвитку інтеграції у межах об'єднання.

6. Для права Євразійського економічного союзу характерним є принцип *правонаступництва правового регулювання*, відповідно до якого право ЄАЕС охоплює також акти Вищої євразійської економічної ради, Комісії МС, Комісії Митного союзу та Єдиного економічного простору, а також міжнародні договори, які були укладені в межах формування правової бази Митного союзу та Єдиного економічного простору до набрання чинності Договору про ЄАЕС, якщо такі акти були чинними (діяли) на момент набуття чинності Договору про ЄАЕС та не суперечать йому.

7. Норми права ЄАЕС класифікуються за предметом правового регулювання та за часом дії. Так, за предметом правового регулювання виокремлено інституційні або організаційні норми (регламентують створення Євразійського економічного союзу, визначають його міжнародно-правовий статус, створення та повноваження органів Союзу); матеріальні норми (регулюють конкретні відносини у межах ЄАЕС, а саме: питання торгівлі, митне та митно-тарифне регулювання, вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, інші питання функціонування внутрішнього ринку та економічного союзу); процесуальні норми (регламентують порядок розгляду спорів у межах ЄАЕС, зокрема порядок розгляду спорів Судом Євразійського економічного союзу). За часом дії виокремлено норми постійної дії та тимчасові норми.

8. Договір про ЄАЕС є установчим актом Євразійського економічного союзу, правовою основою його діяльності, встановлює права й обов'язки держав-членів, а також має переважну силу над іншими міжнародними договорами в межах об'єднання. У системі норм права Євразійського економічного союзу Договір про ЄАЕС має пріоритет над нормами міжнародних договорів, укладених у межах Союзу, у випадку виникнення розбіжностей та суперечностей. Рішення та розпорядження органів Союзу не повинні суперечити положенням Договору про ЄАЕС та міжнародним договорам у межах об'єднання.

9. Інституційний механізм Євразійського економічного союзу є системою органів, що створена державами-членами у межах Союзу для виконання досягнення цілей об'єднання, для чого держави-члени наділяють органи відповідною компетенцією, а також включає акти, які ці органи ухвалюють.

10. Органи Євразійського економічного союзу класифікуються за критерієм створення на основні органи (створені на основі Договору про ЄАЕС) та допоміжні, консультативні органи (створюються основними органами відповідно до положень Договору та в межах їхньої компетенції за необхідністю), за порядком функціонування – постійно діючі органи (Комісія

ЄАЕС, Суд ЄАЕС), та органи, діяльність яких є сесійною (Вища Євразійська економічна рада, Євразійська міжурядова рада).

Вищим представницьким органом Євразійського економічного союзу є Вища рада, що розглядає принципові питання діяльності об'єднання, визначає стратегію, напрями та перспективи розвитку інтеграції, а також ухвалює рішення, що спрямовані на реалізацію цілей і завдань Союзу. Рішення Вищої ради приймаються консенсусом та підлягають виконанню державами-членами у порядку, який передбачений національним законодавством держав-членів.

Представницьким органом на рівні глав урядів є Міжурядові рада, діяльність якої спрямована на забезпечення реалізації та контролю за виконанням положень установчих договорів, міжнародних договорів у межах Союзу та рішень Вищої ради. Міжурядова рада є підконтрольною та підзвітною Вищій раді, водночас контролює та здійснює розпорядчі функції щодо Комісії та інших органів Союзу.

Комісія є постійно діючим регулюючим органом Союзу, основна функція якої – забезпечення умов функціонування та розвитку об'єднання, а також розробка пропозицій у сфері економічної інтеграції в межах ЄАЕС, для чого зазначений орган наділений відповідними повноваженнями. Структурно Комісія складається із Ради Комісії та Колегії Комісії. При Колегії комісії функціонують профільні департаменти, а також створено низку консультативних органів. У чітко визначених Договором сферах Комісія може ухвалювати обов'язкові для виконання рішення, які поширюються на держави – члени ЄАЕС, на юридичних осіб, у тому числі фізичних осіб, що зареєстровані як індивідуальні підприємці. Такі рішення Комісії є складовою частиною права ЄАЕС та підлягають безпосередньому застосуванню на території держав-членів.

Постійно діючим судовим органом розв'язання спорів у межах Євразійського економічного союзу є Суд ЄАЕС, мета діяльності якого – забезпечення однакового застосування державами-членами й органами об'єднання Договору про ЄАЕС, міжнародних договорів у межах об'єднання,

міжнародних договорів ЄАЕС із третіми країнами, а також рішень органів Союзу.

Допоміжні та консультативні органи створюються основними органами в межах їхньої компетенції за необхідністю. До допоміжних та консультативних органів належать: Рада керівників уповноважених органів у сфері санітарно-епідеміологічного благополуччя населення держав – членів ЄАЕС, Консультативний комітет із макроекономічної політики, Консультативний комітет зі статистики, Консультативний комітет із фінансових ринків, Консультативний комітет щодо питань підприємництва та ін.

11. Внутрішньоорганізаційний механізм ЄАЕС підпорядковується загальним принципам побудови організаційного механізму міжнародних організацій та охоплює вищі органи, виконавчі та судові. Водночас організаційний механізм має певні особливості, що виявляються у структурі побудови такого механізму та функціях, які виконують органи. Особливостями інституційного механізму, створеного в межах Євразійського економічного союзу, є наступні:

- *Суміщення функцій у певних сферах.* Деякі органи об'єднання можуть суміщати функції у певних сферах й одночасно виконувати виконавчі, бюджетні та контрольні функції, функції вирішення спорів тощо. Наприклад, Комісія ЄАЕС як постійно діючий регулюючий орган ЄАЕС має повноваження у бюджетній сфері, у сфері зовнішньої торгівлі та митного регулювання, ухвалює технічні регламенти ЄАЕС, виконує функцію врегулювання спорів між державами-членами на етапі досудового розгляду спорів Судом Євразійського економічного союзу.

- *Формування складу органів із представників виконавчої влади держав-членів.* До складу більшості органів ЄАЕС (Вища рада, Міжурядова рада, Рада Комісії) входять представники органів виконавчої влади держав-членів на рівні глав держав, глав урядів, заступників глав урядів.

- *Юридична природа актів Комісії ЄАЕС.* Комісія ЄАЕС у певних чітко визначених сферах (ухвалення технічних регламентів у сфері технічного

регулювання, встановлення єдиних вимог і правил у сфері санітарного та ветеринарного контролю та ін.) може ухвалювати обов'язкові для виконання рішення, які поширюються на держави – члени ЄАЕС, на юридичних осіб, у тому числі фізичних осіб, що зареєстровані як індивідуальні підприємці, та підлягають безпосередньому застосуванню на території держав-членів.

12. Процедура врегулювання спорів у межах ЄАЕС передбачає дві стадії: досудовий розгляд спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів за участю держави-члена або Комісії, та, власне, розгляд спору Судом ЄАЕС.

13. Процедура досудового вирішення спорів передбачає обов'язкове попереднє звернення заявника до держави-члена або Комісії для розв'язання спору шляхом консультацій, переговорів та інших способів, передбачених установчим договором, міжнародними договорами у межах Союзу.

Аналіз діяльності Комісії у цій сфері засвідчив, що переважна більшість звернень до неї стосується функціонування внутрішнього ринку, технічних та інших обмежень у торгівлі товарами. У межах таких звернень здійснюється моніторинг ситуацій, консультації за участі зацікавлених сторін, за результатами яких Комісією ухвалюються відповідні рішення. Такі рішення можуть зобов'язувати державу-відповідача проінформувати Комісію про вжиття необхідних заходів щодо виконання норм права ЄАЕС, усунути бар'єри у торгівлі або припинити дії, які оскаржуються заявником та, відповідно, порушують норми права ЄАЕС.

Процедура досудового вирішення спорів за своїм юридичним значенням покликана бути оперативним способом урегулювання спорів у межах ЄАЕС, що забезпечується відносно швидкими термінами розгляду звернення Комісією (не довше двох календарних місяців від дати звернення); упровадженням технологій для подачі звернення онлайн через інформаційний портал функціонування внутрішнього ринку.

14. Предметна компетенція Суду Євразійського економічного союзу охоплює спори щодо: відповідності міжнародного договору в межах Союзу або його окремих положень Договору про ЄАЕС; дотримання іншою державою –

членом ЄАЕС положень Договору, міжнародних договорів у межах ЄАЕС, рішень органів об'єднання або окремих їх частин, а також окремих положень міжнародних договорів та/або рішень; відповідності рішень Комісії або окремих його частин Договору про ЄАЕС, міжнародним договорам у межах Союзу, та/або рішенням органів об'єднання; оскарження дій (бездіяльності) Комісії. Особливістю компетенції зазначеного органу є те, що Суд ЄАЕС не має повноважень розглядати вимоги щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру.

Компетенція Суду ЄАЕС за колом суб'єктів поширюється на держав-членів, Комісію, співробітників органів Євразійського економічного союзу, юридичних осіб і приватних підприємців, які зареєстровані в державі-члені або у третій державі.

Юридичні особи і приватні підприємці, які зареєстровані в державі-члені або у третій державі, мають право звернутися до Суду ЄАЕС із заявою про розгляд питання щодо відповідності рішення Комісії ЄАЕС або окремих його частин, що стосуються прав і законних інтересів таких осіб, положенням Договору про ЄАЕС, міжнародним договорам у межах ЄАЕС, а також із заявою щодо оскарження дій або бездіяльності Комісії, якщо такі дії або бездіяльність призвели до порушення передбачених Договором та міжнародними договорами у межах ЄАЕС прав і законних інтересів таких осіб.

15. Характерними особливостями процедури розв'язання спорів Судом ЄАЕС є такі:

- обов'язкова умова розгляду спорів Судом ЄАЕС – вичерпання процедури досудового розгляду спору;
- суд ЄАЕС не має повноважень розглядати вимоги щодо компенсації збитків або інші вимоги майнового характеру;
- окрім держав-членів, до Суду ЄАЕС мають право звертатися юридичні особи і приватні підприємці, які зареєстровані в державі-члені або у третій державі, із заявою про розгляд питання щодо відповідності рішення Комісії ЄАЕС або окремих його частин, що стосуються прав і законних інтересів таких

осіб, положенням Договору про ЄАЕС, міжнародним договорам у межах ЄАЕС, а також із заявою щодо оскарження дій або бездіяльності Комісії;

- роз'яснення Судом ЄАЕС положень Договору, норм права ЄАЕС мають рекомендаційний характер. Запитувати роз'яснення норм права ЄАЕС Судом ЄАЕС можуть держави-члени, а також органи Євразійського економічного союзу.

16. Договір про ЄАЕС наділяє Союз повноваженнями здійснювати міжнародну співпрацю з державами, міжнародними організаціями і самостійно або спільно з державами-членами укладати з ними міжнародні договори з питань, віднесених до компетенції Союзу, за наявності таких умов: така діяльність спрямована на розв'язання завдань і цілей, яких має на меті досягти ЄАЕС; така міжнародна діяльність має здійснюватися в межах компетенції Союзу. Незважаючи на те, що Договір передбачає можливість Союзу укладати такі міжнародні договори у межах своїх повноважень самостійно, аналіз укладених міжнародних договорів із третіми країнами, а також Угоди про міжнародні договори Євразійського економічного союзу із третіми країнами, міжнародними організаціями або міжнародними інтеграційними об'єднаннями від 14 травня 2018 р., яка регламентує порядок і процедуру підписання таких документів, засвідчив, що укладання міжнародних договорів ЄАЕС із третіми країнами та міжнародними організаціями здійснюється спільно із державами-членами.

Переговори, підготовка концептуальних положень проекту договору ведуться Комісією спільно із державами-членами. Будь-які рішення щодо початку проведення переговорів, підписання міжнародного договору, припинення його дії або виходу ЄАЕС із міжнародного договору приймаються Вищою Євразійською економічною радою лише після завершення державами-членами всіх внутрішньодержавних процедур. Міжнародні договори у межах ЄАЕС, міжнародні договори Союзу із третіми країнами набувають чинності після виконання державами-членами всіх необхідних внутрішньодержавних процедур.

17. Проведене дослідження юридичної природи Євразійського економічного союзу засвідчило, що об'єднання є міжнародною міждержавною організацією, яка створена та функціонує на основі міжнародного договору між державами, заснована відповідно до норм і принципів міжнародного права, має систему органів, що наділяються державами-членами відповідним переліком повноважень і компетенцією, характер та обсяг якої зумовлений цілями ЄАЕС.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кашкин С.Ю., Четвериков А.О. Основы интеграционного права: учеб. пособ. Москва: Проспект, 2014. 224 с.
2. Овчаренко Н. Модели современных интеграционных процессов. URL: <http://www.xserver.ru/user/msipr/> (дата звернення: 30.08.2018).
3. Online Etymology Dictionary. URL: [https://www.etymonline.com/word/integration\\_](https://www.etymonline.com/word/integration_) (дата звернення: 30.08.2018).
4. Плевски Никола Лј. The Concept Of Political Integration: The Perspectives of Neofunctionalist Theory. *Journal of Liberty and International Affairs*. 2015. Vol. 1, No. 1. URL: [http://e-jlia.com/papers/-34928593\\_voll\\_num1\\_par4.pdf](http://e-jlia.com/papers/-34928593_voll_num1_par4.pdf) (дата звернення: 30.08.2018).
5. Hosny A.S. Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*. 2013. 2 (5) May. Pages: 133–155.
6. Матюшенко І.Ю. Беренда С.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посіб. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 496 с.
7. Balassa B. The Theory of Economic Integration. URL: [http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Theory%20of%20Economic%20Integration%20\(Balassa\).pdf](http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Theory%20of%20Economic%20Integration%20(Balassa).pdf) (дата звернення: 31.08.2018).
8. Torrent R. The Legal Toolbox for Regional Integration: A Legal Analysis from an Interdisciplinary Perspective. URL: <http://crei.cat/wp-content/uploads/2016/08/Torrent.pdf> (дата звернення: 31.08.2018).
9. Лепешков Ю. Межгосударственная интеграция в рамках Европейского Союза: некоторые вопросы теории. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2001. № 1. URL: [http://evolutio.info/index.php?option=com\\_content&task=view&id=404&Itemid=52](http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=404&Itemid=52) (дата звернення: 31.08.2018).

10. World Trade Organization. URL: [https://www.wto.org/english/thewto\\_e/whatis\\_e/what\\_stand\\_for\\_e.htm](https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm) (дата звернення: 31.08.2018).
11. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Zollverein> (дата звернення: 31.08.2018).
12. Southern African Customs Union. URL: <http://www.sacu.int/show.php?id=394> (дата звернення: 31.10.2018).
13. Warren S. Payne. North American Free Trade Agreement: An Overview. URL: <https://bipartisanpolicy.org/wp-content/uploads/2017/06/BPC-North-American-Free-Trade-Agreement-Overview.pdf> (дата звернення: 31.08.2018).
14. Global News. URL: <https://globalnews.ca/news/4503144/nafta-details-of-trade-deal/> (дата звернення: 31.08.2018).
15. Additional Protocol to the Treaty of Asuncion on the Institutional Structure of MERCOSUR. URL: [http://www.sice.oas.org/trade/mrcsr/-ourop/ourop\\_e.asp](http://www.sice.oas.org/trade/mrcsr/-ourop/ourop_e.asp) (дата звернення: 31.08.2018).
16. World Trade Law: Text, Materials and Commentary / S. Lester et. al. – Oxford and Portland, Oregon: 2008. 892 p.
17. Задоя А.О., Боцула А.П. Міжнародні інтеграційні та деінтеграційні процеси: суперечливі наслідки. URL: <http://acadrev.duan.edu.ua/images/-stories/files/2017-1/11.pdf> (дата звернення: 31.08.2018).
18. UNCTAD The Trade and Development Report, 2007, "Regional cooperation for development", UNITED NATIONS PUBLICATIONS. URL: [http://unctad.org/en/docs/tdr2007\\_en.pdf](http://unctad.org/en/docs/tdr2007_en.pdf) (дата звернення: 31.08.2018).
19. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) в ред. від 15.04.1994. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_264/page3](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264/page3) (дата звернення: 31.08.2018).
20. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посіб. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 496 с.

21. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
22. Шпакович О.М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішній правопорядок держав-членів: теорія і практика: монограф. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 415 с.
23. Шибаева Е.А. Право международных организаций: вопросы теории. Москва: Междунар. отношения, 1986. 160 с.
24. Віденська конвенція про охорону озонного шару від 22 березня 1985 року. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_088/page](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_088/page) (дата звернення: 31.08.2018).
25. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії: підруч. [для студ. вищих навч. закладів, що навч. за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини»] / за ред. В.Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
26. Попко В.В. Юридична природа Європейського Союзу. *Журнал порівняльного і європейського права*. 2016. Вип. 1. С. 92–104.
27. Klaus Dieter Borchardt. The ABC of the European Union law. URL: [https://euicc-ks.com/wp-content/uploads/2016/03/abc\\_eng.pdf](https://euicc-ks.com/wp-content/uploads/2016/03/abc_eng.pdf) (дата звернення: 31.08.2018).
28. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація sui generis. *Публічне право*. 2011. № 1 (2011). С. 82–87.
29. Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. доп. Київ: КНЕУ, 2001. 340 с.
30. Шпакович О.М. Елементи наднаціональності в праві міжнародних організацій. *Європейське право: наук.-практ. журн.* 2012. № 1. С. 76–84.
31. Шпакович О.М. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав-членів. *Віче*. 2014. № 20. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4408/> (дата звернення: 31.08.2018).
32. Treaty establishing the European Coal and Steel Community dated 18 April 1951. URL: [https://www.cvce.eu/en/obj/treaty\\_establishing\\_the\\_european\\_](https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_establishing_the_european_)

coal\_and\_steel\_community\_paris\_18\_april\_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 31.08.2018).

33. Шпакович О.М. Наднаціональність в праві міжнародних організацій. *Вестник міжнародних організацій*. 2012. № 2 (37). С. 133–143.

34. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: підруч. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2007. 303 с.

35. Кулеба Д.І. Принцип наднаціональності у міжнародному праві: наук. доп. Київ, 2011. 22 с.

36. Мещерякова О.М. Наднаціональність в праві Європейського Союзу и проблема суверенитета : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 «Міжнародне право. Європейське право». Москва, 2010. 38 с.

37. Королёв М.А. Наднаціональність с точки зрения міжнародного права. *Московский журнал міжнародного права*. 1997. № 2. С. 3–20.

38. Loic Azolai. «Integration through law» and us. *International Journal of Constitutional Law*. 1 April 2016. Vol. 14, issue 2. Pages 449–463.

39. Терзи А.А. Интеграційне право як комплексна отрасль законодавства України: теоретическі основи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 519–524.

40. Договор о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/) (дата звернення: 31.08.2018).

41. Муравйов В.І., Березовська І.А. Види компетенції реформованого Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. 37. С. 53–57.

42. Consolidated version of the Treaty on European Union dated 7th of February 1992. URL: [http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC\\_1&format=PDF](http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF) (дата звернення: 31.08.2018).

43. Consolidated versions of the Treaty on the Functioning of the European Union signed on 13 December 2007. URL: [http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0006.01/DOC\\_3&format=PDF](http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0006.01/DOC_3&format=PDF) (дата звернення: 31.08.2018).

44. Консультативное заключение Большой коллегии Суда по заявлению Министерства юстиции Республики Беларусь от 4 апреля 2017. URL: <http://courteurasian.org/page-24731> (дата звернення: 31.08.2018).

45. Айдарбаев С.Ж., Сапаргали А.С. Правовой статус Евразийского экономического союза. *KazNU Bulletin. International relations and international law series*. 2015. No1 (69). С. 13–19.

46. Право Евразийского экономического союза: учеб. пособ. / отв. ред. Е.Г. Моисеев. Москва: Проспект, 2016. 160 с.

47. Бекашев К.А. ЕАЭС: международная (межгосударственная) организация или международное (межгосударственное) интеграционное объединение? *Евразийский юридический журнал*. 2014. Вип. 11 (78). С. 14–16.

48. Евразийская экономическая комиссия. Технические регламенты, вступившие в силу. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/tehnreg/-deptexreg/tr/Pages/TRVsily.aspx> (дата звернення: 31.08.2018).

49. Ануфриева Л.П. О некоторых теоретических подходах к праву евразийской интеграции и ее институционализации. *Lex Russica*. 2017. № 9. С. 116–126.

50. Соколова Н.А. Евразийский экономический союз: правовая природа и природа права. *Lex Russica*. 2017. № 11. С. 47–57.

51. Капустин А.Я. Право Евразийского экономического союза: международно-правовой дискурс. *Журнал российского права*. 2015. № 11. С. 59–69.

52. Исполинов А.С. Что скрывается за броским термином «интеграционное правосудие»? *Право: журн. Высшей школы экономики*. 2017. № 3. С. 105–120.

53. Шмаков Р.В. К вопросу о «наднациональности» права Евразийского экономического союза. *Евразийский юридический журнал*. 2015. № 10. С. 16–22.

54. Азанов Б.К. Договор о Евразийском экономическом союзе: комплексный правовой анализ (заключительная часть). *Евразийский юридический журнал*. 2014. № 10. С. 11–24.

55. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_077](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_077) (дата звернення: 31.08.2018).

56. Статут Співдружності Незалежних Держав. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_033](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_033) (дата звернення: 31.08.2018).

57. Угода про загальні умови поставок товарів між організаціями держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав від 20 березня 1992 року. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997\\_075](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_075) (дата звернення: 31.08.2018).

58. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності від 20 березня 1992 року. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997\\_076](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_076) (дата звернення: 31.08.2018).

59. Угода про співробітництво в галузі зовнішньоекономічної діяльності від 15 травня 1992 року. URL: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997\\_134](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_134) (дата звернення: 31.08.2018).

60. Угода про обмін інформацією в галузі зовнішньоекономічної діяльності від 24 вересня 1993 року. URL: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997\\_042](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_042) (дата звернення: 31.08.2018).

61. Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності від 24 грудня 1993 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_144](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_144) (дата звернення: 31.08.2018).

62. Угода про узгодження антимонопольної політики від 12 березня 1993 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_024](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_024) (дата звернення: 31.08.2018).

63. Договір про створення Економічного союзу від 24 вересня 1993 року. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997\\_035](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_035) (дата звернення: 31.08.2018).

64. Международно-правовые основы создания и функционирования Евразийского экономического союза: монограф. / К.А. Бекашев и др.; отв. ред. Е.Г. Моисеев. Москва: Проспект, 2015. 176 с.

65. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 травня 2018 року «Про припинення дії для України окремих міжнародних договорів, укладених у рамках Співдружності Незалежних Держав»: Указ Президента України № 139/2018 URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1392018-24202> (дата звернення: 31.08.2018).

66. Угода про створення зони вільної торгівлі від 15 квітня 1994 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_051](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_051) (дата звернення: 31.08.2018).

67. Договір про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_n25](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_n25) (дата звернення: 31.08.2018).

68. Интернет-портал СНГ. URL: <http://www.e-cis.info/zst.php> (дата звернення: 31.10.2018).

69. Про ставки ввізного мита стосовно товарів, що походять з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів від 30 грудня 2015 р. № 1146. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1146-2015-%D0%BF> (дата звернення: 31.08.2018).

70. «О приостановлении Российской Федерацией действия Договора о зоне свободной торговли в отношении Украины»: Федеральный закон от 30.12.2015 № 410-ФЗ URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_191391/3d0cac60971a511280cbba229d9b6329c07731f7/#dst100009](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191391/3d0cac60971a511280cbba229d9b6329c07731f7/#dst100009) (дата звернення: 31.08.2018).

71. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 травня 2018 року «Про припинення дії для України окремих міжнародних договорів, укладених у рамках Співдружності Незалежних Держав»: Указ

Президента України № 139/2018 URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1392018-24202> (дата звернення: 31.08.2018).

72. Официальный сайт Евразийского экономического союза. URL: <http://www.eaeunion.org/#about-history> (дата звернення: 31.08.2018).

73. Соглашение о таможенном союзе от 20 января 1995 года. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997\\_156](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_156) (дата звернення: 31.08.2018).

74. Соглашение о Таможенном союзе между Российской Федерацией и Республикой Беларусь от 06 января 1995 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_15906/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15906/) (дата звернення: 31.08.2018).

75. Договор между Республикой Белоруссия, Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой и Российской Федерацией об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях от 29 марта 1996 года. URL: [http://www.base.spinform.ru/show\\_doc.fwx?rgn=3990](http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3990) (дата звернення: 31.08.2018).

76. Договор о Таможенном союзе и Едином экономическом пространстве от 26 февраля 1999 года. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/Dogovor\\_26021999.aspx](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/Dogovor_26021999.aspx) (дата звернення: 31.08.2018).

77. Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества от 10 октября 2000 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_106656/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_106656/) (дата звернення: 31.08.2018).

78. «О Положении о Межгосударственном совете Евразийского экономического сообщества»: Решение Межгосударственного совета ЕврАсЭС от 31.05.2001 № 3 (ред. от 10.10.2008). URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_106968/385927040579229b8a248ce903a1ba30947fdc7a/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_106968/385927040579229b8a248ce903a1ba30947fdc7a/) (дата звернення: 31.08.2018).

79. Договор о создании единой таможенной территории и формировании таможенного союза от 06.10.2007. URL:



[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_93361/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_93361/) (дата звернения: 31.10.2018).

80. Договор о Комиссии Таможенного союза от 6 октября 2007 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_93363/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_93363/) (дата звернения: 31.08.2018).

81. Договор о Евразийской экономической комиссии от 18 ноября 2011 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_121990/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121990/) (дата звернения: 31.08.2018).

82. Консультативное заключение Большой коллегии Суда Евразийского экономического союза от 10 июля 2018 года по заявлению Республики Беларусь о разъяснении положений Договора о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: <http://courteurasian.org/page-25501> (дата звернения: 31.08.2018).

83. Решение Суда Евразийского экономического сообщества от 10 июля 2013 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_149292/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149292/) (дата звернения: 30.09.2018).

84. Решение Высшего Евразийского экономического совета от 19.12.2011 № 9 «О вступлении в силу международных договоров, формирующих Единое экономическое пространство Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации». URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_123790/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_123790/) (дата звернения: 31.08.2018).

85. «О Положении о бюджете Евразийского экономического союза»: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 78 от 10 октября 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_164020/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_164020/) (дата звернения: 31.08.2018).

86. Решение Совета Евразийской экономической комиссии от 15.07.2015 № 42 «Об утверждении Положения о составе и структуре бюджетной классификации Евразийского экономического союза». URL:

[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_183395/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_183395/) (дата звернения: 31.08.2018).

87. Кашкин С.Ю., Исакова Ж.Т. Евразийская идея как концепция становления и функционирования Евразийского экономического Союза. *Евразийский юридический журнал*. 2015. № 4(83). С. 12–17.

88. Judgment of the Court of 25 April 1985. Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Measures having equivalent effect – Indications of origin. Case 207/83. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0207&from=EN> (дата звернения: 01.09.2018).

89. Барьеры, изъятия и ограничения Евразийского экономического союза: доклад Евразийской экономической комиссии. Москва. 2017. 38 с.

90. Договор о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза от 11 апреля 2017 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_215314/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_215314/) (дата звернения: 01.09.2018).

91. Таможенный кодекс Евразийского экономического союза. Приложение № 1 к Договору о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза от 11 апреля 2017 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_215315/#dst0](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_215315/#dst0) (дата звернения: 01.09.2018).

92. Протокол о порядке зачисления и распределения сумм ввозных таможенных пошлин (иных пошлин, налогов и сборов, имеющих эквивалентное действие), их перечисления в доход бюджетов государств-членов. Приложение № 5 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/Cons\\_doc\\_LAW\\_163855/56ab281a64f661b03af7ab32bd3731336b9b0b9b/#dst101872](http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_163855/56ab281a64f661b03af7ab32bd3731336b9b0b9b/#dst101872) (дата звернения: 01.09.2018).

93. Единый таможенный тариф Евразийского экономического союза.  
URL: <http://eec.eaeunion.org/ru/act/trade/catr/ett/Pages/default.aspx> (дата  
звернения: 01.09.2018).

94. Соглашение о единых принципах и правилах обращения  
лекарственных средств в рамках Евразийского экономического союза от 23  
декабря 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/-  
document/Cons\\_doc\\_LAW\\_172765/](http://www.consultant.ru/-document/Cons_doc_LAW_172765/) (дата звернения: 01.09.2018).

95. Соглашение о единых принципах и правилах обращения  
медицинских изделий (изделий медицинского назначения и медицинской  
техники) в рамках Евразийского экономического союза от 23 декабря 2014  
года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_172766/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_172766/) (дата  
звернения: 01.09.2018).

96. В ЕАЭС стартует единый рынок лекарственных средств.  
Официальный сайт Евразийской экономической комиссии. URL:  
<http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/5-05-2017.aspx> (дата  
звернения: 01.09.2018).

97. Консультативное заключение Большой коллегии Суда  
Евразийского экономического союза от 30 октября 2017. URL:  
<http://courteurasian.org/page-24731> (дата звернения: 02.09.2018).

98. Протокол о применении санитарных, ветеринарно-санитарных и  
карантинных фитосанитарных мер: приложение № 12 к Договору о  
Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL:  
[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/31d407fc91edf9da9b60  
e3b847b39952d3229a2c/#dst103113](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/31d407fc91edf9da9b60e3b847b39952d3229a2c/#dst103113) (дата звернения: 02.09.2018).

99. Письмо Федеральной службы по ветеринарному и  
фитосанитарному надзору Министерства сельского хозяйства Российской  
Федерации. URL:  
[http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/depsanmer/fitosanit/Documents/  
%D0%92%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%8B\\_%D0%A0%D0%A1%D0%A5%](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/depsanmer/fitosanit/Documents/%D0%92%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%8B_%D0%A0%D0%A1%D0%A5%)

D0%9D\_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%8F\_%D1%81%2023.05.2018.pdf (дата звернення: 02.09.2018).

100. Протокол о торговле услугами, учреждении, деятельности и осуществлении инвестиций: приложение № 16 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/13ae647de97b91e27fc376a7601927bbf5b2491a/#dst103405](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/13ae647de97b91e27fc376a7601927bbf5b2491a/#dst103405) (дата звернення: 02.09.2018).

101. Об утверждении перечня секторов (подсекторов) услуг, в которых функционирует единый рынок услуг в рамках Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета от 23 декабря 2014 г. № 110. URL: <http://pravo.eaeunion.org/SESSION/PILOT/main.htm> (дата звернення: 02.09.2018).

102. О внесении изменений в перечень секторов (подсекторов) услуг, в которых функционирует единый рынок услуг в рамках Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета от 14 мая 2018 г. № 7. URL: <http://pravo.eaeunion.org/SESSION/PILOT/main.htm> (дата звернення: 02.09.2018).

103. Департамент трудовой миграции и социальной политики. Евразийская экономическая комиссия. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/migration/Pages/about.aspx> (дата звернення: 02.09.2018).

104. Кусаинов А. Свобода перемещения капитала в ЄАЕС 2025 г. *Мир перемен*: междунар. науч.-обществ. журн. URL: <http://mirperemen.net/2017/06/svoboda-peremeshheniya-kapitala-v-eaes-2025-g/> (дата звернення: 02.09.2018).

105. Протокол по финансовым услугам: приложение № 17 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/6e98d66c53206813800fdef7b3692dbc90f83c79/#dst103788](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/6e98d66c53206813800fdef7b3692dbc90f83c79/#dst103788) (дата звернення: 02.09.2018).

106. О ситуации по устранению препятствующих функционированию внутреннего рынка Евразийского экономического союза барьеров для взаимного доступа, а также изъятий и ограничений в отношении движения товаров, услуг, капитала и рабочей силы: аналит. докл. Евразийской экономической комиссии. Москва, 2015. 106 с.

107. Протокол о применении специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам: приложение № 8 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/77069627ec60437abe219066ea0dad0a4a34b94e/#dst102289](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/77069627ec60437abe219066ea0dad0a4a34b94e/#dst102289) (дата звернения: 02.09.2018).

108. Меры защиты внутреннего рынка, действующие в ЕАЭС: сайт Евразийской экономической комиссии. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/Measures.aspx> (дата звернения: 02.09.2018).

109. Расследования. Департамент защиты внутреннего рынка: сайт Евразийской экономической комиссии. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/default.aspx?View={e401bf4e-f789-43a3-bfeb-427f52d3f878}&SortField=Investigation\\_Status&SortDir=Asc](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/default.aspx?View={e401bf4e-f789-43a3-bfeb-427f52d3f878}&SortField=Investigation_Status&SortDir=Asc) (дата звернения: 02.09.2018).

110. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_118](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118) (дата звернення: 08.09.2018).

111. Соглашение о международных договорах Евразийского экономического союза с третьими странам, международными организациями или международными интеграционными объединениями от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417799/itia\\_16052018](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417799/itia_16052018) (дата звернения: 08.09.2018).

112. Free Trade Agreement between the Eurasian Economic Union and its Member States, on the one part, and the Socialist Republic of Vietnam, on the other

part, dated 29<sup>th</sup> of May 2015. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147849/iatc\\_02062015](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147849/iatc_02062015) (дата звернення: 08.09.2018).

113. Грицаєнко Л.Л. Інституційний механізм Європейського Союзу: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2010. 19 с.

114. О Порядке осуществления Евразийским экономическим союзом международного сотрудничества: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 99 от 23 декабря 2014 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147032/scd\\_25122014\\_99](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147032/scd_25122014_99) (дата звернення: 09.09.2018).

115. Об Основных направлениях международной деятельности Евразийского экономического союза на 2018 год: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 15 от 18 июня 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01418323/scd\\_23072018\\_15](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01418323/scd_23072018_15) (дата звернення: 09.09.2018).

116. О вопросах подписания Соглашения о торгово-экономическом сотрудничестве между Евразийским экономическим союзом и его государствами-членами, с одной стороны, и Китайской Народной Республикой, с другой стороны: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 3 от 08 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417787/scd\\_10052018\\_3](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417787/scd_10052018_3) (дата звернення: 09.09.2018).

117. О Совете руководителей государственных (национальных) органов по стандартизации государств-членов Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 14 от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417798/scd\\_16052018\\_14](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417798/scd_16052018_14) (дата звернення: 09.09.2018).

118. О Совете руководителей уполномоченных органов в области транспорта государств – членов Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 13 от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417797/scd\\_16052018\\_13](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417797/scd_16052018_13) (дата звернення: 09.09.2018).

119. О Совете по агропромышленной политике Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 6 от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417790/scd\\_16052018\\_6](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417790/scd_16052018_6) (дата звернения: 09.09.2018).

120. О Порядке организации проведения заседаний Евразийского межправительственного совета: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 89 от 21.11.2014. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_171425/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_171425/) (дата звернения: 09.09.2018).

121. Об утверждении Положения о разработке, финансировании и реализации межгосударственных программ и проектов в промышленной сфере: Решение Евразийского межправительственного совета № 1 от 02 февраля 2018 года URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417554/icd\\_05022018\\_1](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417554/icd_05022018_1) (дата звернения: 09.09.2018).

122. Положение о Евразийской экономической комиссии: приложение № 1 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/8e3543f8dc9861d6acfa6a0c6678b972da1d07d0/#dst101304](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/8e3543f8dc9861d6acfa6a0c6678b972da1d07d0/#dst101304) (дата звернения: 09.09.2018).

123. О Регламенте работы Евразийской экономической комиссии: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 98 от 23 декабря 2014 года. URL: <http://docs.cntd.ru/document/420242713> (дата звернения: 09.09.2018).

124. Евразийская экономическая комиссия. Структура Комиссии. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/structure.aspx> (дата звернения: 09.09.2018).

125. Евразийская экономическая комиссия. Консультативные органы. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/consultative.aspx> (дата звернения: 09.09.2018).

126. Положение о социальных гарантиях, привилегиях и иммунитетах в Евразийском экономическом союзе: приложение № 32 к Договору о

Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/6b00472d37dbd96a8cd91dc17d30d1e7bde49bf/#dst106463](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/6b00472d37dbd96a8cd91dc17d30d1e7bde49bf/#dst106463) (дата звернения: 09.09.2018).

127. Абдрасулов Е.Б. К вопросу о формировании правовой базы Евразийского экономического союза и наднациональном характере его органов. URL: <http://www.zakon.kz/4669381-k-voprosu-o-formirovanii-pravovojj-bazy.html> (дата звернения: 09.09.2018).

128. Нешатаева Т.Н. Интеграция и наднационализм. *Вестник пермского университета*. Сер.: Юридические науки. 2014. Вып. 2 (24). С. 243–248.

129. Консультативное заключение Большой коллегии суда Евразийского экономического союза от 4 апреля 2017 года по заявлению Министерства юстиции Республики Беларусь. URL: <http://courteurasian.org/page-24731> (дата звернения: 09.09.2018).

130. О техническом регламенте Евразийского экономического союза «О безопасности рыбы и рыбной продукции»: Решение Совета Евразийской экономической комиссии № 162 от 18 октября 2016 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01413258/cncd\\_20032017\\_162](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01413258/cncd_20032017_162) (дата звернения: 09.09.2018).

131. Об утверждении Единых ветеринарных (ветеринарно-санитарных) требований, предъявляемых к объектам, подлежащим ветеринарному контролю (надзору): Решение Совета Евразийской экономической комиссии № 27 от 13 февраля 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417008/clcd\\_15022018\\_27](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417008/clcd_15022018_27) (дата звернения: 09.09.2018).

132. Статут Суда Евразийского экономического союза: приложение № 2 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/59c6c990db8e37a1c23e01df97ee446e834cf60b/#dst101534](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/59c6c990db8e37a1c23e01df97ee446e834cf60b/#dst101534) (дата звернения: 09.09.2018).

133. Об утверждении Регламента Суда Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета от 23.12.2014



№ 101. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_147365/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_147365/) (дата звернения: 09.09.2018).

134. Сайт Суда Евразийского экономического союза. URL: <http://courteurasian.org/page-22601> (дата звернения: 09.09.2018).

135. Court of Justice of the European Union. URL: [https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2\\_6999/en/](https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/) (дата звернения: 09.09.2018).

136. Statute of the Court of Justice of the European Union. URL: [https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-en-div-c-0000-2016-201606984-05\\_00.pdf](https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-en-div-c-0000-2016-201606984-05_00.pdf) (дата звернения: 09.09.2018).

137. Чекалов Д. Порядок разрешения споров в Евразийском экономическом союзе. URL: <https://www.zakon.kz/4689289-porjadok-razresheniya-sporov-v.html> (дата звернения: 09.09.2018).

138. Об отмене санитарно-карантинного, ветеринарно-санитарного и карантинного фитосанитарного контроля (надзора) на кыргызско-казахстанском участке государственной границы: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 6 от 08 мая 2015. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147667/scd\\_12052015\\_6](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147667/scd_12052015_6) (дата звернения: 09.09.2018).

139. О выполнении Республикой Казахстан обязательств в рамках функционирования внутреннего рынка Евразийского экономического союза: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 114 от 04 октября 2016 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01416149/clcd\\_06102016\\_114](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01416149/clcd_06102016_114) (дата звернения: 09.09.2018).

140. Евразийская экономическая комиссия. Урегулирование споров. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/dmi/internal\\_market/Pages/-removing\\_obstacles.aspx](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/dmi/internal_market/Pages/-removing_obstacles.aspx) (дата звернения: 09.09.2018).

141. О Порядке рассмотрения обращений хозяйствующих субъектов об оспаривании решений (актов) Евразийской экономической комиссии, Комиссии Таможенного союза, их отдельных положений или действий (бездействия) Евразийской экономической комиссии: Решение Коллегии Евразийской

экономической комиссии № 46 от 19.03.2013. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_143721/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_143721/) (дата звернения: 10.09.2018).

142. Портал общих информационных ресурсов и открытых данных. URL: <https://barriers.eaeunion.org/ru-ru/Pages/appeal.aspx> (дата звернения: 10.09.2018).

143. В ЕЭК предложили создать систему онлайн-разрешения споров по вопросам защиты прав потребителей. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/19-07-2018-3.aspx> (дата звернения: 10.09.2018).

144. Трунина Е.В. Совершенствование процедуры досудебного урегулирования спора как необходимое условие повышения доступа к Суду Евразийского экономического союза. *Современное право*. 2015. № 11. С. 154–159.

145. Постановление Коллегии Суда Евразийского экономического союза от 1 ноября 2016 года по делу по заявлению публичного акционерного общества «АрселорМиттал Кривой Рог» (Украина). URL: <http://courteurasian.org/page-24161> (дата звернения: 10.09.2018).

146. Постановление Большой коллегии Суда Евразийского экономического союза от 12 сентября 2016 года по заявлению Российской Федерации. URL: <http://courteurasian.org/page-24161> (дата звернения: 10.09.2018).

147. Шамликашвили Ц.А., Тюльканов С.Л. Препятствия и предпосылки распространения медиативной практики в качестве способа урегулирования споров и разногласий в праве Евразийского экономического союза: информационно-аналитический портал «Предпринимательство и право». URL: <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=8424> (дата звернения: 10.09.2018).

148. Суд Евразийского экономического союза. Аналитика: статист. информ. URL: <http://courteurasian.org/page-25521> (дата звернения: 10.09.2018).

149. Решение Большой коллегии Суда Евразийского экономического союза от 21 февраля 2017 года по делу по заявлению Российской Федерации по спору о соблюдении Республикой Беларусь Договора о Евразийском экономическом союзе, статьи 125 Таможенного кодекса таможенного союза, статей 11 и 17 Соглашения о взаимной административной помощи таможенных органов государств – членов таможенного союза. URL: <http://courteurasian.org/page-24731> (дата звернения: 10.09.2018).

150. Таможенный кодекс Евразийского экономического союза: приложение № 1 к Договору о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_215315/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_215315/) (дата звернения: 10.09.2018).

151. Решение Коллегии Суда Евразийского экономического союза от 27 апреля 2017 года по делу по заявлению публичного акционерного общества «АрселорМиттал Кривой Рог» (Украина) о несоответствии решения Евразийской экономической комиссии от 29 марта 2016 года № 28 «О применении антидемпинговой меры посредством введения антидемпинговой пошлины в отношении прутков, происходящих из Украины и ввозимых на таможенную территорию Евразийского экономического союза» Договору о Евразийском экономическом союзе и международным договорам в рамках Евразийского экономического союза. URL: <http://courteurasian.org/page-24731> (дата звернения: 10.09.2018).

152. Слово за Судом ЕАЭС: назначена дата рассмотрения вопроса о спортсменах-легионерах. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/7-08-2018-1.aspx> (дата звернения: 10.09.2018).

153. Постановление Большой коллегии Суда Евразийского экономического союза от 16 июля 2018 года по заявлению Евразийской экономической комиссии о разъяснении положений Договора о Евразийском

экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: <http://courteurasian.org/page-25501> (дата звернения: 10.09.2018).

154. Протокол о едином таможенно-тарифном регулировании: приложение № 6 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/ba302ff5e971940a78d90438f0ca311186a3cdd0](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/ba302ff5e971940a78d90438f0ca311186a3cdd0) (дата звернения: 10.09.2018).

155. Протокол о мерах нетарифного регулирования в отношении третьих стран: приложение № 7 к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_163855/d83c9a12a15e85182edb29fe3284937fcb78fb85/#dst102054](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/d83c9a12a15e85182edb29fe3284937fcb78fb85/#dst102054) (дата звернения: 10.09.2018).

156. О порядке внесения в Евразийскую экономическую комиссию и подготовки Евразийской экономической комиссией предложений о введении или отмене единых мер нетарифного регулирования: Решение Коллегии Евразийской экономической комиссии № 23 от 31.03.2015. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_177489/99921e532ed200ce60691d8dbed32e7d8298bb6c](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_177489/99921e532ed200ce60691d8dbed32e7d8298bb6c) (дата звернения: 10.09.2018).

157. Соглашение о международных договорах Евразийского экономического союза с третьими странами, международными организациями или международными интеграционными объединениями от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417799/itia\\_16052018](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417799/itia_16052018) (дата звернения: 10.09.2018).

158. Об утверждении Порядка взаимодействия между государствами – членами Евразийского экономического союза и Евразийской экономической комиссией по вопросам международных торговых споров с третьими странами: Решение Совета Евразийской экономической Комиссии № 85 от 2 декабря 2015 г. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0149172/cncd\\_23122015\\_85](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0149172/cncd_23122015_85) (дата звернения: 10.09.2018).

159. Об Основных направлениях международной деятельности Евразийского экономического союза на 2017 год: Решение Высшего Евразийского экономического совета от 26 декабря 2016 года № 18. URL: <http://docs.cntd.ru/document/456056122> (дата звернения: 10.09.2018).

160. Об Основных направлениях международной деятельности Евразийского экономического союза на 2018 год: Решение Высшего Евразийского экономического совета от 18 июня 2018 года № 15. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01418323/scd\\_23072018\\_15](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01418323/scd_23072018_15) (дата звернения: 10.09.2018).

161. О Положении о статусе государства-наблюдателя при Евразийском экономическом союзе: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 8 от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417792/scd\\_16052018\\_8](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417792/scd_16052018_8) (дата звернения: 10.09.2018).

162. О предоставлении Республике Молдова статуса государства-наблюдателя при Евразийском экономическом союзе: Решение Высшего Евразийского экономического совета № 9 от 14 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417793/scd\\_16052018\\_9](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417793/scd_16052018_9) (дата звернения: 10.09.2018).

163. ЕАЭС и СНГ объединят усилия по защите прав потребителей. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/25-07-2018.aspx> (дата звернения: 10.09.2018).

164. Соглашение о торгово-экономическом сотрудничестве между Евразийским экономическим союзом и его государствами-членами, с одной стороны, и Китайской Народной Республикой, с другой стороны, от 17 мая 2018 года. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417817/iatc\\_21052018](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417817/iatc_21052018) (дата звернения: 10.09.2018).

165. Евразийская экономическая комиссия. Меморандумы, заявления. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr\\_i\\_makroec/dep\\_razv\\_integr/memorandumi/Pages/default.aspx](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_razv_integr/memorandumi/Pages/default.aspx) (дата звернения: 10.09.2018).

166. Interim Agreement leading to formation of a free trade area between the Eurasian Economic Union and its Member States, of the one part, and the Islamic Republic of Iran, of the other part dated 17<sup>th</sup> of May 2018. URL: [https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417815/iatc\\_21052018](https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01417815/iatc_21052018) (дата звернення: 10.09.2018).

167. Подписано временное соглашение, ведущее к образованию зоны свободной торговли между ЕАЭС и Ираном. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/17-05-2018-1.aspx> (дата звернення: 10.09.2018).

168. The Committee on Regional Trade Agreements. World Trade Organization. URL: [https://www.wto.org/english/tratop\\_e/region\\_e/regcom\\_e.htm](https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regcom_e.htm) (дата звернення: 10.09.2018).

169. Transparency Mechanism for RTAs. World Trade Organization. URL: [https://www.wto.org/english/tratop\\_e/region\\_e/trans\\_mecha\\_e.htm](https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/trans_mecha_e.htm) (дата звернення: 10.09.2018).

170. WTO General Council Decision of 14 December 2006 «Transparency mechanism for regional trade agreements». URL: [http://ptadb.wto.org/docs/pta\\_transparency\\_rta\\_en.pdf](http://ptadb.wto.org/docs/pta_transparency_rta_en.pdf) (дата звернення: 10.09.2018).

171. Договор о функционировании Таможенного союза в рамках многосторонней торговой системы от 19.05.2011. URL: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_116602/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_116602/) (дата звернення: 10.09.2018).

172. Выполнение обязательств государств-членов ЕАЭС в ВТО. Евразийская экономическая комиссия. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/SiteAssets/Presentation\\_2016%20rus.pdf](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/SiteAssets/Presentation_2016%20rus.pdf) (дата звернення: 10.09.2018).

## ДОДАТОК 1

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

*Статті у наукових фахових виданнях України  
та наукових періодичних виданнях інших держав*

1. Kazmiryk I.I. Legal Aspects of Regional Economic Integration. *Science and Education a New Dimension*. Humanities and Social Science. 2014. II (3). Issue: 18. P. 142–145 (м. Будапешт, Угорщина).

2. Казьмірик Ю.І. Юридична природа Євразійської економічної комісії. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 7. С. 52–55. URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/arxiv-nomerov/zhurnal-sxidnoyevropejskogo-prava-7> (дата звернення: 02.11.2018).

3. Казьмірик Ю.І. Інтеграційне право: поняття та особливості. *Публічне право: наук.-практ. юрид. журн.* 2015. № 3 (19)/2015. С. 249–254.

4. Казьмірик Ю.І. Процедура вирішення спорів у межах Євразійського економічного союзу. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13/2016. С. 76–84.

5. Казьмірик Ю.І. Ознаки наднаціональності у праві Євразійського економічного союзу. *Правові новели: наук. юрид. журн.* 2017. № 3/2017. С. 182–187.

6. Kazmiryk I.I. The Concepts Of Legal Nature Of The Eurasian Economic Union. *Legea si Viata*. 2018. № 3/2. P. 60–64.

*Матеріали наукових конференцій*

7. Казьмірик Ю.І. Особливості інституційного механізму, створеного в рамках Євразійського економічного співтовариства. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 12–13 вересня 2014). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2014. С. 13–16.

8. Казьмірик Ю.І. Правова природа основних форм регіональної економічної інтеграції. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної*

*нестабільності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 11–12 вересня 2015) . Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 19–22.

9. Казьмірик Ю.І. Компетенція Євразійського економічного союзу. *Одеські юридичні читання*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 листопада 2017) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 211–214.

### **Апробація результатів дослідження**

Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на засіданнях кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також опробовано на 4 науково-практичних конференціях в Україні та закордоном, таких як:

- Науково-професійна конференція «Сучасні проблеми освіти та науки» (м. Будапешт, Угорщина, 28–30 січня 2014);

- Міжнародна науково-практична конференція «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 12–13 вересня 2014 р.);

- Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 11–12 вересня 2015 р.);

- Всеукраїнська науково-практична конференція «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.).